Doğan Cüceloğlu | İrfan Erdoğan

ÖĞRETMEN OLMAK

Bir Can'a Dokunmak

2. BASKI

FİNAL

Öğretmen Olmak | bir can'a dokunmak
Doğan Cüceloğlu – İrfan Erdoğan

Kapak tasarım: Hüseyin Özkan

Bu kitabın yayın hakları
© Final Yayıncılık Rek. San. Tic. Ltd Şti'ye aittir.

Sertifika No: 10876
ISBN: 978-605-374-377-4

5. Baskı: Kasım 2013

Türü: Rehber Kitaplar - 9

Bu kitabın tüm yayın hakları Final Yayıncılık'a aittir.
Yayıncıdan önceden alınmış izin olmadan kısmen veya tamamen
alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez,
çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Baskı ve Cilt:
Neşe Matbaacılık Yay. San. ve Tic. AŞ
Akçaburgaz Mah. Mehmet Deniz Kopuz Cad.
No: 17 Esenyurt – İstanbul
Sertifika No: 22861
Tel: 0 212 886 83 30

Genel Dağıtım:
Final Pazarlama
Tel: 0212 604 10 00

Final Kültür Sanat Yayınları
Büyükdere Cad. Cem İş Merkezi No:23 Kat:6 Şişli / İstanbul
Tel: 0212 343 76 00

www.finalkultursanat.com
info@finalkultursanat.com
facebook.com/FinalKulturSanat
twitter.com/Final_KSY

Öğretmen Olmak

bir can'a dokunmak

Doğan Cüceloğlu

İrfan Erdoğan

Doğan Cüceloğlu

Doğan Cüceloğlu, on bir çocuklu bir ailenin, on birinci çocuğu olarak Silifke'de dünyaya geldi. On yaşındayken annesini kaybeden Cüceloğlu, ortaokulu Silifke'de bitirdikten sonra, subay ağabeylerinin desteğiyle, önce Ankara Atatürk Lisesi'nde ve ardından Kırklareli Lisesi'nde lise öğrenimini tamamladı. Ankara Atatürk Lisesi'ndeki edebiyat öğretmeni Cahit Okurer'in teşvikiyle mühendislikten vazgeçip bilime yöneldi ve psikoloji okumaya karar verdi.

İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nden mezun olduktan sonra ABD'de, Illinois Üniversitesi'nde Bilişsel Psikoloji (algılama, düşünme, iletişim) alanında çalışan Cüceloğlu, Profesör Charles E. Osgood'un denetiminde doktorasını yaptı. Türkiye'ye döndükten sonra İstanbul, Hacettepe ve Boğaziçi üniversitelerinde öğretim üyeliği görevlerinde bulunan Cüceloğlu, Fulbright bursuyla Berkeley'deki Kaliforniya Üniversitesi'nde ziyaretçi öğretim üyesi olarak bir yıl boyunca çalışmalarda bulundu.

Doğan Cüceloğlu'nun ilk kitabı *İnsan İnsana*, Türkiye'ye döndüğü süreçte, 1979 yılında yayınlandı. 1980-1996 yılları arasında Kaliforniya Eyalet Üniversitesi, Fullerton'da görev yapan Cüceloğlu'nun Türkçe ve İngilizce dillerinde, kırkı aşkın bilimsel makalesi yayınlanmıştır. 1996 yılından bu yana Türkiye'de üniversite öğrencilerine, öğretmenlere, anne-babalara ve yöneticilere yönelik verdiği çok sayıda seminer, konferans ve atölye çalışmalarıyla ürünlerini bu alanda yoğunlaştırmıştır. Yirmi yılı aşkın bir süredir kitaplarını Türkçe olarak yayınlamaya özen gösteren Cüceloğlu, Türk insanının düşünce, duygu ve davranışlarını bilimsel psikoloji kavramları içinde inceleyen kitaplar yazmaya devam etmektedir.

İrfan Erdoğan

Eğitim ve öğretim alanında okuyan, araştıran ve yazan İrfan Erdoğan, ilkokulun ardından Mersin, Bandırma ve Edirne'de yatılı okullarda okudu. Sürekli uzaklarda seyreden eğitim yolculuğuna Gazi Eğitim Fakültesi'nde devam etti. Daha sonra ABD'de Columbia Üniversitesi'nde yüksek lisans ve doktora yaptı. Bu ülkede yedi yıla yakın bir süre kaldıktan sonra 1992 yılı sonunda yurda döndü ve İstanbul Üniversitesi'nde göreve başladı. Üniversitedeki görevine paralel olarak, Yeni Yüzyıl gazetesinde ve çeşitli dergilerde eğitim üzerine makaleler yazdı. Türk eğitim sistemi hakkında yapmış olduğu bir değerlendirme, Milliyet Gazetesi'nin Örsan Öymen adına düzenlediği bir yarışmada ödüllendirildi.

Üniversitedeki görevine devam ettiği sırada, 12 Mayıs 2006 tarihinde Talim ve Terbiye Kurulu'nun başkanlığına atandı. 1926 yılında kurulan ve Mehmet Emin Erişligil, İhsan Sungu, Hüseyin Hüsnü Cıntlı gibi eğitimcilerin başkanlığını yaptığı bu kurulun yirmi birinci başkanı olarak görev yaptığı dönem boyunca, eğitimle ilgili hayalini kurduğu birçok çalışmaya imza attı, ayrıca XVII. Milli Eğitim Şûrası'nın düzenlenmesine de öncülük etti. Göreve geldikten yirmi bir ay sonra, 21 Şubat 2008'de Talim ve Terbiye Kurulu başkanlığından ayrıldı.

Halen İstanbul Üniversitesi öğretim üyeliği görevini sürdüren İrfan Erdoğan'ın yayınlanmış çok sayıda makalesi ve on kitabı bulunmaktadır. Eğitim alanında ulusal ve uluslararası ölçekteki gelişmeleri inceleyen, araştıran, izleyen Erdoğan, değerlendirmelerini, öngörülerini ve analizlerini, üniversitedeki derslerin yanı sıra, panel ve konferanslarla da paylaşmaya devam ediyor.

teşekkür

İki kişinin birlikte bir kitap tasarlayıp yazması bazen oldukça zorlu bir süreç olabilir; bireyler arasındaki düşünsel farklılıklar ego sürtüşmelerine yol açabilir. İrfan Erdoğan ile birbirinden farklı mekânlarda ettiğimiz sohbetlerden metnin yazımına dek, kitabın hazırlık sürecinin hiçbir aşamasında böyle bir kaygı yaşamadım; aksine, yaratıcı bir iş yapıyor olmanın hazzını her aşamada yaşadım. O nedenle ilk teşekkürüm, kitabı birlikte hazırladığım yol arkadaşım İrfan Erdoğan'a.

Kitap son şeklini alana dek tüm süreçlerde emek veren asistanım Sabiha Kocabıçak'a, harcadığı zaman, gösterdiği titizlik, önerdiği fikirler ve açık iletişimi için teşekkür ediyorum.

Eşim Yıldız'a teşekkür etmek için pek çok nedenim var. Öncelikle, kitap yazma çabamı önemseyip evimizde huzurlu ve teşvik edici bir ortam oluşturduğu için ona minnettarım. Ayrıca dosyanın tümünü baştan sona iki defa okuyup daha akıcı, yalın ve anlaşılır bir metnin oluşmasında önemli katkıları olduğu için de müteşekkirim. Sağ ol Yıldız, senin yerin başka...

Değerli eğitimci dostlarım Cafer Elitoğ ve Murat Öztürk metnin tümünü gözden geçirdiler, önemli öneriler ve gözlemlerde bulundular. Kitap, onların gözlem ve önerileri sayesinde öğretmen meslektaşlarımızın hayatına daha da yakınlaştı ve soyuttan somuta doğru bir yolculuk yaptı. Kendilerine teşekkür ediyorum.

Berna Azamak, kusursuz sekreterlik hizmetiyle kitabın oluşumuna katkıda bulundu. Berna'nın elinden çıkan hatasız metne güven duygusu içinde bakmanın hazzını sürekli yaşadım. Teşekkürler Berna.

Final Kültür Sanat Yayınları'nın desteğini her zaman hissettik. Öncelikle, böyle bir kitabın fikrini bir "tohum" olarak zihninde taşıyan, sonra da bizim kafamıza ve gönlümüze eken değerli dostumuz İhsan Özen'e gönülden teşekkür etmek istiyorum.

Final Kültür Sanat Yayınları yöneticisi Zeynep Özen, editörler Onur Öztürk ve Filiz Sarıalioğlu, kitabın yayına hazırlanışı sürecinde üstlerine düşen sorumluluğu titizlikle yerine getirip bu kitabı sizlerle buluşturdular; bu üç genç insana yürekten teşekkür ediyorum. Metnin mizanpajını yapıp baskıya hazır hale getiren Cemile Gezer ile birlikte bu sürece emek veren tüm Final Yayıncılık çalışanlarına ve ayrıca kitabın kapak tasarımını yapan Hüseyin Özkan'a teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Sizlerin emeği olmasaydı, bu kitap okurlarına ulaşamayacaktı.

Doğan Cüceloğlu

teşekkür

Doğan Hocam, bu kitabı sizinle birlikte yazma ayrıcalığını bana tanıdığınız için, ilk teşekkürüm size olacak. Buluşmalarımızda, sohbetlerimizde gösterdiğiniz büyüklük, dostluk ve hocalık için size hep şükran duyacağım. Sohbetlerimizi gerçekleştirirken gerçek anlamda bir varoluş süreci yaşadım. Canıgönülden teşekkür ediyorum size.

Bu kitapta ele aldığımız konuya dair Doğan Hocamın da benim de az çok bilgimiz, birikimimiz ve en önemlisi de tecrübemiz var; ancak bunları burada kullanmadık, birçok şeyi tam da konuştuğumuz an inşa ettik. İçtenlikle ifade etmek isterim ki kitabı okuyup bitiren herhangi bir kimsenin öğretmenliğe dair aklında kalacak her şeyi ben de sohbetlerimiz sırasında öğrendim. Bu nedenle bu kitabın hayatımdaki yeri çok farklı olacak.

Gamze İnan Kaya, sana çok teşekkür ediyorum. Kitabın yazımı sürecinde doğan düşünsel ürünlere dair fikirlerinle bana güç verdin.

Bir teşekkürüm de hem öğrencim hem de meslektaşım olan dostlarıma. Ali Akdoğan, Ferahim Yeşilyurt ve Songül Dağlı; yoldaşlığınız, katkılarınız ve geribildirimleriniz için size de çok teşekkür ederim.

İrfan Erdoğan

içindekiler

Giriş 11

1 Eğitim ve Öğretmen 17

2 Öğretmen Olmak 23

3 Kim Öğretmen Olabilir? Bir İkilem 33

4 Eğitimde Çerçeve 39

5 Ev, Aile, Mahalle 49

6 Çevre ve Topluluk 57

7 Öğretmen-Öğrenci Bağlamı 63

8 Varoluş, Bilgi, Davranış ve Estetik: Yaşamın Dört Temel Alanı 67

9 Denge 75

10 Kendinden Hareket Etmek 83

11 Tanık Olmak 93

12 Bilim İnsanı Olarak Öğretmen 103

13 Değerler 113

14 Öğretmenin Hazırlığı ve Gelişmesi 125

15 Dört Temel Gereksinme 133

16 Filozof Öğretmen 139

17 Sınıfta Olmak 147

18 Öğretmenler Odası ve Öğretmen Dersliği 157

19 Öğretmenin Tanıklığı 165

20 Öğretmen Olmaya Hazırlanmak 175

21 Öğretmenler İçin Çağımızın Özgürleşme Sorunu 185

22 Neler Konuştuk 193

Kaynakça 201

Giriş

2007 yılının bir sonbahar gününde, Türkiye Özel Okullar Birliği'nin Trabzon'da organize ettiği bir konferansta İrfan Erdoğan ile tanıştım. O sıralar, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki Talim ve Terbiye Kurulu'nun başkanıydı ve Türkiye'nin eğitim sisteminin iyileştirilmesi için var gücüyle çaba sarf etmekteydi. Konferanstan sonra birlikte Rize'ye geçtik. Yolculuğumuz eğitime, öğretime ve öğretmene dair sohbetle akıp gitti. O gün Rize'deki programımızı tamamladık, fakat eğitim hakkında konuşmaya doyamadık; biz de tekrar görüşmek üzere vedalaşıp ayrıldık.

İrfan Erdoğan ile İstanbul'a döndükten sonra da görüşmeye devam ettik. O, bu arada Milli Eğitim Bakanlığı'ndaki görevinden ayrıldı. Eğitim sistemi için yaptıklarını ve yapmak istediklerini bilen bir kişi olarak, bu ayrılığa üzüldüm. Diğer taraftan, eğitime katkı sağlamaya devam edeceğinden emin olarak ilişkimizi daha da önemsedim.

İrfan Erdoğan ile birlikte İstanbul'da ve Türkiye'nin çeşitli kentlerinde konferanslar verdik, okulları ziyaret ettik, gözlemlerde bulunduk. Gözlemlerimizi, okuduğumuz kitapları paylaştık. Paylaşımlarımızın benim için özel bir değeri vardı; eğitim konusunu, birikim ve tecrübesine güvendiğim bir eğitimciyle ele almak bende ayrı bir heyecan uyandırıyordu. Üstelik aynı yörenin çocuğu olarak birbirimizi

anlamakta hiç zorluk çekmiyorduk. Elinizdeki kitabın toprağı da, işte bu can cana sohbetlerdir.

İrfan Erdoğan'la aramızda gelişen bu zengin diyaloğun iki kişiyle sınırlı kalmayıp topluma katkı sağlaması gerektiği fikrini filizlendiren kişi ise, Final Yayıncılık Yönetim Kurulu Başkanı İhsan Özen oldu. Onun önerisi ve telkininin ardından bu fikre bütünüyle ikna oldum ve konuyu görüşmek üzere İrfan Hoca ile randevulaştım. Bu kitabın duvarına ilk tuğlayı da o buluşmamızda koyduk. Nitekim bizi bu işe gönülden ikna eden şey, o dönem hepimizin yüreğini sızlatan, fevkalade dramatik bir meseleye dair duyduğumuz ortak kederdi. Bu bakımdan, 2011 yılının Aralık ayındaki o buluşmamızda aramızda geçenleri okurlarımızla paylaşmak istiyorum.

İrfan Hoca ile güzel bir İstanbul sabahı, iskelede buluştuk. Şirket-i Hayriye'nin zamana yenik düşmemiş son vapurlarından biriyle Boğaz'ı geçiyoruz. Bize eşlik eden martılar ve hafifçe çiseleyen yağmur, insanın içini yaşam ümidiyle dolduruyor. İstanbul'da güne başlarken, hele bir de vapurla seyahat ederken kahvaltıyı çay ve simitle yapmanın tadına doyum olmaz. Biz de o sabah öyle yaptık ve İrfan Hoca ile birlikte, sabahın bereketli atmosferi içinde, güne keyifli bir yolculukla başlamış olduk. Çaylarımızı yudumlarken ben, birkaç gün sonra vereceğim konferansın notlarına göz atmaktaydım. İrfan Hoca da çantasından çıkardığı gazeteyi okuyordu. Okuduğu bir haberden epey etkilenmiş olsa gerek, bir ara gerginleştiğini hissettim; başını kederle sağa sola sallayıp iç geçiriyordu. Gazeteyi ani bir hareketle katlayıp bir kenara koydu. Bunun üzerine meraklanıp, okuduğu haberi sordum. O da anlattı.

> Hocam, geçen ekim ayında Van'da meydana gelen depremi biliyorsunuz. Olayın üzerinden haftalar geçmesine rağmen gün geçmiyor ki kaybettiğimiz yurttaşlarımıza dair insanın yüreğini burkan bir öykü duymayalım. Ama özellikle Erciş'te kaybettiğimiz bir grup insanın öyküsü bir başka hazin...

Evet, sanırım depremde vefat eden öğretmenleri kastediyorsunuz.

Evet Hocam. Depremde kaybettiğimiz yurttaşlarımızın sayısı 640'ı geçti. Bu kişilerin 76'sı öğretmen ve sadece Erciş'te 64 öğretmenimizi kaybettik. Erciş'te yaşananlar, gerçekten fevkalade yürek burkucu. O gün, çok sayıda genç öğretmen, bir seminere katılmak üzere Erciş kent merkezine gelip, sabah saatlerinde seminerin düzenleneceği kaymakamlık binasına gitmişler. Ancak bir şekilde seminer iptal edilmiş. Bunun üzerine öğretmenler de, hep beraber kahvaltı yapmak üzere yakında bulunan bir kafeteryaya geçmişler. Depremin şiddeti ile kafeteryanın bulunduğu bina üzerlerine çökmüş ve gencecik yaştaki öğretmenlerimizin büyük bir çoğunluğu oracıkta can vermiş.

Gerçekten hazin bir durum... İnsanın aklına pek çok soru geliyor. Mesela seminer niye durup dururken iptal edilmiş? Seminerin yapılacağı kaymakamlık binası da çökmüş mü?

Seminerin neden iptal edildiği belli değil. En azından biz bilmiyoruz. Ama bildiğimiz bir şey var: Kaymakamlık binasının sadece camları kırılmış, yani bina yıkılmamış.

Kader demeye dilim varmıyor ama seminer iptal edilmemiş olsaydı bugün onlarca can yaşayacaktı. Ne acı...

Birçoğunun hazin birer hayat öyküsü var; insanın içini kanatacak türden.

Evet... Duyduğum kadarıyla vefat eden öğretmenlerin çoğu yeni atanmış, yani gencecik insanlarmış.

Evet Hocam. Zaten bazı haberlerde, ölümlerine neden olan o seminerin, stajyerliklerini tamamlamaları için zorunlu olarak katıldıkları seminerlerden biri olduğu belirtiliyor.

O kafeteryada vefat eden öğretmelerimizden ikisinin hayat öyküsü

gerçekten çok dokunaklı... Merhume Melike Atman, anne ve babasını 1995'teki Dinar depreminde kaybetmiş. Öksüz kalınca Alanya'da bir aile tarafından evlat edinilmiş. Öğretmenliğe hak kazandıktan sonra ilk tayin yeri olarak Van'a atanmış. Deprem olduğunda henüz kırk günlük öğretmenmiş Melike Hoca. Ve Doğan Hocam, aldığı ilk maaşını da çevresinde maddi bakımdan zor durumdaki insanlara dağıtmış...

Gerçekten de yürek sızlatıcı bir yaşam öyküsü...

Bir diğer öğretmenimiz de Okay Yaşar... O da henüz bir yıllık öğretmenmiş, Erciş'te depreme yakalandığında. İki yıl önce babasını kaybetmiş. Ardından kendisi de kan kanserine yakalanmış. Tedavi sonucu kanseri yenmiş ve ailesinin aksi yöndeki tüm ısrarlarına rağmen öğretmen olmak üzere Erciş'e gelmiş. Deprem olduğu sırada sokakta yürüyormuş ve binanın birinden kopup başına isabet eden bir taş parçasıyla hayatını kaybetmiş... Müzikle de uğraşan, hayat dolu bir gençmiş Okay Hoca...

Hepsinin ruhu şad olsun. Hepsi birer candı... Öğretmenlik yaşamları kısa sürmüş olsa da, eminim ki emek verdikleri öğrencileri üzerinde bir ömür boyu sürecek izler bırakmışlardır. Hepsinden de önemlisi, yaşamış olsalardı daha nice cana dokunacaklardı.

Evet Hocam; kaybettiğimiz öğretmenler, bir cana dokunmayı, tüm zor koşullara rağmen emek vermeyi en iyi bilen insanlardı. Ben de Tanrı'dan rahmet diliyorum onlara.

Bence dünyada öğretmenlik gibi hiçbir meslek yok ki sadece bir saatlik bir dersle bile bir insanın kaderini etkileyebilsin. Onların anılarını yaşatmak, sadece öğrencilerinin değil, hepimizin boynunun borcudur...

Vapur iskeleye yanaştığı sırada ikimiz de sessizleşmiş, düşüncelere dalmıştık. Bu gazete haberinin bize aktardığı bilgi, ikimizi de bir hayli duygulandırmıştı. Sadece genç öğretmenlerimizin değil, Van'da yitirdiğimiz tüm yurttaşlarımızın acısı yüreğimizde halen tazeydi. Vapurdan, bu duygularla indik ve sohbet etmek üzere iskelenin hemen yakınındaki kafeteryada kendimize bir yer bulup oturduk. İhsan Özen'in, sohbetlerimizde paylaştığımız konuları bir kitap olarak bir araya getirme önerisini İrfan Hoca'ya açtığımda, bu öneriyi canıgönülden kabul etti. Böylece elinizdeki kitabın malzemesini teşkil eden sohbetlerimizi planladık ve hazırlıklara başladık.

Yaklaşık bir yıla yayılan bir takvim içinde, sadece İstanbul'da değil, birlikte seyahat ettiğimiz çeşitli kentlerde sohbetler edip tümünü ses kayıt cihazıyla kaydettik. Ana konusu öğretmenlik olan bu sohbetler boyunca, sadece genel olarak eğitim sistemini ve okulları değil, örneğin ebeveynlerin ve aile ortamının öğrencinin eğitim yaşamı üzerindeki etkilerini de konuştuk. Bütün bunlar elinizdeki kitapta bir araya geldikten sonra, sohbetlerimiz esnasında aklımızda bulunduğumuz veya adlarını anmasak da yararlandığımız pek çok yazar ve düşünürün eserlerini okurlarla paylaşabilmek için, kitabın sonuna bir de "Kaynakça" bölümü ekledik.

Şunu bilhassa belirtmek isteriz ki bu kitapla amaçlanan, salt okuru "bilgilendirmek" veya "aydınlatmak" değildir. Şüphesiz, sohbetlerimiz esnasında dikkat çekmek istediğimiz hususlar, vermek istediğimiz mesajlar oldu, ancak bizim asıl amacımız, ele aldığımız konuları anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmaktı. Dileriz, bu amaca yaklaşabilmişizdir.

Sohbetlerimizin, sizleri eğitim ve özel olarak da öğretmen üzerine düşündürmesini umut ediyoruz.

Doğan Cüceloğlu

Eğitim ve Öğretmen 1

İrfan Hoca ile "öğretmen"i konuşacağımız sohbetlerimizin ilki için Çengelköy'deki Çınaraltı Çay Bahçesi'nde buluştuk. Bu uzun soluklu yola ilk adımımızı atarken, ikimiz de bir hayli heyecanlıydık. Zira bu yolun sonunda, aramızdaki diyaloğu kalıcı bir eser olarak ortaya koymayı hedefliyorduk. Bu serüvenin bize katacaklarının merakı da şüphesiz bir başka heyecan kaynağıydı.

Hava soğuk olduğundan, çay bahçesinin kapalı bölümüne geçtik ve bu enfes güzellikteki manzaraya bakan sakin bir masa bulup oturduk. İrfan Hoca, sohbetlerimizi kaydedeceğimiz cihazı hazırlamıştı bile. Biraz hoşbeşten sonra kayıt düğmesine basıp yola koyulduk. İlk sözü ben aldım.

Evet İrfan Hocam, sohbetlerimiz öğretmen üzerine odaklanacak. Ancak "öğretmen" dendiği zaman, doğal olarak akla eğitim gelir. Bu nedenle, öncelikle eğitimin ne olduğu üzerinde kısaca durmak gerektiğine inanıyorum. Nedir sizce eğitim?

Eğitim, genellikle davranış değiştirme süreci olarak tanımlanır. Bunun dışında eğitimle ilgili farklı tanımlamalar da vardır. Örneğin Durkheim, eğitimi, yetişmiş kuşağın birikimlerini yetişmekte olan kuşağa yöntemli bir şekilde aktarması olarak tanımlar. Eğitimi, yetiş-

mekte olan neslin uyum kabiliyeti kazanması olarak tanımlayanlar da vardır. Bazı otoritelerce ise eğitim, yaşama hazırlıktır. Bazılarına göre ise yaşama hazırlık değil, yaşamın ta kendisidir.

Bunlar, eğitimle ilgili yapılmış belli başlı tanımlardır. Ancak müsaadeniz olursa ben kendi tanımımı yapmak istiyorum.

Tabii ki, buyurun.

Bence, eğitim bir cümledir.

Eğitim bir cümledir, ne demek? Rica etsem biraz daha açabilir misiniz?

Ne demek istediğimi daha açık bir şekilde ifade etmem için, "cümle"nin ne olduğunu söylemeliyim önce. Bir cümle; özne, nesne, tümleç, zarf ve yüklemden oluşur. Eğitim de tıpkı cümle gibi, öznesi, nesnesi, tümleci ve yüklemi olan bir yapı veya bir sistemdir. Yani eğitim, belli unsurlardan oluşan ve bütünlüğü olan bir kompozisyondur. Ve bu bütünlüğün, idareciler, öğretmenler, ebeveynler, öğrenciler; geçmiş, bugün, gelecek; okul, aile, toplum; ders kitapları, programlar ve teknolojik araç gereçler gibi unsurları vardır. Bence eğitim, işte budur. Yani bir cümle gibi, birbiriyle ilişkili öğelerden oluşan bir sistemdir.

Cümle, bir sözcük dizisidir. Bu anlamda, çok sayıda kelimeyi yan yana sıralayarak bir cümle kurulabilir. Ancak anlambilimsel olarak, cümlenin öğeleri, yani kelimeleri çoğaldıkça anlaşılması da zorlaşabilir.

Dilbilim açısından en iyi cümle, bir düşünceyi, içinde gereksiz hiçbir kelime olmaksızın ifade eden duru cümledir. Cümle vardır, çok uzundur, fakat istenileni hâlâ anlatamaz; cümle vardır, iki kelimedir, fakat ifade yerindedir. Anlamsız ve art arda sıralanmış kelimelerden oluşan cümleler ne dinlenir, ne de okunur.

İşte, eğitim de böyledir; çok sayıda öğeyi içeren bir sistemdir. Ancak

sadeleştirildiği ölçüde etkili ve verimli olarak gerçekleştirilebilecek bir iştir. İçeriğinde birbirinden farklı çok sayıda unsuru barındırsa da, duruma göre belli unsurları ön plana alarak başarılı bir şekilde sürdürülebilecek bir süreçtir. Hatta tıpkı az sayıda kelimeyle kurulan ve anlamı çok güçlü olan bir cümle gibi, bazı unsurları görünmez kılarak daha iyi sonuç alabileceğiniz bir yapıdır.

Eğitimin, tıpkı cümle gibi bir sistem oluşturması noktasında size katılıyorum. Ama cümle bir kere yapılandıktan sonra durağandır, statiktir. Eğitim ise cümleden farklı olarak dinamik bir süreçtir. Ne dersiniz?

Aslında cümle de tıpkı eğitim gibi dinamiktir, kendi içinde aynı anlamı taşıyan farklı yapılar oluşturulabilir. Örneğin, "Kuşlara taş atan çocuk, annesini üzdü," cümlesini, aynı anlamı ifade etmek üzere farklı yapılarda söyleyebilirim: *Çocuk kuşlara taş attığı için, annesi üzüldü... Çocuğu kuşlara taş atan anne üzüldü... Kuşlara taş atan çocuğun annesi üzüldü... Taş attığı için çocuğu kuşlara, anne üzüldü...* Her bir cümle, yapısal bir bütündür; ama farklı yapıdaki bu cümleler, benzer içerikler ifade etmektedir. İşte benim söylediğim de budur: Eğitim, anlam bütünlüğüne sahip olan bir cümledir. Yapısı değişse dahi, şayet cümle gibiyse anlam bütünlüğünü korur.

Teşekkür ederim, sorumun cevabını aldım. Peki, sizin cümle tanımınızdan hareket ederek sormak istediğim bir soru daha var: Eğitim bir cümle ise, sizin bu cümlede gördüğünüz ana öğe hangisidir?

Eğitimin en asli öğesi, bana göre öğretmendir. Çünkü öğretmen eğitimin başlatıcısı, geliştiricisi, uygulayıcısıdır.

Bir cümledeki özne ne ise, eğitimde de öğretmen odur diyebilir miyiz?

Evet, diyebiliriz. Öğretmen, tıpkı bir cümlenin öznesi gibi eğitimin

en temel öğesidir ve eğitim, öğretmenle başlar; tıpkı cümlenin özne ile başlaması gibi.

Tamam. Teorik olarak öğretmenin eğitimin ana unsuru olduğunu kabul ediyoruz. Ama merak ediyorum; öğretmen, eğitimin ana öğesi olma konumunu bugün gerçekten koruyor mu?

Öğretmenin, eğitimin ana öğesi olduğu yadsınamayacak bir gerçek. Ancak uzun zamandır, en azından son yıllarda öğretmenin, eğitim sistemi içinde arka planda bırakıldığına, hatta göz ardı edildiğine inanıyorum. Bu yüzden, öğretmenin konumunun içinde yaşadığımız dönemde önemli ölçüde sarsıldığını düşünüyorum.

Madem öğretmeni cümle metaforu ile açıkladık, aynı şekilde devam edelim... Öznesi olmayan cümleler de var. Eğitim bir cümleyse eğer ve bir cümle öznesiz de oluyorsa, o halde öznesiz bir eğitim de olamaz mı?

Öznesi olmayan cümlelerde aslında özne tamamen kaybolmuyor, bilakis varlığını sürdürüyor, yani gizli hale getirilmiş oluyor. Nitekim o türden herhangi bir cümlenin gizli öznesi nedir diye sorulduğunda cevabını bulabiliyoruz. Örneğin "Maça gitti." cümlesinde özne, ifade edilmemiş olsa da gizli özne olarak vardır. Dolayısıyla öğretmenin göz önünde bulunuşunun dozu, yani bir eğitim ortamında oynadığı rolün ağırlığı değişebilir. Öğrenme sürecinde öğretmene olan bağımlılık azaltılabilir, zaten öyle de olmalıdır. Ancak bu, öğretmenin tamamen göz ardı edilmesi, hatta yok sayılması anlamına gelmemelidir.

Bir karmaşaya açık kapı bırakmamak için şu şekilde ifade etmek istiyorum: Öğretmenin, varoluşunu gerçekleştirdiği eğitim sürecindeki rolünün ağırlığı değişebilir, yani azalabilir veya çoğalabilir, ama tamamen göz ardı edilemez, yok sayılamaz. Çünkü öğretmen, eğitimin vazgeçilemeyecek nitelikteki unsurudur.

Evet... Ancak az önce de ifade ettiğim gibi, öğretmenin eğitimdeki rolünün özellikle günümüzde göz ardı edildiğine inanıyorum.

Bu önemli bir iddia... Eminim ki dayanaklarınız vardır.

Eğitim için son zamanlarda harcanan çabalara ve dile getirilen söylemlere bakarak bu görüşü dile getiriyorum. Zira eğitimin, özellikle ders kitapları, öğretim araç gereçleri, müfredatlar, sınıf düzenlemeleri, yönetim tarzları gibi teknik unsurlar üzerinden iyileştirilmeye çalışıldığına şahit olmaktayız. Bu, bir anlamda, öğretmenin eğitimdeki yeri ve rolünün gölgelenmesi anlamına gelmektedir.

Peki, bir hususu açıklığa kavuşturmamız gerekir diye düşünüyorum. Öğretmenin, eğitimin öznesi olduğu yolundaki iddianız, kimilerinin aklına, "Eğitimde özne öğretmense, nesne de öğrenci mi acaba?" diye bir soru getirebilir diye tahmin ediyorum. Böyle bir kuşkuya dair yaklaşımınız ne olur?

Çok haklı bir kuşku ve gayet yerinde bir soru. Malum, cümlede ana aktör özne; peki ya nesne? Nesne ise değişen veya değiştirilen unsurdur. Öğretmene dair yapılan özne vurgusu, haklı olarak, eğitimin unsurlarından biri olan öğrencinin de nesne olduğuna dair bir çağrışım uyandırmaktadır. Ancak ben, öğrenciyi de özne olarak görmek gerekir diye düşünüyorum. Çünkü öğretmenin varlığı doğrultusunda öğrenci de kendini ve davranışlarını değiştirerek özne pozisyonunu alabilir ve almalıdır da. Öğretmen ve öğrenci arasında kurulacak olan etkileşim, her ikisinin de aktif olmasını sağlayabilir. Bu da doğal olarak her ikisini de özne haline getirebilir.

Çok teşekkür ediyorum. Şayet, "Öğretmen özne olduğuna göre öğrenci de nesnedir." diye bir cevap alsaydım, eğitime dair yıllardır sergilemeye çalıştığım varoluşu sorgulamak zorunda kalırdım ve belki de henüz başladığımız sohbetimizi sona erdirmeyi bile düşünebilirdim.

> İçiniz rahat olsun. Öğretmenin özne pozisyonunda anlamlandırılmış olması, öğrenciyi de doğal olarak özneleştirir. Mamafih, öğrencinin nesneleşmesi diye de bir sorun var ve bu sorun da büyük ölçüde öğretmenin nesneleşmesi paralelinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Yani öğretmeni nesneleştirmeye dönük tavır ve davranışlar, bir anlamda öğrenciyi de nesneleştirmiştir.

İçim rahattı ama şimdi daha da rahatladı. Üstelik öğretmen ve öğretmenlikle ilgili inşa edeceğimiz bakışın temellerini oluştururken, bir anlamda öğrenmeyle ve öğrenciyle ilgili olarak da bir perspektif ortaya koyuyoruz. Bu da beni çok mutlu ediyor.

Öğretmen Olmak 2

Soğuk bir kış gününde, Akatlar'daki Sanatçılar Parkı'nda buluştuk. Park, her zamanki gibi sakindi. Etrafı hafif bir kar örtüsü kaplamıştı. Bu, İstanbul'da uzun zamandır rastlanmayan bir tabloydu.

İrfan Hoca, düşmemek için ağır adımlarla yanıma geldi ve "Günaydın Hocam, hava ne güzel değil mi?" diyerek üzerindeki paltoyu çıkardı, ona ayırdığım yere oturdu.

Soğuk havayı seviyorsunuz galiba?

Evet, Hocam. "Kış kışlığını, yaz da yazlığını bilmelidir," derler. Aslında kış kışlığını, yaz da yazlığını biliyordu, ama insanoğlu doğaya egemen olmaya çalışırken bu dengeyi kendi eliyle bozdu galiba. Havanın soğuk olmasını ve bilhassa etrafı kaplayan şu beyaz örtüyü zamanında ve yerinde olduğu için seviyorum.

Sizin natüralist felsefeyi önemsediğinizi biliyorum. Dinlediğim bazı konuşmalarınızda Jean-Jacques Rousseau ve onun ülkemizdeki takipçisi İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na referanslar verdiğinizi duydum.

Evet, her ikisi de müthiş birer pınardır benim için. İnsanın doğasına

önem veren bir eğitim anlayışını önemsemişler ve yaşatmışlardır. Madem ismini zikrettiniz, Baltacıoğlu'nu bir sözü ile anmış olalım o zaman: "Karada yüzülmez, denizde yürünmez, havada oturulmaz." Yani her eylemin kendine özgü bir yeri ve zamanı vardır. Yani, kış kışlığını bilmeli, demek gibi bir şey.

Bence de doğanın kendi seyri içinde yalın, bozulmamış hali güzel. İnsan da tıpkı doğa gibidir. Yaratılışı ve tasarımı itibarıyla özü, saflığı ve potansiyeli bozulmadığı ölçüde güzel, yaratıcı ve zararsızdır.

Bu ifadeleriniz, sizin de "doğacı" dünya görüşüne değer verdiğinizi gösteriyor.

Doğru; kendimi daha eklektik bulsam da doğacı felsefeyi, insanı anlamlandırmak için çok güçlü bir zemin olarak görüyorum.

Aynı şey eğitim için de geçerlidir; yani ne kadar biçimsellikten uzak ve doğal potansiyeli geliştirmeye yönelik ise, o kadar güçlü ve etkilidir. Diğer taraftan, doğallığını kaybettiği ölçüde de yaşamdan kopan ve anlamsızlaşan bir süreç haline gelir.

Evet, ben de eğitimin temelinde belli bir saflığın, yani doğallığın olması gerektiğine inanırım. Bu bağlamda eğitimin mekanik değil, organik bir süreç olduğunu düşünürüm hep.

Önceki sohbetimizde, öğretmeni eğitim sisteminin en önemli öğesi olarak tanımladık. İrfan Hocam, şimdi sorum şu: Sizin gözünüzde öğretmenlik nedir, öğretmen kimdir? Yani öğretmenliği nasıl tanımlıyorsunuz?

Müsaadeniz olursa öğretmenliğin genel olarak nasıl tanımlandığını ifade edelim önce. Çünkü öğretmenliğe dair, içinde yaşanılan zaman dilimine göre değişen, birbirinden farklı tanımlamalar yapılmıştır.

Mesela antikçağda öğretmen denilince, egemen sınıfların çocuklarına okuma, yazma, konuşma, hesap yapma gibi belirli beceri ve nitelikleri, belirli sınırlar içinde kazandıran bir kişi akla geliyordu. "Pedagog" denen bu öğretmenlerin çocuklara telkin ve tavsiyelerde bulunması yasaktı. Bunları yapan öğretmen cezalandırılırdı.

Öğretmenlerin çocuklara telkin ve tavsiyelerde bulunmasının yasaklandığı bir toplum ve tarihi dönem olduğunu bilmiyordum. Bana ilginç geldi. Öyle bir toplum ki, çocuklara sadece bilgi ve beceri aktarmasını istediği öğretmenin, onlara değerler bilinci ve bir dünya görüşü kazandırmasına müsaade etmiyor...

Evet. Öğretmenden beklenen, belirli sınırlar içinde kalarak, sadece belirli vazifeleri yerine getirmesiydi. Öğretmenin telkin ve tavsiyelerde bulunmasının yasak olması, öğretmene verilen değerle ilgiliydi. Öğretmen kimdi ki bir aristokratın çocuğuna telkin ve tavsiyelerde bulunsun! Tabii ki öğretmene dair algı hep böyle olmadı. Öğretmen, aydınlatan, irşat eden, doğru yolu gösteren olarak, yani "mürşit, bilgin, usta" gibi sıfatlarla anılan bir kişi olarak da görüldü.

Günümüzdeki mevzuatın diliyle tanımlayacak olursak öğretmen, bağlı olduğu yasalar çerçevesinde belirli görevleri yerine getiren ve belirli haklara sahip olan kişidir. Öğretmenlik de, öğretmen olarak kabul edilen kişilerce icra edilen meslektir. Yani antikçağdaki öğretmenlik algısıyla örtük bir benzeşme var gibi.

Yani öğretmen; aydınlatan, irşat eden, doğru yolu gösteren kişi olmaktan uzaklaşıyor, kendine verilen vazifeyi harfi harfine yapması beklenen bir kunduracı, bir tamirci gibi görülmeye başlanıyor. Bunu mu söylüyorsunuz?

Evet, bunu söylüyorum. Çünkü eski dönemlere nazaran bugün, öğ-

retmenlere, öğretmenlikleri ile ilgili daha fazla yol, yordam, yöntem tarifi yapılmaktadır. Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı, son on yıldır yayınlamakta olduğu "Öğretmen Kılavuz Kitapları" ile öğretmenlere daha çok tarif sunmaktadır. Eskisine göre daha fazla tarife ve öneriye maruz kalan öğretmenler de bir ölçüde söylenenleri yapan, başka bir işe karışmayan kişiler haline gelmektedir.

Öğretmenliğe dair sohbetlerimizin daha en başında öğretmenlikle ilgili mevcut algıları kökten sarsıcı şeyler söylediğinizi görüyorum.

Eminim, bu tezi tekrar ele alacağımız anlar olacaktır. Soruya dönecek olursak; öğretmenlik nedir, diye sormuştunuz. Ben, öğretmenliği belirli bazı görevleri, sınırlı bir alanda yerine getirmeye dayalı bir iş olarak görmüyorum. Bu şekilde gerçekleşen öğretmenlik için "öğretmenlik yapmak" tabirini kullanıyorum.

Öğretmenlik yapmak... İlginç bir kavramsallaştırma. Şimdi sanırım bu tabirden, yani "öğretmenlik yapmak"tan ne anlamamız gerektiğini açıklayacaksınız.

Evet. Öğretmenlik yapmayı, mevzuata göre gerçekleştirilen eylemler dizisi olarak görmek gerekir. Burada, verilen görev yerine getirilir, oynanması gereken roller oynanır. Ancak bu yeterli değildir. Söz konusu olan, açık bir şekilde sınırlandırılamayan öğrenme sürecine katkı sağlamak ve etkisini gelecekte de gösterebilecek nitelikte eylemlerde bulunmak ise, belirli görevlerin belirli zaman dilimleri içinde yerine getirilmesi yeterli olamaz. "Zamanında dersime başladım, anlattım, yeterince alıştırma da yaptırdım, disiplini de sağladım ve saatim doldu. Bugünkü görevimi tamamladım," diyerek evine giden bir öğretmen, işte bu kategoriye girer. Bir öğretmenin bunları yerine getirmesi elbette önemli ve takdir edilmesi gereken bir durumdur, ancak yeterli değildir. Bunun için de, öğretmenlik yapmayı aşıp öğretmen olmak gerekir.

Son cümleyi bir daha söyleyebilir misiniz lütfen?

Öğretmenlik yapmayı aşıp öğretmen olmak gerekir.

Aslında öğretmenlik yapmayla ilgili yaptığınız açıklamalardan sonra öğretmen olmanın ne manaya geldiğinin ipuçları ortaya çıkmaya başladı. Ama yine de sormadan geçmek istemiyorum: "Öğretmen olmak" neyi ifade etmektedir?

Az önce söylediğim cümleyi tekrar edeceğim belki ama bu çok önemli: Öğretmen olmak, öğretmenlik yapmayı aşmak demektir. Çünkü öğretmen olmak, öğretmenin, belirlenmiş görevlerin ötesine geçip hissederek, yaşayarak, kendisini adayarak, öğrencisiyle bütünleşerek var olmasıdır. Öğretmen olmak, öğretmenle öğrencinin birbirlerine hoşça bakabildikleri, öğretmenin öğrencide, öğrencinin öğretmende dirildiği, güçlü ve sahici bir aidiyettir.

Öğretmen olmak, daha derin bir sorumluluk almaktır, diyebiliriz sanırım.

Evet, diyebiliriz. "Öğretmen olarak" varoluş sergileyen bir öğretmenin öğrencisi ile kurduğu ilişki ve etkileşim, bir zaman dilimiyle, hatta bir alanla sınırlanamaz. Öğretmeninin gözünde henüz ilkokuldaki bir çocuk bile, yıllar sonra hayatın içinde yer alacak bir bilim insanı, sanatçı, sporcu, siyasetçi olabilir. Yani öğretmen *olan*, yarının büyükleriyle etkileşim kurduğunun bilincindedir.

Yani öğretmen; şu an karşısında duran çocukla konuşurken, aynı zamanda otuz yıl sonrasının aile kurmuş, meslek edinmiş, sorumlu bir insanıyla konuştuğunun farkındadır. Önemli bir bilinç...

Geçenlerde bir arkadaşımın verdiği seminere katılan bir beyefendi, vaktiyle devam ettiği okuldan nasıl soğuduğunu anlatmış. Kısaca paylaşmak istiyorum.

Lütfen.

Bu beyefendinin okuldan soğumasına, tarih dersine gelen öğretmen neden olmuş. Bu öğretmen, sınıfta dolaşarak ders anlatır, sıraların arasında gezinirken de elindeki tespihi daima işaret parmağına dolayıp çevirirmiş. Anlaşılan, bu davranışı öylesine alışkanlık haline getirmiş ki yaptığının farkında bile değilmiş. Beyefendi de ona özenmiş olmalı ki bir gün, tıpkı öğretmeninin tespihini çevirdiği gibi tırnak makasının takılı olduğu zinciri işaret parmağında çevirmeye başlamış. Bunu gören öğretmen de, "Sen ne halt ediyorsun!" diye sertçe bağırıp, "Sok onu cebine!" diye ikaz etmiş. Sınıf arkadaşlarının önünde azarlanmak ağrına gitmiş ve "Ama Hocam, siz de parmağınızda tespih çeviriyorsunuz," diye itiraz edecek olmuş. Öğretmen de bunun üzerine, "Gelirsem oraya..." diye başlayıp son derece sert bir şekilde azarlamış. Bu olay, çok gücüne gitmiş. Dediğine göre o an içinde bir şeyler kopmuş, eğitimin hiçbir anlamı olmadığına karar vermiş. Zamanla, koca bir yalanın içinde olduğunu hissetmeye başlamış ve artık hiçbir şey ifade etmeyen okulunu bir ay sonra bırakmış.

Doğan Hocam, bu öğretmen, sergilediği davranışla sadece o öğrencinin hayatını değil, torunlarının, hatta torunlarının çocuklarının hayatını bile etkilemiş olabilir. Bu durumu bu sefer tersinden tanımlamak istiyorum: Öğretmen olamamak işte budur!

Evet, bu da ilginç bir tanımlama türü oldu. Şimdi bir öykü daha paylaşmak istiyorum. Bu öyküdeyse, az önce aktardığım öykünün tam aksi bir durum ortaya çıkıyor.

Sanırım öğrencisinin üzerinde olumlu etki bırakan bir öğretmen öyküsünü paylaşacaksınız.

Evet... Bir seminerimde, annesini henüz bir yaşındayken kaybetmiş, babaannesinin yanında büyümüş ve babasını da on bir yaşında kaybetmiş genç bir beyefendiyle tanıştım. Kendisi tekstil sektöründe kimya mühendisi olarak çalışıyordu. Zeki biri olmakla birlikte, bunalımlı ve sorunlu bir öğrenciliği olmuş. Okuldan kovulma noktasına

kadar gelmiş; tüm okul onu baş belası olarak görüyormuş. Bir gün bir matematik öğretmeni, onu insan yerine koymuş ve "Sen akıllı bir çocuksun, izin ver seni çalıştırayım," diyerek işe koyulmuş. Daha sonra başka bir okula tayini çıkan matematik öğretmeni, onunla ilişkisini tayin olduktan sonra da sürdürmüş.

Seminerde tanıştığım bu genç beyefendinin bana anlattığına göre o matematik öğretmeni, kendi öğrencisi olmamasına ve yasal olarak hiçbir sorumluluk taşımamasına rağmen, gözünün önündeki potansiyelin gelişmesinin sorumluluğunu üzerine alarak, varoluşuyla öğretmen olarak ve özüyle öğretmenlik yaparak, bu gencin hayat damarı olmuş.

Geçmişin o sorunlu öğrencisi, şimdi bir kimya mühendisi; sevdiği bir işi, sevdiği bir eşi ve iki yaşlarında afacan bir oğlu var. Ve öğretmeniyle hâlâ görüşüyor.

İşte bu öyküyle gerçekten öğretmen *olan* birinin gücünü gösterdiniz. Peki Doğan Hocam, diyelim ki bir öğretmen, bizim vurguladığımız bağlamda öğretmenlik yapmak ile öğretmen olmak arasındaki farkı gördü. Sizce bu yeterli mi?

Öğretmenlik yapmak ile öğretmen olmak arasındaki farkı gören kişi, ilk adımı atmış olur. Farkına varmak yetmez; kişinin değişimi gönülden istemesi gerekir. Değişimin getirdiği zorlukların üstesinden ancak o zaman gelebilir.

Doğan Hocam, sadece kavramlar arasındaki farkları ayırtetmekle bile bir şeylerin değişeceğine inanırım. Mesela ben bu iki kavramın, yani "olmak" ve "yapmak" kavramlarının arasındaki can alıcı farkı kavrayıp formüle ettiğimde gözüm gönlüm açılmıştı. O zamana kadarki inançlarım, yaptıklarım bu iki kavram çerçevesinde belirginleşti. Kendim ve davranışlarım daha iyi tanımlanabilir hale geldiler sanki. Olmak ve yapmak, zihin dünyamda öyle güçlü iki kavram olmaya başladılar ki, "öğretmen olma"yı ve "öğretmenlik yapma"yı diğer mesleklere de ge-

nelledim. Müdür olanla müdürlük yapan, polis olanla polislik yapan, vali olanla valilik yapan kişileri hayalimde canlandırarak aralarındaki farkı daha iyi görmeye başladım.

Öğretmenlik yapmayı aşıp öğretmen olanlar, eğitimde problem gibi görünen her şeyi fırsata çevirip harikalar yaratabilirler. Çünkü eğitim, özü itibarıyla, bir öğretmenin başarısız olmasına değil, başarılı olmasına açık bir alandır. Eğitim her zaman meydan okuyucu bir durumdur. Yapılan bütün tariflerin ötesinde eğitim, öğretmenler için her zaman yaratıcı ve dinamik bir zemin olabilir.

İrfan Hocam, öğretmenlik yapan ile öğretmen olan arasındaki ayırt edici bir hususa işaret etmek istiyorum: Öğretmenlik yapan, öğretmen-öğrenci ilişkisi kurar; bundan başka da bir şey bilmez. Öğretmen olan ise öğrencisiyle insan-insan ilişkisi kurar. Sohbetlerimizde "insan öğretmen"le, "insan öğrenci"nin insan insana ilişkisi üzerinde duralım istiyorum.

Bu sohbetimizi, yakın zaman önce okuduğum bir kitapta yer alan bir şiirle bitirmek istiyorum. Bu, Annette Breaux ve Todd Whitaker adlı yazarların birlikte kaleme aldıkları ve *Fifty Ways To Improve Student Behavior* adıyla yurtdışında yayınlanan bir kitap. Türkçeye uyarladığım bu şiirde şu âna kadar dikkat çektiğimiz hususlara vurgu yapıldığını düşünüyorum.

Ben sadece bir öğretmenim!

Sadece elini değil, onun geleceğini tutuyorsun
Yalnız aklına öğretmiyorsun, kalbine de dokunuyorsun
Sadece gözlerinin yaşlarını silmiyorsun, içindeki ruhu da besliyorsun
Onların ne olacağında senin payın çok büyük

Onlarla bir dakika geçirmiyorsun, ömür boyu sürecek bir anı oluşturuyorsun
Sen gittikten sonra onlarda yaşayacaksın
Ne muhteşem bir gücün olduğunu aklın hiç bilemeyecek
Bu dünyada etkin hiç bitmeden sürecek, sürecek, sürecek

"Ben sadece bir öğretmenim" demek mümkün değil,
Sen sözlerin anlatamayacağı kadar büyüksün
Öğrencinin sana bakışından kim olduğunu,
Öğrencinin sana gülümseyişinden ne ifade ettiğini anla

Sadece elini değil, onun geleceğini tutuyorsun
Yalnız aklına öğretmiyorsun, kalbine de dokunuyorsun
Sadece gözlerinin yaşlarını silmiyorsun, içindeki ruhu da besliyorsun
Onların ne olacağında senin payın çok büyük

Doğan Hocam, şiir çok güzel, Türkçeye kazandırdığınız için teşekkür ederim. Şiirde de vurgulandığı gibi, öğretmen olanlar, öğrencileri aracılığıyla geleceğe ulaşırlar. Öğretmenlik konusunu irdelemeye başladığımız bu sohbetimizden itibaren, kitapta birer bölüm olarak yer alacak sohbetlerimizin her birini, ülkemizin eğitim hayatın emek veren, yetiştirdikleri öğrencilerle ve öğretmenlerle geleceğe ulaşan değerli eğitimcilerimize, öğretmenlerimize adayalım istiyorum. Ne dersiniz Hocam?

İyi bir fikir... Sadece isimlerini vereceğimiz değerli eğitimcilerin kim olduklarını ve eğitim tarihimize ne gibi katkılarda bulunduklarını keşfetme işini okurlara bırakalım. Dileyen öğretmen arkadaşımız, her bir ismi farklı bir öğrenciye verip ödev hazırlatarak eğitim tarihi konusunda bir bilinçlenme de oluşturabilir.

O zaman bu sohbeti, eğitim, öğretim ve bilhassa öğretmenlik için önemli hizmetler vermiş bir büyük insana, Şemsi Efendi'ye adamayı teklif ediyorum.

Büyük bir memnuniyetle kabul ediyorum.

Bu sohbeti, Şemsi Efendi'nin hatırasına adıyoruz.

Kim Öğretmen Olabilir? Bir İkilem 3

Beşiktaş İskelesi'nin hemen yanındaki bir kafeteryada buluştuk. Ortam kalabalık ve gürültülü olmasına rağmen birbirimizi rahatlıkla duyabiliyor ve anlayabiliyorduk. İnsanların kalabalık ortamlarda, küçücük masalar etrafında, dip dibe oturup onca gürültüye rağmen birbirlerini nasıl duyabildiklerini hep merak ederdim. Fark ettim ki kalpten kalbe bir sohbet içinde olan kişiler, birbirlerini gürültülü ortamlarda da duyup anlayabilmekteler.

İrfan Hoca, üzerinde bazı isimlerin yazılı olduğu bir sayfayı uzattı ve şu soruyu sordu: "Bu listede yer alan isimlerle ilgili dikkatinizi çeken bir şey var mı?"

Listede yer alan isimler şunlardı: Halide Edip Adıvar, Ömer Seyfettin, Reşat Nuri Güntekin, Fuad Köprülü, Nihal Atsız, Behçet Necatigil, Memduh Şevket Esendal, Kemalettin Kamu, Rıfat Ilgaz, Ali Suavi, Tevfik Fikret, Salih Zeki Bey, Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Şeyfi Orhan, Ethem Nejat, Nafi Atuf Kansu, İ. Hakkı Tonguç, Musa Kazım, Sakallı Celal, H. Raşit Öymen, Fakir Baykurt ve Arif Nihat Asya.

Bu isimlerle ilgili dikkatimi çeken tek ortak nokta, tümünün tanınmış kişiler olması. Bu kişileri birleştiren ortak yan, herhalde hepsinin yazar olmasıdır diye düşünüyorum.

Evet Doğan Hocam, bu kişiler ülkemizin en kıymetli yazarlarındandır. Fakat yazar olmanın yanı sıra bu kişilerin bir ortak özelliği daha var.

Nedir o, merak ettim doğrusu...

Bu isimlerin tümü, öğretmendi.

Demek ki eski zamanlardaki öğretmenler oldukça popülermiş.

Bu bilgiyi, eski zamanlarda öğretmen olmanın nasıl bir şey olduğunu hatırlatmak için paylaştım.

Bu arada, önceden ısmarlamış olduğumuz ıhlamur çaylarımız geldi. Ihlamurlarımızı yudumlarken, İrfan Hoca elindeki gazeteyi masaya koydu ve başsayfayı göstererek, "Hocam haberi duydunuz mu?" diye sordu. Haberdar olmadığımı anlayınca, anlatmaya başladı:

Milli Eğitim Bakanlığı açıklama yapmış. Yüksek Öğretim Kurulu ile birlikte yaptıkları çalışmaların sonucunda, öğretmen olabilmek için mezun olunacak üniversite programlarını sınırlandırmışlar. Bundan böyle öğretmen olarak sadece Talim ve Terbiye Kurulu'nun ilan ettiği listede yer alan programlardan mezun olanlar atanacaklarmış. Mesela Fen Fakültesi, Uzay Bilimleri ve Astronomi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi, Bilim Tarihi gibi fakülte ve bölümlerden mezun olanlar atanamayacaklarmış. Aynı şekilde Veterinerlik, Ziraat, Eczacılık, İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri'nin mezunları da atanamayacaklar.

Tesadüf oldu; ben de bugün "Kimler öğretmen olabilir?" sorusu üzerinde konuşalım istiyordum. Şu âna kadar eğitimi, bütünlüklü bir sistem oluşu bağlamında ele aldık. Bu yönüyle eğitim bir cümledir dedik ve öğretmenle birlikte öğrenciyi de cümlenin öznesi olarak

gördük. Cümlenin öznesi olarak gördüğümüz öğretmen üzerinde konuşurken, öğretmen olan ile öğretmenlik yapan arasında bir ayrım yaptık. Şimdi kimlerin öğretmen olabileceğini konuşmanın zamanı geldi diye düşünüyorum. Ve ilginç bir tesadüf, siz bu gazete haberiyle geldiniz.

Evet, Bakanlığın belirlediği öğretmenlik çerçevesine göre kimlerin öğretmen olacağı belli. Bizim daha önce işaret ettiğimiz statüsel tanımlama ve sınırlama budur. Hatırlarsanız, öğretmen olmayı statüsel sınırların ötesinde tanımlamış ve öğretmen olmak, mevzuatın ötesinde bir varlık sergilemektir, demiştik.

Yazar Öner Yağcı'nın, öğretmeni Emin Özdemir ile ilgili söylediklerinden bir pasajı, Zeki Sarıhan'ın *Unutulmayan Öğretmenler* adlı eserinden buraya aktarmak istiyorum: "[...] Dilin tadına varmanın ne olduğunu onun derslerinde anladım. Derse girer girmez egemenliğini kurardı sınıfta. Bir öykü, bir şiir, bir deneme ya da günlük gazeteden kestiği bir köşe yazısı okuyarak ilgiyi çekerdi mutlaka. Okuduğu metnin alındığı kitabı ya da dergiyi edinme isteği yaratırdı hepimizde. Sonra, anlatmak istediği konuya getirirdi sözü. Sora sora, merak ettire ettire, bilginin çekiciliğini göstere göstere tamamlardı dersini. Onun dersini kaçırmak büyük bir kayıptı öğrenciler için. Onun dersinden kaytarmayı düşünemezdim hiç... Baskı falan yapmazdı, ama dersini çekim merkezi yapmayı başardığı için sınıf mevcudunda eksilme olmazdı."

Doğan Hocam, öğretmen olmak işte böyle bir şey. Önceden tarif edilemeyen, ancak gerçekleştirildiği zaman anlatılan bir eylem... Emin Özdemir gibi olmak ise, kendini aşmak, bilinen statüsünün üstüne çıkabilmektir.

Statüsel bir niteliğin dışında düşünürsek eğer, öğretmenliği herkesin üstlenebileceği bir rol olarak görüyorum. Yani sadece öğretmenlik statüsünü elde etmiş olanlar değil, başka insanlar da öğretmen olarak rol oynayabilirler diyorum.

Size katılıyorum. Ben de, mesleği öğretmenlik olmadığı halde öğretmen olabilmiş pek çok insandan söz edilebileceğini düşünüyorum. Nitekim eski dönemlerden bugüne, halkı için bir "öğretmen" varoluşu sergileyen hükümdarlar, liderler, filozoflar olmuştur. Bilge Kağan, Şeyh Edebali, Dede Korkut ve Mustafa Kemal Atatürk, nesilden nesle aktarılan söylevleriyle; Mevlana, Yunus ve Hacı Bektaş dizeleriyle, yaşadıkları çağlara sığmayacak büyüklükte öğretmenler olup halklarına yol göstermişlerdir.

Bu durumda, burada gerçekleştirdiğimiz sohbetlerin yalnızca meslekten öğretmenlere değil, anne ve babalardan yöneticilere dek, bizim altını çizdiğimiz bağlamda öğretmen olabilecek herkese hitap edeceğini söyleyebiliriz, öyle değil mi?

Elbette. Buna şunu da ilave etmek isterim: Mesleği ve konumu ne olursa olsun her insan, öğretmen olma vasıflarını sergileyerek halihazırda sürdürmekte olduğu mesleği daha iyi icra edebilir.

Biliyorsunuz, ben yıllardır farklı meslek gruplarına konferanslar ve seminerler veriyorum. Öğretmenlerle de pek çok ortamda etkileşimlerim oldu. İlginçtir, beyaz yakalı, mavi yakalı ayırt etmeksizin geniş bir yelpazeye yayılan meslek gruplarıyla gerçekleştirdiğim sohbetlerde, öğretmenlere sunduğum sohbet içeriğini onlara da sunarken hiç zorlanmadım. Bu da gösteriyor ki öğretmen olmaya dair yapılan çıkarımlar, sadece mesleği öğretmenlik olanlara değil, başka alanlarda çalışan kişilere ve tabii ki anne-babalara da uyarlanabiliyor.

Öğretmen olmanın, öğretmenin kendisini nasıl gördüğü ile ilişkili olduğunu düşünüyorum. Bir öğretmenin kendi içine doğru derinleşerek, kendisiyle dürüst bir sohbet kurarak ustalaşacağına inanıyorum. Öğretmen olmayla eşanlamlı gördüğüm ustalığın isteğe, şevke, enerjiye dayalı olduğunu düşünüyorum. Bunun için, kişinin ilk olarak kendini değerli görüp, yaşamında kendisi olarak özgürce var olmaya adanmış olması; ikinci olarak da öğretmenliği, içinde yaşadığı toplum ve insanlık için kutsal bir "dava" olarak görmesi gerekir.

Doğan Hocam, ben de öğretmen olmaya bir kutsiyet atfediyorum ve idealizmin, öğretmenlik için oldukça önemli olduğunu düşünüyorum. Öğretmenlikte yaratılacak farkın da kişinin öğretmenliği idealist bir ruhla gerçekleştirip gerçekleştirmemesine bağlı olduğunu düşünüyorum.

İrfan Hocam, öğretmen olarak atanabilme konusunda Bakanlık tarafından açıklanan çerçeveyle ilgili sizin dikkat çektiğiniz gazete haberine takıldı aklım. Biz sohbetlerimizde öğretmen olmanın sınırlarını geniş tuttuk, ancak Milli Eğitim Bakanlığı da birtakım sınırlar belirlemeye çalışıyor. Çocuklarımın Amerika'daki eğitim hayatından hatırlıyorum; öğretmen olabilmek için üniversitelerin herhangi bir lisans programından mezun olup Eyalet Eğitim Daireleri'nce uygulanan pedagojik formasyon programlarını tamamlamaları yeterliydi. Bu durumda Amerika'daki mevzuat, "öğretmen olma"ya daha açık görünmektedir.

Evet, Doğan Hocam, kimlerin öğretmen olabileceğini belirleyen çerçeve, özellikle Amerika'da oldukça kapsayıcıdır. Bu konuda ülkemizde esas alınan çerçeve ise, önceleri belirsiz olmakla birlikte geniş tutuldu. Yani neredeyse herkesin öğretmen olabilmesi sağlandı. Ancak bu anlayış, beraberinde birçok sorun getirdi. Hatta üniversiteden mezun olup da iş bulamayan gençlere halk arasında "Bari öğretmen olsaymış..." denmeye başlandı ve öğretmenlik bir anlamda değersizleştirildi. Bunun üzerine, öğretmen olarak atanacak kişilerin mezun oldukları lisans alanlarını sınırlayan bir çerçeve geliştirildi.

Dikkat ettim, ısrarla "çerçeve" kelimesini kullanıyorsunuz ve bu konuda tutarlısınız da. Bu durumda çerçevenin eğitim için ne ifade ettiğini konuşmamız gerekiyor.

Evet, eğitimde çerçeve konusu önemli ve konuşmamız gerekiyor. İsterseniz gelecek sefer üniversite yıllarınızın geçtiği Süleymaniye'de buluşalım. Hem eğitimde çerçeve konusunu ele alırız, hem de o günleri yâd ederiz.

Evet, buluşalım.

Doğan Hocam, bu sohbetimizi, öğretmenliği bir meslek haline getiren, Osmanlı'nın son dönem bakanlarından Emrullah Efendi'ye adayalım mı?

Adayalım. Eğitime emeği geçmiş insanları bu vesileyle anmış olmak, bana çok doğru geliyor ve hoşuma gidiyor...

Bu sohbeti, öğretmenliği bir meslek haline getiren eski bakanlarımızdan Emrullah Efendi'ye adıyoruz.

Eğitimde Çerçeve 4

İrfan Hoca'yla Süleymaniye'de buluşmak üzere evimin yakınındaki duraktan bir taksi çağırdım. Şoförle merhabalaştıktan sonra, "Süleymaniye'ye" dedim. "Beşiktaş üzerinden mi gidelim, yoksa Taksim'den mi? İsterseniz Okmeydanı'ndan da gidebiliriz. Nereden gidelim?" diye sordu. Ben de, "En uygun güzergâh hangisi ise oradan gidelim," dedim. Önündeki cihazın ekranına adresi yazıp "Tamam o zaman, Beşiktaş üzerinden gidiyoruz," dedi. Ekranda hemen bir yol haritası belirdi. Şoför, birkaç kilometre kadar ilerledikten sonra seçtiği güzergâhtaki trafiği görünce Taksim üzerinden gitmenin daha uygun olacağını söyleyerek yolunu değiştirdi. Ekranda yeni bir yol planı göründü ve ona göre devam ettik. Güzergâh cihazının yeni duruma gösterdiği uyum kabiliyeti ve sunduğu yol haritası etkileyiciydi.

Vezneciler'e ulaşınca taksiden indim. Fen Fakültesi'nin arka kapısından Süleymaniye'ye doğru yürürken, yenileme çalışmalarıyla kazanılan eski Bizans ve Osmanlı eserlerinin çehreyi nasıl da çabucak güzelleştirdiği dikkatimi çekti.

Derken Süleymaniye Camisi'nin önündeki meydana ulaştım. İrfan Hoca meydanda beni bekliyordu. "Hoş geldiniz Doğan Hocam," diye karşıladı beni ve caminin avlusuna girip biraz yürümemizi önerdi. Girdik ve adımlarımız bizi avlunun Haliç'e, Beyoğlu'na bakan tarafına doğru götürmeye başladı. Manzara müthişti. İrfan Hoca durdu ve

"Hocam biliyor musunuz, Mimar Sinan bu caminin inşaatını, karşıya, yani Beyoğlu'na geçip oradan bakarak yönetmiş," dedi. Koca Sinan, belli ki caminin en uygun yere inşa edilmesi hususunda uzun süre kafa yormuş ve sonunda bu geniş kara parçası, adeta bir fotoğraf kadrajı gibi hesap edilerek, cami buraya yapılmış. Gözlere ziyafet çekecek güzellikteki bir tablo gibi, müthiş bir çerçeve içine oturtulmuş Süleymaniye; fakat yalnızca güzel bir tablo içine yerleştirilmekle kalmamış, aynı zamanda kendisi de etrafını mükemmel bir şekilde yansıtan bir tablo haline gelmiş.

Caminin güzelliği, içinde yer aldığı çerçeveyle bütünleşiyor. Bir cami, parçası olduğu sistem ile uyumlu olması halinde güzelleşiyor, öyle değil mi İrfan Hocam?

Ben de sizin gibi düşünüyorum.

Siz, bir konuşmanızda, "İnsanın kendini tanıması, anlamlandırması, var olması ve mesleğini başarılı bir şekilde icra etmesi için bir çerçeveye sahip olması gerekir," demiştiniz. Hatırlıyor musunuz?

Evet, hatırlıyorum.

Bu sözü açar mısınız biraz?

Evet, isterseniz "çerçeve" nedir, önce onu tanımlayalım. Çerçeve, Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı sözlükte, "Bir konunun, bir düşünce alanının sınırları veya bu sınırlar içindeki alan," olarak tanımlanıyor. Tanımdan da anlaşılıyor ki çerçeve, bir şeyleri ifade edebilmenin, bir sorunu çözebilmenin dayanak bulduğu esas olarak görülebilir. Çerçeveli olmaktan hareketle bunun zıddı olan çerçevesizliği de kısaca tanımlayacak olursak, dağınıklık ve tutarsızlık diyebiliriz. Çerçevenin, makro düzeyde bir ülke için, bir toplum için; daha mikro düzeyde ise bir iş, işleyiş, hatta tek tek bireyler için gerekli olduğunu düşünüyorum.

Düşünce sistemleri de belirli bir çerçeve içinde oluşur ve gelişirler. Rönesans, Aydınlanma gibi dönemlerde bilimsel düşünce kendini göstermiş ve gelişmiştir. Sizin sözünü ettiğiniz çerçeve, bazen "büyük resim" bazen de "paradigma" olarak adlandırılır.

Evet. Çerçeveyi bilimsel düşüncenin gelişmesi ile ilişkilendirmenizi son derece yerinde buluyorum. Gerçekten de bilim öncesi dönemde her kafadan bir ses çıkarken, bilimin gelişimiyle birlikte insanlar, evrene ve yaşama tutarlı bir bakış tarzı getirmeye başlamışlardır. Yani çerçeve yoksunluğunda her kafadan bir ses çıkarken, çerçeve ile birlikte evrene ve yaşama dair tutarlı bakış açıları ortaya konmaya başlamıştır.

O halde, çerçeve ile ilgili söylediklerimiz eğitim alanında da geçerli, öyle değil mi?

Tabii ki... Bir çerçeveye dayandığı takdirde eğitimin, daha iyi anlaşılabildiğini, uygulanabildiğini ve geliştirilebildiğini görüyoruz. Eğitim adına tanımlanabilir, gözlenebilir bir resim varsa ortada, o halde özünde bir çerçeve vardır diyebiliriz.

Bu durumda, daha önceki bir sohbetimizde "Eğitim bir cümledir," derken, aslında bir çerçeve önermekteydiniz. Söylediklerinizden ben şunu anlıyorum: Eğitim, içinde yer aldığı çerçeveye göre anlam kazanıyor.

Evet, Doğan Hocam. Eğitim tarihi incelenecek olursa, eğitimin etkili bir şekilde var olduğu ve gerçekleştirildiği ortamlarda, arka planda daima bir çerçevenin var olduğu görülecektir. Örneğin eğitimin pratik olarak temeli sayılabilecek dersler, antikçağdan bu yana var olan ve ortaçağda *trivium-quadrivium* olarak adlandırılan Hürlerin Yedi Sanatı adlı çerçeveyle yapılandırılmaktadır. Yani karnelerde yer alan dersler bile gerek adları, gerekse de verildikleri zaman bağlamında, belli bir çerçeveye dayanmaktadırlar.

Demek oluyor ki bir toplumda eğitim, tesadüflere bağlı olarak, gelişigüzel bir şekilde oluşmuyor; bir çerçeve içinde oluşuyor ve bu çerçeve içinde tanımlanıyor.

> Evet, eğitimin hangi yaşlarda farklılaşmaya başlayacağı, kaç yıl süreceği, derslerin neler olacağı gibi pek çok soruya verilecek cevapları, önceden üzerinde açık veya örtük bir şekilde uzlaşılmış olan, yani kabul gören çerçeveler belirliyor. Mesela Hayat Bilgisi dersi, eğitim sistemini anlayabilmek ve değerlendirmek için etkileyici bir çerçeve örneğidir. Zira ilkokulların 1-3 sınıflarında okutulan bu ders, daha sonra 4-8 arasında okutulan Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerine ve bunlardan da sonra, 9-12 arasında okutulan Fizik, Kimya, Biyoloji, Tarih, Coğrafya ve Felsefe grubu derslerine dönüşür. İşte bu nedenle diyebiliriz ki, Hayat Bilgisi dersi tek başına, ortaokul, lise ve hatta üniversiteye kadar uzanan eğitim sürecinde sunulan derslerin çatısını oluşturan, güçlü bir çerçevedir.

Demek oluyor ki bir çerçeve örneği olarak Hayat Bilgisi dersi, bu dersin sadece sunulduğu yıllardaki içeriğini belirlemiyor, aynı zamanda o dersin ileride alınacak diğer derslerle ilişkilerini de tanzim ediyor. Bunu bu şekilde hiç düşünmemiştim.

> Abartmıyorum, ilköğretimden ortaöğretime dek herhangi bir aşamada bu esas çerçeve göz ardı edilirse, eğitimde girişilen değişikliğin başarı şansı zayıftır. Ve başka bir şey daha söylemek istiyorum: Eğitimci Fuat Baymur'un öncülüğünde 1948 yılında hazırlanan Hayat Bilgisi dersi ile ilgili belirlenen çerçeve, sadece ortaokulda ve lisede okutulan derslerin içeriğini tayin etmekle kalmaz, aynı zamanda disiplinler arası ilişkiler kurmaya da zemin hazırlar. Böylece, hayatla iç içe olmaya ve yaparak, yaşayarak öğrenmeye yol açar. Bütün bunlar öğretmeni etkili ve başarılı kılar.

Çerçeveye, yani büyük resim bilincine eski dönemlerde sanki daha fazla önem verilmiş gibi...

İrfan Hoca, "Evet," dedi ve masanın üzerine bir liste bıraktı. Ardından sözlerine devam etti.

1948 yılında hazırlanan İlkokul Programı'nın ilk yirmi sayfasında yer alan eğitim ve öğretim ilkelerinden derlediğim bu listeyi özümseyerek okuyan ve uygulayan bir öğretmenin, başarılı ve etkili bir öğretmen olacağına inanıyorum. Neymiş bu ilkeler? İsterseniz bir göz atalım:

- İlkokul, gerçek bir topluluktur.
- İlkokul, çocuğa geniş ölçüde etkinlik, iş ve yaratma imkânları sağlayan canlı bir çevredir.
- İlkokulda pratik bilgi ve becerilere önem verilir.
- İlkokul, kazandırılacak bilgi ve becerilerin sağlam ve köklü olabilmesi için, çocuklara çalışma yerleri hazırlar, buraları çalışma araçlarıyla donatır, "derslik, işlik, mutfak, okul ve uygulama bahçesi, arılık" hakkında bilgi verir.
- İlkokulların bütün çalışmalarında tutumluluk, ulusal kaynakları koruma, ulusal ekonomi kavrayışı ve duygusu önemli bir yer tutar.
- İlkokul, çocuklara yöntemli ve verimli çalışma yollarını öğretir, bu bakımdan onlara iyi alışkanlıklar kazandırmaya çalışır. İlkokulda çocukların özelliklerinin göz önünde bulundurulması esastır.
- İlkokulda aile ile işbirliğinin çok sıkı bir şekilde sağlanmasına çalışılır.
- İlkokul, çocuklara düşüncelerini, duygularını türlü yollarla anlatma olanağı sağlar.
- İlkokul, çocukların ilgisini bir konuya, bir etkinliğe çekmek için, onların içgüdülerinden yararlanır.
- İlkokul, öğrenciye bilimsel yöntemlere göre çalışma yollarını öğretir, onu eleştirel düşünmeye yöneltir, gündelik yaşamında, hareketlerini düşünerek ve muhakeme ederek düzenlemeyi onda bir alışkanlık haline getirir.
- İlkokul, ahlak eğitiminde başarılı olmak için, çocuklara soyut ahlak kuralları belletmekten çok, onların yaşantılarının ahlaki olmasını sağlamaya çalışır.

- İlkokul, çocuklarda güzel şeylere karşı sevgi ve bağlılık uyandırır. Onlara, kendi yaşlarına göre, her şeyde ve her yerde güzeli, iyiyi, doğruyu arayıp bulma ve değerlendirme alışkanlığı kazandırır.
- İlkokul, öğrenciye boş zamanlarını iyi bir şekilde kullanma alışkanlığı kazandırır.

Bu ilkelerin her birinin bugün için de geçerli olduğu söylenebilir. öyle değil mi?

Evet. Sadece bu değil, 1968 tarihli programdaki "İlkokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri" başlığı altında yer alan ve programın uygulanmasıyla ilgili genel esasların anlatıldığı açıklamalar da bugün için esas alınabilecek muntazam bir çerçeve oluşturmaktadır.

Şimdi sizi dinlerken bir yandan yeni şeyler öğreniyorum, bir yandan da gerginleşiyorum. Neden gerginleşiyorum? Biz öğretmenlere diyoruz ki, öğretmenlik yapmayınız, öğretmen olunuz... Bu sohbetleri kitapta okuyacak bir öğretmen, bu cümleden sonra kitabı "Ben nasıl öğretmen olurum?" diye okuyacaktır. Şimdi biz geçen buluşmamızda, öğretmen olmak sadece okulla ilgili bir şey değildir, öğretmen olmayı geniş bir çerçeve içinde tutabiliriz, dedik. Ama halen öğretmen olmayla ilgili bir yol göstermiş değiliz.

Şunu mu söylüyoruz: "Değerli öğretmenim, öğretmen olmak için, içinde yer aldığın eğitim çerçevesini bilmen gerekir. Ve biz şimdi size ülkemizin eğitim çerçevesinin tarihsel bir resmini çiziyoruz. Bunları bilmeden ne için ve nasıl bir öğretmen olacağına karar vermen zor olur."

Evet, sürekli olarak yeni diye ifade edilen birtakım çalışmaları yapmaları istenen öğretmenlerimizin kafalarının karışmaması ve bir pozisyon alabilmeleri için, eğitime dair önceden geliştirilmiş çerçeveleri bilmeleri yararlı olur demeye çalışıyoruz. Çünkü eğitimle ilgili son dönemlerde yapılan çalışmaların, çok ağır olacak belki ama, güçlü

bir çerçevesi bulunmamaktadır. Bu yüzden, 1948 ve 1968 tarihli ilkokul programlarına dikkat çekerek, yeni programlarda yer alan açıklamaların, maalesef eski programlardaki kadar güçlü ve tutarlı olmadığını ifade etmeye çalışıyorum.

Çarpıcı... Peki, artık içim rahat, az önce sorduğum sorunun cevabını aldım. Şimdi bir başka sorum var: Eğitimle ilgili temel yasaları da eğitime yön veren çerçeveler olarak görebiliriz, öyle değil mi?

Evet, görebiliriz. Mesela, Eğitim ve Öğretim Birliği Yasası ve Milli Eğitim Temel Kanunu, eğitim ve öğretimin doğru bir şekilde yönetilmesi ve sürdürülmesi için sağlam bir çerçeve olabilir. Aynı şekilde, Milli Eğitim Bakanlığı'nın teşkilat yasasıyla öngörülen kurumsal yapısı da güçlü bir çerçevedir. Bu yapı, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Bakan Mustafa Necati'nin gayretleriyle oluşturulmuştur. Bu yapıda üç ana unsur birbirini dengeler: 1) Bir tür yasama işlevi gören Talim Terbiye Kurulu, 2) Yürütme işlevi gören icracı hizmet birimleri ve 3) Yargı işlevi gören Teftiş Kurulu. Bu üç ana unsur, demokrasilerde olduğu gibi, kuvvetler ayrılığı ilkesine göre etkili bir şekilde çalışır.

Böylesine demokratik bir yapı olduğunu bilmiyordum; sevindim.

Ancak üzülerek ifade etmeliyim ki özünde müthiş bir bilgelik taşıyan bu sistem, günümüzde felsefesine ve ruhuna uygun bir şekilde işletilememektedir.

Yazık... Siz, milli eğitim sisteminin içinde önemli makamlarda çalıştığınız için bu sözleriniz doğrudan kendi gözlemlerinize dayanıyordur sanırım.

Maalesef öyle... Yılların birikimi ve tecrübesi ile şekil bulan yasal ve pedagojik çerçeveleri hep göz önünde bulundurmak ve onları daya-

nak olarak almak gerekir. Zira çerçeveler, ancak dikkate alındıklarında düzenleyici ve yol gösterici olabilirler.

Dikkate alınmadıklarında?

Çerçevelerin dışına çıkıldığı zamanlarda sorunlarla karşılaşıldığına inanıyorum. Özellikle son zamanlardaki öğretmen eğitimi çalışmalarının, yeni sanılan, ama aslında yeni olmayan öğretim yöntemlerinin, eğitimi geliştirecek iddiasıyla başlanan sistem denemelerinin, teknoloji ağırlıklı çalışmaların tümünün, eğitimle ilgili kabul görmüş çerçeveler göz ardı edildiği için verimsiz ve başarısız oldukları kanaatindeyim.

Bunu, bu kadar açık ve net söyleyebiliyor musunuz?

Evet, koşulların yetersiz olduğu zamanlarda bile, belirli bir çerçeveye göre hareket edildiği için Millet Mektepleri, Köy Enstitüleri, Öğretmen Okulları gibi başarılı, tarihe mal olmuş eğitim kurumları ortaya çıkabilmiştir. Diğer taraftan, sağlam bir çerçevenin temel alınmadığı dönemlerde, ne yapılırsa yapılsın, kalıcı iz bırakan bir kurum ortaya çıkmamıştır.

Sözünü ettiğiniz bu başarılı kurumların çerçeveleri, bir düşünce sisteminin, belirli bir değerler sisteminin ve bir eğitim felsefesinin içinde geliştirilmişti herhalde?

Tabii, sözünü ettiğim kurumların özünde belli çerçeveler ve bu çerçevelerin arkasında isim yapmış otoriteler ve onların düşüncelerinin zenginliği vardı. Mesela Türk eğitim sisteminin, Meşrutiyet sonrası ve Cumhuriyet'in ilk dönemleri gibi önemli başarılar kaydettiği zaman dilimlerine baktığımızda, karşımıza Selim Sabit Efendi, Şemsi Efendi, Satı Bey, İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve İsmail Hakkı Tonguç gibi eğitim-

cilerin çıktığını görürüz. Bu durum, sadece Türkiye için değil, dünya için de geçerlidir. Eğitime yön veren belirli çerçeveler, ünlü düşünürlerin ve eğitimcilerin yaşadıkları dönemleri takiben ortaya çıkmıştır. Mesela; Friedrich Fröbel, Johann Pestalozzi, Anton Makarenko, Cecil Reddie, Maria Mentossori, John Dewey gibi eğitimciler, eğitime yön veren çerçevelerin esin kaynağı olmuşlardır.

Bilim tarihine baktığımızda şunu görüyoruz: Bir alanda bilimsel çerçevenin oluşturulması için, o alanda bilim insanlarının oluşturduğu bir çevrenin varlığına ihtiyaç var. Daha önce, çerçevenin paradigma olarak da adlandırılabileceğini söylemiştik. Bilimin paradigması, bilim insanlarıyla ortaya çıkar ve değişir. O halde, eğitim çerçevesi için de bir bilimsel eğitimci topluluğunun olması gerekmez mi?

Aklınızla bin yaşayın Doğan Hocam; bu gerçekten önemli bir soru! Ama zamanımız daraldı, isterseniz bu konuyu önümüzdeki buluşmamızda ele alalım.

Bir önerim var. Bir öğretmenin ev hayatıyla ilgili benim bir çalışmam var. önümüzdeki buluşmamızda izninizle önce onu ele alalım, daha sonra eğitimin çevre konusuna yönelelim.

Hay hay Hocam. Böylece soyut alanları irdelerken günlük yaşamdaki somut olaylar dünyasını da ziyaret etmiş oluruz.

Bu sohbeti, Cumhuriyet'in ilk dönem bakanlarından Mustafa Necati'ye adıyoruz.

Ev, Aile, Mahalle 5

Bugünkü sohbetimizi gerçekleştirmek üzere bizim evde buluştuk. İrfan Hoca, elinde bir yiyecek paketiyle geldi. Çay demledik, hem konuştuk hem de İrfan Hoca'nın getirdiği kurabiyeleri atıştırdık.

İrfan Hocam, bugünkü sohbetimizi öğretmenin evi, ailesi ve mahallesi bağlamında oluşturacağız. Benim alanım insan ilişkileri psikolojisi; insan ilişkilerinin içinde oluştuğu eve, aileye ve mahalleye dair okudum, düşündüm ve yazdım. Aile ortamının, evdeki dinamiklerin ve mahalledeki aidiyet duygusunun ne kadar önemli olduğunu biliyorum. Bir öğretmenin yaşamı bu ortamlardan bağımsız devam edemez. Ve bildiğin gibi aile ortamı, mahalle ve kent, yoğun bir değişim içinde. Aile denince, ülkemizde ve dünyada yirmi yıl öncesine kadar kabul gören değerlerle bugünkü değerler aynı değildir. Ailenin büyüklüğü, çocuk sayısı, aile içi üretim ve tüketim biçimleri, aile bütünlüğünün ne pahasına olursa olsun korunması adına sorunlu bir birlikteliği devam ettirme gibi konularda bakışlar değişti. On yıl önceki önkabuller ile bugünküler bir değil.

Doğan Hocam, eskiden bir mahalle vardı. Bir çocuk doğduğu evde büyür ve hayata atılıncaya kadar orada kalırdı. Mahallenin okulu vardı. Hatta bir zamanlar adı bile "Mahalle Okulu" idi. Şimdiki durum

ise malum; Türkiye'de var olan yerleşim yerleri kısa süre içinde neredeyse iki misline çıktı. Okulun, bulunduğu bölge ile ilgisi ve ilişkisi neredeyse yok denecek kadar az. Gelgelelim, bütün bu gelişmelerden hareketle, okul ve bulunduğu çevre arasında herhangi bir iletişimin ve etkileşimin olmadığını ileri sürmek de doğru olmaz. Yeni çevrede yeni bir bilinç içinde ilişki kurmak zorundayız.

Her ikimiz de ev, aile ve mahalle konusuna dikkat çektik. Ben, öğretmeni ve öğretmenliği, evi, ailesi ve mahallesi bağlamında ele almanın gerçekçi olduğunu düşündüğüm için, hayali bir öğretmenimizi tasvir eden kısa bir durum öyküsü yazdım. Bu öyküyü paylaşmak istiyorum.

Buyurun Hocam!

İşte o öykü:

İhsan Öğretmen, kentin mütevazı bir bölgesinde, iki çocuğu ve eşiyle birlikte yaşıyordu. Eşi Kadriye Hanım vergi dairesinde memurdu. On altı yaşındaki kızları Aysun, lise ikinci sınıfa; dokuz yaşındaki oğulları Niyazi ise ilkokul üçüncü sınıfa devam ediyordu.

İhsan Öğretmen, sabah okula giderken ve akşam eve dönerken servise binmek yerine yürümeyi tercih ediyordu. Sınıfta ders anlatırken gün boyu ayakta olmasına rağmen tempolu bir yürüyüş yapmak ona iyi geliyor, yirmi beş dakika kadar süren bu yürüyüş sonrası kendisini daha zinde hissediyordu.

Kadriye Hanım'ın çalıştığı vergi dairesi kentin merkezi ve işlek bir bölgesinde olduğu için, akşamları eve genellikle İhsan Öğretmen'den sonra gelirdi. İhsan Öğretmen, gerekiyorsa okuldan eve dönüş yolu üzerindeki bakkal ve manava uğrar, evin günlük ihtiyaçlarını alırdı. O gün alınacak bir şey yoktu; doğrudan eve yürümüştü. Niyazi dışarıda arkadaşlarıyla oynuyordu, Aysun ise telefonda bir arkadaşıy-

la konuşuyordu. Babası içeri girince konuşmasını kesmeden babasına el salladı ve odasına girerek kapıyı kapattı.

İhsan Öğretmen, on altı yaşında bir genç kızın bu kadar hararetle ve şevkle ne konuşabileceğini tahmin eden bir babanın gülümsemesiyle ayakkabısını çıkardı ve mutfağa girdi. Buzdolabından salatalık malzemeleri çıkardı ve bir çukur kaba koyup suya saldı. Ayrıca kaptaki suyun içine biraz üzüm sirkesi döktü. Dinlediği bir sağlık programında, sebze ve meyvelerin yenmeden önce sirkeli suda beş-on dakika kadar bekletilmesinin faydalı olduğunu duymuştu.

Daha önceden pişirilmiş yemekleri buzdolabından çıkardı ve hafif ateşte ısıtmak üzere ocağın üstüne koydu; eşi Kadriye Hanım geldiği zaman salata yapılmış ve yemekler ısınmış olacaktı. Akşam yemeğini erken yemeye özen gösterirlerdi. Her yemekten sonra en az on beş dakika ailece sofrada sohbet edip günlerinin nasıl geçtiğini, gözlemlerini ve düşüncelerini paylaşırlardı. En geç saat yedide sofradan kalkılırdı.

İhsan Öğretmen, haberleri eşi ve çocuklarıyla birlikte izler, izledikleri haberlerle ilgili ailece sohbet ederken çocukların yorumlarını eşiyle birlikte dikkatle dinlerdi. Daha sonra televizyon kapatılır ve Kadriye Hanım çalıştığı dairede gün boyunca yaptığı işlerle ilgili aldığı notları gözden geçirirken çocuklar derslerine çalışır, İhsan Öğretmen de ertesi gün vereceği derslerin hazırlığını yapardı.

İhsan Öğretmen, her eğitim yılı öncesinde, o yılın ders programını gözden geçirir, derslerin içeriğini ve akışını planlardı. Bu planlama çerçevesinde, herhangi bir dersi vermeden bir gün önce konuları yeniden gözden geçirip, sınıfındaki öğrencilerin seviyesi ve ilgisine göre tartışma ve irdeleme konuları hazırlardı. Bu amaçla kitaplardan, gazetelerden ve internetten yararlanır, toplumda olan bitenleri, derste öğreteceği konularla ilişkilendirerek öğrencileriyle sınıfta tartışırdı.

Ders hazırlığını bitirdikten sonra on beş-yirmi dakikasını arkadaşlarına ayırır, duruma göre bazılarını telefon-

la arar, bazılarıyla da e-posta yoluyla haberleşirdi. İhsan Öğretmen'in gençliğinden beri süregelen arkadaşlıkları vardı ve onlarla ilişkisini koparmamaya özen gösterirdi.

İhsan Öğretmen, Güçlü Mahalle Güçlü Komşuluk Derneği'nin yönetim kurulu üyesiydi. Yönetim kurulu olarak ayda bir toplanır, oturdukları mahallenin kültürüne, yaşayışına nasıl katkıda bulunabileceklerini tartışırlardı. Dernekte, okuma-yazma bilmeyen mahalleliler için kurslar düzenleniyor, dershaneye gidecek mali gücü olmayan öğrencilere mahalledeki emekli öğretmenlerin gönüllü olarak eğitim desteği vermeleri sağlanıyordu. Ayrıca, yerel esnafa destek olmalarını teşvik etmek üzere mahalledeki işadamlarıyla görüşmeler yapılıyordu.

Güçlü Mahalle Güçlü Komşuluk Derneği için bir internet sitesi de kurulmuştu. Aralarında İhsan Öğretmen'in de bulunduğu yönetim kurulu üyeleri, derneğin vizyonunu tüm mahallede yaygınlaştırmak ve böylesi derneklerin diğer mahallelerde de kurulmasını sağlamak için çalışmaya başlamışlardı.

İhsan Öğretmen, okuldaki öğrenciler tarafından oluşturulan "Kentsel Atıkların Geri Dönüşümü" başlıklı bir proje grubunun da danışman öğretmeniydi. Bazı akşamlar, proje grubunun faaliyetlerine zaman ayırır, çeşitli etkinlikler üzerinde düşünür, daha sonra da bu düşünceleri öğrencileriyle değerlendirerek hep birlikte eyleme geçerlerdi.

Çocukların yatma vakti geldiğinde, eşiyle birlikte çocuklarına birer öpücük verip yataklarına gönderirlerdi. İhsan Öğretmen, kafasını ve gönlünü zenginleştirecek bir kitaba yatmadan önce en az yarım saat ayırmayı alışkanlık haline getirmişti. Kitabını okumadan önce dişini fırçalar, pijamalarını giyer ve böylece kitabıyla baş başa zaman geçirmeye hazır hale gelirdi.

İhsan Öğretmen, günde en az altı saat uyuması gerektiğini geçmişteki deneyimlerinden bilirdi. Üniversite yıllarında, ne zaman az uyusa o gün derslerden hiçbir şey anlamadığını, altı saatten fazla uyuduğu zaman da üzerindeki uyu-

şukluğu gün boyu atamadığını öğrenmişti. O nedenle, en geç akşam on bir buçukta yatmayı ve sabah beş buçukta kalkmayı alışkanlık haline getirmişti.

İhsan Öğretmen'in alışkanlıklarından biri de, her sabah uyandıktan sonra en az yirmi dakika boyunca esneme hareketleri yapmaktı. Bütün eklem yerlerini uyaran bu hareketleri, üniversitede onunla aynı yurtta kalan ve yoga yapan bir öğrenciden öğrenmişti. İhsan Öğretmen, esnek ve enerjik hissettiren bu gevşeme ve esneme hareketlerini her gün yapardı. Daha sonra duşunu alır, giyinir ve salona geçerdi. Sabahın o sessizliğinde tam dinlenmiş bir beden ve kafayla, ders hazırlığını bir kez daha gözden geçirirdi.

Ardından, ailece kahvaltı yapıp saat yedi buçukta evden çıkarlardı. Çocuklar okullarına, Kadriye Hanım da işine gitmek üzere servislerini beklemeye başlarken, İhsan Öğretmen de yirmi beş dakika mesafedeki okuluna gitmek üzere yeni bir sabah yürüyüşüne daha başlardı.

Doğan Hocam, sizi nefes almadan dinledim. İlkokul öğretmenim Necip Hoca gözümün önünde canlandı adeta. Necip Hoca, 1970'lerin zor koşullarına rağmen bize her anlamda örnek olmuştu. Aynı zamanda çevreyle kurduğu etkileşimi ve karizmatik gücüyle bölgemizde modern tarıma geçilmesine öncülük etmişti. Biz basketbolu, voleybolu, yüksek atlamayı, futbolu, tiyatroyu ve daha birçok şeyi onun gayretleri sayesinde ve onun tanıklığında öğrendik. Size teşekkür ediyorum. Yazdığınız bu kısa öyküyle ben de bir hocamı hatırlamış ve anmış oldum. Öğretmen olmanın belli başlı dinamikleri, paylaştığınız bu durum öyküsünde çarpıcı bir şekilde kendini gösteriyor. Ve ben, acaba bu dinamikleri kaybediyor muyuz diye endişeleniyorum.

Bir de bugüne bakalım isterseniz. Geçtiğimiz mayıs ayında, birkaç günlüğüne annemi ziyaret ettim. Erdemli'ye bağlı, nüfusu beş binlere dayanmış, köy ile kasaba arası bir yerde yaşıyor. Okuduğum ilkokulun müdürü geldiğimi duymuş olmalı ki görev yaptığı okulun eski bir öğrencisi olduğumu bilerek beni ziyaret etti. "Öğretmenlerle bir sohbet yapabilsek iyi olur," dedi. Kısıtlı zamanı planlama adına sohbetin

günü ve saati hakkında düşünürken müdür, sohbetin ders bitiminde olamayacağını, çünkü öğretmenlerin ya servislerle ya da kendi araçlarıyla evlerine gittiklerini söyledi.

Öyle anlaşılıyordu ki öğretmenler, okula yakın bir muhitte değil, en az yirmi kilometre uzaklıktaki Erdemli'de, hatta daha da uzak olan Mersin'de ikamet etmekteydiler. Büyük kent merkezlerinin halini biliyoruz. Oralarda, öğretmenin çalıştığı okulun bulunduğu mahallede veya semtte ikamet etmesi mümkün olmayabilir. Ama daha küçük yerleşim yerlerinde öğretmenin, çalıştığı okula yakın bir muhitte yaşaması pekâlâ mümkün olabilir. Bunun, eğitim ve öğretim için ne kadar önemli olduğunu saatlerce konuşabiliriz. Eğitim sistemimizin bir gerçeği olan bu durumla yüzleşmeliyiz. Mümkünse öğretmenin okuluna yürüyerek gidebilmesi gerekir. Tıpkı İhsan Öğretmen gibi...

Çocukluğumuzdaki okullar işte böyleydi. Şunu açıklığa kavuşturmamız gerekir: Burada ne yetkilileri ne de öğretmeni suçluyoruz. Eğitimin bütününe baktığımız zaman gözden kaçan bir hususa işaret edip bunun farkında olmamız gerektiğini söylüyoruz. İlgili kişiler ve öğretmenler bu konunun farkına varınca, farklı ortamlarda farklı çözümler üretebilirler. Eskiden bir öğretmen, çalıştığı okulun içinde bulunduğu mahalle ile bütünleşerek, o mahallenin sakinleriyle yaşayarak var olmaktaydı. Günümüzde ise zamanının çoğunu yollarda geçirerek vardığı bir okulda sadece öğretmenlik yapabilir. Ben bu sorunun, içinde yaşadığımız dönemin en önemli eğitim sorunlarından biri olduğunu düşünüyorum.

Doğan Hocam, dikkatimi çekti: İhsan Öğretmen, eşi ile hayatı paylaştığının farkında olan, evin gündelik işlerinin sorumluluğunu üstlenen, alçakgönüllü, eşine ve çocuklarına saygılı bir insan. Hem yürüyüşe, hem de kitap okumaya zaman ayırıyor. Kendini geliştirmek onun için önemli.

Evet, İhsan Öğretmen'in değerler bilinci hem bedensel, hem de ruh-

sal sağlığa önem veriyor. Değerler bilinci konusunu daha sonra ayrı bir sohbette ele alalım istiyorum. Öğretmenin evi, ailesi ve mahallesi, onun çevresini oluşturuyor ve bu çevre, öğretmenin yaşamının önemli bir parçası. Daha önceki sohbetimizde çerçeveden söz etmiştik; önümüzdeki buluşmamızda da eğitim için bir başka önemli unsur olarak çevreden söz edebiliriz.

İyi olur.

Bu sohbeti, Tanrı uzun ömürler versin,
Cavit Binbaşıoğlu'na adadık.

Çevre ve Topluluk 6

Beyazıt'ta bulunan Çorlulu Ali Paşa Medresesi'nde buluştuk. İnsanlar medresenin içinde ve dış avlusunda küçük gruplar halinde oturmuşlardı. Bazı gruplar sakince sohbet ediyordu. Nargilelerden yükselen kokular ve usul usul kıvrılan dumanlar arasında hararetle tartışanlar da vardı. Üniversite öğrencileri ağırlıktaydı, ama aralarında azımsanmayacak sayıda orta yaşlı insan da bulunmaktaydı. Tartışmalara bakılırsa, burası entelektüel çevrelerin uzun yıllardır uğrak yeri haline gelmiş bir mekândı. Bazı kişiler, caddeye açılan koridordan avluya girip şöyle bir etrafı süzdükten sonra, garsonlara tanıdık birilerini soruyorlardı. Sordukları kişiyle ilgili bazen garsonlar, bazen de oranın müdavimi olduğu her halinden belli kimseler, "Dün buradaydı," ya da "Uzun zamandır gelmedi," türünden cevaplar veriyorlardı. Anlaşılan, Çorlulu Ali Paşa Medresesi'nde herkes birbirini şaşırtıcı derecede iyi tanımaktaydı; burada gözle görülmeyen ama insanların bildiği belli topluluklar vardı ve buraya gelen insanlar, dışarıdan görülmeyen bu örtük toplulukların bir parçası olmak istiyorlardı.

Beyazıt, karlı kışlı bir akşamüstü yaşıyordu. Oturduğumuz avlu, paltolarımızı çıkarmamıza izin vermeyecek ölçüde soğuk olsa da, oluşturduğumuz sohbet ortamı sıcacıktı. Ismarladığımız kuşburnu çayları da geldi. Ses kaydedicimize basıp, başladık.

İrfan Hocam, nerede kaldık, hatırlıyor musunuz?

Hatırlıyorum elbette Doğan Hocam. En son, eğitimde çerçeve konusu üzerinde durmuştuk. "Bir çerçevenin oluşabilmesi için, o çerçeveyi oluşturacak uzman bir topluluğun var olması gerekmez mi?" sorusunu sormuştuk. Ama öncesinde siz, bir çevre örneği olarak öğretmenin ev, aile ve mahalle hayatıyla ilgili yazdığınız kısa bir durum öyküsünü paylaştınız. Konu o kadar teşvik ediciydi ki bugünkü sohbetimizi heyecanla bekledim.

İrfan Hocam, sizi dinliyorum...

Eğitimde çerçevenin uygulanmaya konup etkin kılınması, belli değerlere, birikime ve ortak bir dile sahip olan bir çevrenin, yani akademik bir topluluğun varlığına ve bu topluluğun niteliğine bağlıdır. Eğitimle ilgili belli bir bilgi birikimine sahip olan bu topluluk, bu bilgiye özgü dili özümsemiş, eğitime ruh veren ve onu ayakta tutan değerler üzerinde uzlaşmış, bireysel değil bilimsel verilere dayalı düşünen bir akademik ortamı ifade eder.

İrfan Hocam, siz eğitim camiasıyla bir şekilde hep temas halinde oldunuz. Bu iki kavram, yani "çerçeve" ve "çevre" bağlamında Türkiye'deki eğitim sistemiyle ilgili bir değerlendirme yapabilir misiniz?

Doğan Hocam, öncelikle Türkiye'deki eğitim sisteminin bariz bir çerçeve problemi yaşadığına inanıyorum. Adeta eğitimin çerçevesi dağılıyor. Bunun yanında, eğitimin gidişatını izleyen, gerektiğinde takdir eden veya tepki gösteren akademik, dört başı mamur bir çevrenin olmayışı da bir başka sorun.

Ülkemizde bu kadar eğitim fakültesi ve buralarda çalışan yüzlerce akademisyen var. Ama siz, eğitimde akademik bir çevrenin yokluğundan söz ediyorsunuz?

Evet; akademisyenlerin, bu kurumlarda eğitime dair herhangi bir hakikati ortaya koymaktan çok, kariyer basamaklarında yükselmek

amacıyla bulunduklarını düşünüyorum. Maalesef, şimdi burada yaptığımız gibi, eğitime dair meseleleri hararetle tartışan, paylaşan bir akademisyenler topluluğunun varlığından bahsedebilmek zor. Nitekim geçen hafta öğretmen ve idarecilerden oluşan 60-70 kişilik bir gruptan, üzerinde uzlaşacakları isimler olup olmadığını merak ederek, eğitime dair fikirlerinden etkilendikleri kişilerin isimlerini yazmalarını istedim. Sonuç çok çarpıcıydı: Beş kişinin dahi üzerinde uzlaştığı bir isim çıkmadı. Buradan da, ülkemizde bir eğitim çevresi olmadığı sonucunu çıkarıyorum.

Toplum ise eğitim sistemi ile ancak gemisini kurtarana kadar ilgileniyor; yani çocuğunun eğitimi sona erene kadar. Hal böyle olunca, eğitime yön verme durumunda olan yetkililerin attıkları yanlış adımlar da, doğru adımlar da herhangi bir değerlendirmeye tabi tutulmuyor. Nitekim Türkiye'de, eğitime dair izlediği politikalardan ötürü seçim kazanmış veya kaybetmiş bir siyasi parti yoktur diye düşünüyorum.

Çarpıcı bir gözlem... Gözleminizi paylaşırken sarf ettiğiniz sözlerden ve ses tonunuzdan, eskiden eğitimle ilgili çevre yoksunluğunun şimdiki kadar büyük olmadığını ima ettiğinizi düşündüm, yanılıyor muyum?

Yanılmıyorsunuz Hocam. Öğretmenler, Cumhuriyet'in ilk yıllarında "çevre" niteliğine sahip bir topluluktu. Hepsinin olmasa bile çoğunun tanıdığı ortak otoriteler, okuduğu ortak dergiler, kitaplar vardı. Mesela Finlandiya'yı anlatan *Beyaz Zambaklar Ülkesinde* adlı kitap, o zamanki öğretmenlerin neredeyse tümünün bildiği ve okuduğu bir kitaptı.

Bakanlık da tüm öğretmenlerin yararlanması için mesleki kitaplar yayınlamaktaydı. MEB, öğretmenler için şimdiki dönemle kıyaslanamayacak kadar nitelikli yayınlar yapmaktaydı. "Öğretmen Kitapları" diye bir seri vardı. Bu yayınlar, öğretmenler arasında muazzam bir etkileşim yaratmaktaydı ve en önemlisi de öğretmenleri akademik bir çevre haline getirmekteydi.

Daha önceki dönemler de bu açıdan oldukça zengindir. Mustafa Satı Bey, Emrullah Efendi ve Ziya Gökalp, "Tuba Ağacı Teorisi"ni tartışmaktaydılar. Bu teori, Osmanlı Devleti'nin son dönem bakanlarından Emrullah Efendi'nin ileri sürdüğü bir düşünceye dayanır. Emrullah Efendi'ye göre eğitim sistemi, yukarıdan aşağıya doğru geliştirilmelidir. Yani Tuba Ağacı Teorisi, önce yükseköğretimin, daha sonra ortaöğretimin ve sonra da ilköğretimin kurulması ve geliştirilmesini öngörür.

Bütün bunlar, eğitimi izleyen bir çevrenin varlığından kaynaklanmaktaydı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Hıfzırrahman Raşit Öymen'in öncüsü olduğu, "Viyanacılar" adıyla anılan bir grup bile vardı. Böyle bir etkileşimi tetikleyecek ve yaratabilecek enerjiye sahip bir topluluktan bugün bahsedebilmek ne yazık ki pek kolay değil.

Günümüzde eğitim, öğretim ve öğretmenliğe dair yayın çalışmalarında da sorunlar yaşanıyor. 1980 yılından bu yana aylık olarak yayınlanan *Öğretmen Dünyası* adlı derginin dışında, öğretmenlerimizin kolektif olarak takip edebilecekleri, benim bildiğim kadarıyla başka bir yayın yok. Eğitim fakültelerinde çıkarılan dergileri saymıyorum. Zira bu dergilerin, akademik yükseltmeler için yazılmış makaleleri yayınlamanın dışında, öğretmenleri bilgilendirebilecek ve etkileyecek nitelikte bir platform oluşturamadıklarını düşünüyorum.

Bu, acı bir tablo İrfan Hocam; gerçekten çok acı. Peki, eğitimle ilgili çerçeve ve çevre yoksunluğu, yani önümüzdeki mevcut tablo ne gibi sonuçlar doğuruyor?

Eğitim sisteminin çerçeve ve çevreden yoksun kalmasıyla birlikte, eğitim de mümbit bir alan olarak görülmekte ve işlevsiz projelere maruz kalarak adeta "talan" edilmektedir.

Yani zaman, enerji ve mali olanakların israf edilmekte olduğunu mu söylüyorsunuz?

Maalesef, evet. Eğitim alanında yılların birikimlerinin "geleneksel", "klasik", "ezberci", "öğretmen merkezli" gibi kalıplayıcı ifadelerle ötekileştirildiği ve eğitime klişe sloganların bulaştırıldığı bir dönemden geçiyoruz. Yüzeysel değerlendirmelerle, basit genellemelerle, efsaneleştirilen sığ modellerle bütün bu kavramsal çerçeveler altüst edilerek, eğitim alanı adeta tarumar edilmektedir. Eğitim, öğrenmenin ve keşfetmenin gerçekleştiği bir kurum iken, artık sertifika ve belge sunmaya başlayan ünitelere dönüşen yapısıyla telaş ve koşuşturmacanın bir aracı haline gelmektedir.

Sanırım bu telaş ve koşuşturmacayı bilhassa veliler yoğun bir şekilde yaşamaktalar, öyle değil mi?

Yaşamazlar mı, elbette kaçınılmaz bir şekilde yaşıyorlar. Sonuçta hiçbir şeyden emin olamıyorlar ve hiç kimseye güvenemiyorlar. Çünkü çocukları aniden yepyeni bir sınava tabi tutulabiliyor veya yıllardır hazırlandıkları bir sınav paldır küldür uygulamadan kaldırılabiliyor. Derslerle, programlarla ve çeşitli işleyişlerle ilgili hep bir belirsizlikle karşılaşıyorlar. Bu da sisteme olan güveni azaltıyor.

Ya öğretmenler?

Evet, Doğan Hocam, belki de en ağır zafiyeti öğretmenler yaşıyor. Zira bağlı olabilecekleri bir çerçeve bulamayan ve kendilerini ait hissedebilecekleri bir çevreye sahip olamayan öğretmenler, doğal olarak mesleklerine yabancılaşmaktalar. Bu paralelde öğretmenlik de gittikçe mekanikleşerek, heyecanını ve idealist ruhunu kaybeden bir meslek haline dönüşmekte. Maalesef öğretmenler, eğitim için katkı sağlayacak bir çevre olma özelliklerini büyük ölçüde kaybetmekteler.

Daha önce konuştuğumuz "mekanikleşme" meselesini böylece tekrar vurgulamış oldunuz.

Şimdiye kadar yaptığımız sohbeti toparlayalım istiyorum. Üç önemli konu üzerinde durduk. 1) Öğretmen olmak, sadece öğretmenlik yapmaktan farklıdır. Eğitimin özünde öğretmen olmak yatar. 2) Eğitim sisteminin bir sistem olabilmesi için felsefi zemini açıklığa kavuşturulmuş, tutarlı bir eğitim çerçevesine ihtiyaç var. 3) Eğitim çerçevesi, ancak bir eğitim çevresinin varlığıyla hayatiyet bulabilir.

Şimdiye kadar daha çok makro, üst düzey kavramlardan söz etmiş olduk. Şimdi öğretmenin günlük hayatında yer alan daha mikro alanlara yönelelim istiyorum. Ben, öğretmenliği insanla sürekli ilişki içinde icra edilen bir meslek olarak görüyorum. Zira öğretmenler; idarecilerle, meslektaşlarıyla ve öğrencileriyle sürekli ilişki içindedirler. Ara sıra velilerle de ilişki kurmaktadırlar. Yani eğitim düzeni ne olursa olsun, öğretmen sürekli ilişki içindedir. O nedenle, öğretmenin ilişkilerine bir bakalım istiyorum.

Tamam Hocam, önümüzdeki buluşmada öğretmenin ilişkilerinden söz edelim.

Bu sohbeti, eğitim tarihimizin önemli figürlerinden Hasan Âli Yücel'e adadık.

Öğretmen-Öğrenci Bağlamı 7

İstanbul'un, Boğaz'ı en güzel gören tepelerinden birinde yer alan Ulus Parkı'nda buluştuk. Buraya onlarca kez gelseniz de, sanki ilk kez görüyormuşçasına İstanbul Boğazı'na ve karşı yakaya kayar bakışlarınız. Biz de bu eşsiz güzelliği bir müddet izledikten sonra çaylarımızı söyledik ve sohbetimize başladık.

Evet İrfancığım; bugün, öğretmenin ilişkilerini konuşmaya karar vermiştik. İki kişi arasındaki ilişkiden söz ederken, ilişki mesajları ile içerik mesajlarını birbirinden ayırt etmemiz gerekir. Bir örnekle açıklamak istiyorum.

Bir öğrenci, sırf sıra dayağında dışlanmadığı için, öğretmeninin kendisine şiddet uygulamasından kıvanç duyabilir mi? Olayı yaşayan Halis Kuralay anlattı: İlkokul beşinci sınıf öğrencisi iken, bir gün öğretmen derste Türkiye'nin hangi ilinde petrol çıkarıldığını sormuş ve sınıftan hiç kimse doğru cevap verememiş. Öğretmen, ne yazık ki o dönemde kullanılan ve bu yüzden hatırladıkça hâlâ insanın içinin burkulmasına yol açan "sıra dayağı"nı uygulamış. Sınıfın orta sıralarında oturan Halis, elindeki cetvelle öğrencilere vura vura gelen öğretmenin kendisine yaklaştığını hissediyor ve korkuyormuş. Ama onun korkusu, öğretmenin eline cetvelle vuracak olmasından kaynaklanan bir korku değilmiş. Onun korkusu, "Ya beni atlarsa, ya bana vurmazsa?" düşüncesinden kaynaklanıyormuş. Çünkü o da diğer öğrenciler gibi sınıfın

kabahatinden sorumlu tutulmak ve onlarla eşit koşullar altında değerlendirilmek, yani onların eline vurulduğunda, kendisinin de eline vurulmasını istiyormuş. Merakla beklemiş: Acaba sıra dayağında sıra ona gelince öğretmen diğer öğrenciler gibi elindeki cetvelle onun da avucuna vuracak mı? Vurunca çok hoşuna gitmiş. Öğretmen ona acımadığı, onu da diğer öğrencilerle eşit düzeyde sorumlu tuttuğu için, içinde öğretmene teşekkür duygusu oluşmuş.

Doğan Hocam, Halis Bey öğretmeninden böylesi bir "eşit tutulma" davranışını neden görmek istemiş olabilir acaba?

Halis Kuralay sınıftaki tek kör* öğrenciymiş. Ve öğretmenin ona diğer öğrenciler gibi davranmasını istemiş; acınacak bir insan olarak görülmek istememiş.

Anladım. Halis Kuralay, ilişkinin bir "öğretmen–kör öğrenci ilişkisi" bağlamında değil, "öğretmen–öğrenci ilişkisi" bağlamında olmasını istemiş.

Evet, öyle istediği için cetvelin eline vurulmasından mutlu olmuş. Öğretmen-öğrenci ilişkisi hangi bağlam içinde oluşmuşsa, öğrenci de öğretmenin söylediklerini ve yaptıklarını o bağlam içinde yorumlayacaktır; aynı şey öğretmen için de geçerlidir. Her mesaj alışverişi, ilişki bağlamı içinde anlamını bulur.

Doğan Hocam, o halde öğretmen-öğrenci ilişkisinin bağlamı, incelenmeye değer bir konu olarak karşımıza çıkıyor, öyle değil mi?

Evet... Öğretmen–öğrenci ilişkisi iki tür bağlam içinde oluşur. Birinci tür ilişki bağlamında öğretmen; bilen, güçlü, mükemmel, yönlendiren, itiraz edilmez, korkulan ve itaat edilen kişidir. Öğrenci ise bilme-

---

* Eskiden, "kör" kelimesi yerine "âmâ" kelimesini kullanmayı yeğliyordum. Ancak rahmetle andığım Gültekin Yazgan, Lokman Ayva ve Halis Kuralay gibi dostlarım, doğru kelimenin "kör" olduğunu söyledikleri için ben de o kelimeyi kullanıyorum. [D.C.]

yen, güçsüz, eksik, yönlendirilen, kabul ve itaat eden olarak tanımlanır. Bu tür bir ilişki bağlamı içinde öğrencinin öğretmene sorduğu masum bir soru, öğretmen tarafından "Sen güçsüzsün, bilmiyorsun." mesajını içeren olumsuz bir soru olarak yorumlanabilir. Masum bir soruyu bu şekilde yorumlayan öğretmen, öğrenciye aksileşerek cevap verecektir. Dışarıdan bakıldığında saçma görünen öğretmen öfkesi, alt-üst ilişkisi içinde ele alınınca anlaşılır hale gelir. Böyle bir öğretmenin sınıfında soru soran öğrenciler zaman içinde azalacak; sormayan, sorgulamayan, düşünmeyen, ezberleyen öğrenci tipleri çoğalacaktır. Öğretmen olan ile öğretmenlik yapan arasındaki ayırt edici fark, işte bu öğretmen-öğrenci ilişkisi bağlamında da kendini gösterir.

Doğan Hocam, tanımladığınız bu tür ilişki bağlamındaki öğretmen, öğretmenlik yapmaktadır, değil mi?

Evet...

Ben, bahsettiğiniz bu ilişki bağlamındaki öğretmen tipini zihnimde şu şekilde canlandırıyorum: Sorduğu soru, öğrencide yeni bir öğrenmeye yelken açmaz. Bir soruya doğru cevap veren öğrenciyi takdir etmez, ardı ardına yönelttiği sorularla öğrenciyi pes ettirene kadar örseler. Sayısız başıboş sorunun sadece bir tanesini bile doğru cevaplayamayan öğrenciye gereksiz bir eksiklik duygusu yaşatır. Bu ilişki bağlamında, öğrencinin bir potansiyelinin olduğu ve onun geliştirilmesi gerektiği akla bile gelmez.

İrfan Hocam, bu ilişki tipini iyi canlandırdınız. Şimdi de ikinci tür ilişki bağlamından söz etmek istiyorum. İkinci tür ilişki bağlamında gerek öğretmen, gerekse de öğrenci birbirlerini öğrenme yolculuğuna beraber çıktıkları birer yoldaş olarak görürler. İkinci ilişki türünde öğretmen; daha deneyimli, araştıran, şevkli, gelişen ve geliştiren, sohbet içinde olan, danışılan ve sevilen, sayılan biridir. Öğrenci ise; daha az deneyimli, soran, meraklı, öğrenme potansiyeline sahip, eleştirel düşünebilen, kendi kararlarını bağımsız bir şekilde verebilen biri olarak görülür.

Doğan Hocam, öğretmen-öğrenci arasındaki bu iki ilişki bağlamı, birbirinden farklı iki eğitim ortamı oluşturacaktır. Tarif ettiğiniz ikinci tür ilişki bağlamı içinde öğrencinin öğretmene soru sorması, eğitimin önemli bir parçası olarak teşvik edilir.

Evet, böyle bir ortamda öğrencilerin yeni ve kaliteli sorular sorması, herhangi bir sorunun yanıtını bilmeleri kadar önemli görülür. Sahip olunan bilgilerin, geçmişte soru soran bir aklın ürünü olduğu kabul edilir. O nedenle öğrenciler, yeni ve kaliteli sorular sormaya özendirilir. Bunun için birtakım yöntemlerin kullanılması, mesela iyi bir soruya dair geribildirimlerde bulunulması, hatta iyi soruyu soran öğrencinin alkışlatılması bile düşünülebilir. Bu ortamda, kaliteli soru soran, düşünen, aklını kullanan öğrenciler sürekli çoğalacaktır.

Söylediklerinizi, bir seminerinizde paylaştığınız kısa bir öyküyü hatırlattı bana. O kısa öyküde, Nobel Ödülü'ne layık görülen bir bilim insanı, ödülü kazanmasının nedenini şöyle açıklıyordu: "Arkadaşlarımın anneleri ve babaları çocuklarına hep 'Bugün öğretmeninin sorduğu soruları doğru cevaplayabildin mi?' diye sorarlardı. Benim annem ise, 'Bugün öğretmenine yeni bir soru yöneltebildin mi?' diye sorardı bana..." Sizin, öğretmene soru soran öğrencinin alkışlatılmasını önermenizle, bu annenin bakış açısı ne kadar da benzeşiyor.

Bu annenin bakış açısına sahip öğretmenlerimizin sayısı ne kadar artarsa, dünya çapında başarılı bilim insanlarımız da o denli çoğalacaktır.

Bu sohbeti, değerli eğitimci ve düşünür Nurettin Topçu'ya adadık.

Varoluş, Bilgi, Davranış ve Estetik: Yaşamın Dört Temel Alanı 8

Üsküdar'da, iskelede buluştuk. Hava güzeldi. Sahilden Harem'e doğru yürümeye başladık. İrfan Hoca, Kız Kulesi'nin yanından geçerken, "Hocam gelin bugün de Kız Kulesi'nde sohbet edelim," dedi. Ben de, "Değişiklik iyi olur," deyince kıyıda bekleyen motora binip birkaç dakika içinde kendimizi Kız Kulesi'nin avlusunda bulduk. Bir süre Kule'den İstanbul'a baktıktan sonra, ikinci katta kendimize bir masa bulup oturduk. Bu buluşmamızda, öğretmen olmayı yaşamın değişik alanlarından yola çıkarak konuşacaktık.

İrfancığım, bugün insanla ilgili ilk sorgulamayı üreten felsefe disiplinine başvuralım ve öğretmen olmayı felsefenin alanları içinde irdeleyelim istiyorum. Yani bir bakıma insana dair felsefe yapmış olacağız. Ne dersiniz?

> Bu şekilde, öğretmen olmayı hayatın belli başlı boyutlarında sorgulamış olacağız. İlginç olur; zira felsefe, hayata dair bir sorgulama ve yorumlama sürecidir. Eminim siz de yaşamın dört alanını ele alarak mesleği ve yaşı ne olursa olsun insana dair bir çerçeve sunmuş olacaksınız.

Tamam o zaman, başlayalım... İnsan yaşamının öncelikli temel ala-

nı varoluştur. Ve yaşam, varoluşa dair şu soruların sorulması ile anlamlandırılmaya başlar: *İnsan denen varlığı nasıl tanımlarız? İnsan ile insan olmayan arasındaki fark nedir?* Zaman ve mekân değiştikçe insanın tanımı da değişir mi? Çağdan çağa, toplumdan topluma değişen bir insan tanımı var mı? Yani bir kültürde insanın tanımı şöyle olurken başka bir kültürde böyle olur mu? Örneğin Fransızlar için insan şudur. Çinliler için insan budur denebilir mi? Yoksa zaman ve mekâna göre değişmeyen, evrensel bir insan tanımı var mı?

Bir toplumun "İnsan nedir?" sorusuna verdiği cevap, sanırım onun tüm sosyal kurumlarına damgasını vuracaktır. Örneğin insanı doğuştan kötü ve güvenilmez olarak tanımlayan bir toplum, daima denetleyici, totaliter ortamlar ve kurumlar yaratacaktır. Evlenirken biri diğerinin ayağına basmaya çalışacak, öbürü de ilk gece karşısındakinin gözünü korkutarak aile kuracaktır. Bu tür bir insan anlayışı, sınıftaki öğretmen-öğrenci ilişkisini de belirleyecektir.

Kısacası, bir toplumun insana dair anlayışı, daha önce sözünü ettiğimiz çerçeveye güçlü bir örnek oluşturuyor. Bu çerçeve içinde eğitim de dahil tüm toplumsal kurumlar oluşuyor.

Doğan Hocam, ben de bir öğretmenin sınıfta veya başka bir ortamda, karşısındaki kişilerin, yani öğrencilerinin kim oldukları sorusuna vereceği cevaplara göre bir varoluş sergileyeceğini düşünüyorum. Eğitimdeki uygulamaların tümü, insanın nasıl görüldüğü ile ilişkilidir. Zaten eğitim sistemleri insana dair algı ve kabuller doğrultusunda şekillenirler. Mesela toplumun asiller, kentliler ve köylüler gibi tabakalara ayrıldığı antikçağ ve ortaçağ Avrupa'sında, eğitim sistemleri de asillere ve kentlilere hitap edecek şekilde kurgulanmıştır. Daha sonraları sınıflara dayalı bir eğitim yapılanması ortadan kalkmış olsa da, aynı anlayışın izlerini sermaye sahibi ve orta sınıfların devam ettiği okullar ile emekçi ve köylü sınıfların devam ettiği okullar arasındaki ayrımda görmek mümkündür. Bizim toplumumuzda ise Avrupa'daki gibi doğuştan gelen ayrıcalıklara dayalı bir toplumsal tabakalaşma olmadığı için, eğitim sistemi de dışlayıcı değil daima kapsayıcı olmuştur. Nitekim Türk eğitim sistemi, bu eşitleştirici ilkeye sıkı sıkıya bağ-

lılığı ile cumhuriyet rejimiyle yönetilen pek çok ülkeden farklılaşarak, sosyoekonomik ve kültürel tabanı ne olursa olsun, birbirinden farklı kesimlerin çocuklarını üst düzey makamlara kadar taşımıştır.

İrfan Hocam, insana dair algının eğitim ile bağlantısını ortaya koyan güçlü örnekler sundunuz, teşekkür ederim.

Müsaadeniz olursa az önce söylediklerinize bir ilave yapmak istiyorum. İçinde yaşadığımız dönemden geriye doğru baktığımızda, pek çok uygarlıkta bilhassa çocuklara dair çok çarpıcı algılarla yüz yüze kalındığı ve okul yapılarının da buna göre oluştuğu görülür. Nitekim çocuklar, yüzyıllarca günahkâr ve potansiyel suçlu olarak görüldükleri için dayağa ve şiddete dayalı bir eğitim kurgusuna maruz kalmışlardır.

Çocukları günahkâr ve potansiyel suçlu olarak görmeye devam ettiğimiz sürece, eğitimcinin asık ve yargılayıcı yüzü çocuğun karşısına dikilmeye devam edecektir. Çok şükür, bugün çocuklara böyle davranmıyoruz. Ancak algılarımız tamamıyla değişti mi? Sanmıyorum! Genel olarak insana ve özelde de çocuğa, öğretmene ve anne-babaya dair geçmişte var olan önkabullerin ve varsayımların, bugünkü algılamalarda gömülü olarak varlıklarını devam ettirdiklerini düşünüyorum. İçinde yaşadığımız çağda, eski dönemlerdeki anlayışların yeni tezahürlerine rastlayabiliyoruz.

Konuya başlarken, insan yaşamının öncelikli temel alanı varoluştur, dedik. İnsan yaşamının ikinci temel alanı bilgidir. Bilgiye dair şu sorular sorulabilir: Bilgi nedir? Bilgili bir kimse ile bilgili olmayan bir kimse arasında ne gibi farklar vardır? Zaman ve mekân değiştikçe bilgi, bilgi olma özelliğini kaybeder mi? Yani bilginin tanımı, çağdan çağa veya herhangi bir çağ içinde toplumdan topluma değişir mi?

Bu soruları yeni sorularla açmak mümkündür diye düşünüyorum. Örneğin, sorunların çözümünde bilgi sahibi olunması yeterli midir? Çözümü için bilginin gerekli ama kendi başına yetersiz olduğu sorun-

lar var mıdır? İnsanın doğuştan getirdiği bilgi var mıdır, yoksa tüm bilgiler sonradan mı kazanılır? Bilginin; bilimsel, sanatsal, dinsel veya ideolojik gibi isimler alan türleri arasında ne gibi farklar vardır?

İrfancığım, kâğıt üzerinde bu sorular ne kadar basit, sıradan gözüküyor, öyle değil mi? Ama yaşam, bu sorulara verilecek cevaplara göre anlamını buluyor.

Tam bu noktada, bilgiye dair belli başlı kabullerden de bahsetmekte yarar var. Zira bilgiye dair farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi düşünürler ve onların takipçileri, çağlar boyunca bilgiyi tanımlamaya çalışmışlardır. Bilgiye dair geleneksel kabuller, bilginin kesin ve mutlak olduğunu, bilgiye doğrulama yöntemi ile ulaşıldığını, bilginin gelecekte de kullanılabileceğini ileri sürer. Diğer taraftan yeni kabuller ise bilgiyi toplumdan topluma değişen geçici bir birikim olarak görür. Bilginin yeni bilgi üretmek için olduğu, olgular ve olaylar arasındaki ilişkileri anlayarak kazanıldığı ileri sürülür.

Bir öğretmenin varoluşu ve eğitim anlayışı, bilgiye dair önkabullerine göre şekillenir. Örneğin, sadece bilgi aktarmaya yönelmiş bir öğretmen, öğrencilerin sorularına ilgi göstermeyecektir. Bilgiyi, kaynağı kişinin kendisinde var olan bir potansiyel olarak gören bir öğretmen, etkileşime dayalı bir ders işler. Bireyi başlangıçta hiçbir şey bilmeyen bir kişi olarak gören öğretmen ise muhtemelen sürekli anlatan, dikte eden bir öğretmenlik gerçekleştirmiş olur.

İnsan yaşamının ilk temel alanı varoluş, ikincisi de bilgidir dedik. Şimdi üçüncüsüne geçmek istiyorum. Yaşamın üçüncü temel alanı eylemdir, davranıştır ve bunu inceleyen alanın adı etiktir. Bu alanda da şu tür sorular sorulur: Davranış nedir? Türleri var mıdır? "Doğru davranış" nedir? Davranışı "doğru" yapan şey nedir? Herhangi bir davranışın doğru olduğuna kim karar veriyor? Doğru davranışla doğru olmayanı birbirinden nasıl ayırt ederiz? İkisi arasındaki fark nedir?

İnsanın doğru davranış tanımı zaman ve mekâna göre değişir mi? İlkçağlardaki insanın "doğru"suyla, günümüz insanının "doğru"su aynı olabilir mi? Toplum ve kültür değiştikçe "doğru davranış" tanımı da değişir mi? Yani bir kültürde "doğru" olan bir davranış, başka bir kültürde de "doğru" olur mu? Diyelim ki Fransızlar için "doğru" olan, Çinliler için de "doğru" sayılır mı? Zaman ve mekâna göre değişmeyen bir "evrensel doğru" tanımı var mıdır?

Bu sorulara verilecek cevaplar, bir insanın davranışlarını, çevresiyle kuracağı etkileşimi, hayata bakışını; kısacası bütün varoluşunu etkiler. Bir kimsenin günlük tercihleri, kuracağı dostluklar, başkalarıyla yapacağı tartışmalar ve buna benzer pek çok şey, bu sorulara verilecek cevaplarla biçimlenir. Yani, klasik bir örnek olarak, sevdiği bir dilim pastayı satın alıp evinde yemek üzere masaya oturan bir kişinin kapısı bir dostu tarafından çalındığında; evde yokmuş gibi davranmak, pastayı saklamak, pastayı hızla ağzına tıkıştırıp hiçbir şey olmamış gibi kapıyı açmak ya da pastayı gelen kişiyle paylaşmak gibi seçenekler arasından birini tercih etmesinde olduğu gibi, geniş bir yelpazeyi kapsar.

> Doğan Hocam, verdiğiniz örnekten benim anladığım, pastayı yeme veya yememeye karar verirken, işin içine şunlar giriyor: 1. Ben ne kadar açım? 2. Karşımdakine ne kadar yakınım? 3. Bu pastayı onunla paylaşmak onun için ne anlam ifade eder? 4. Benim yerimde bir başkası olsaydı, pastasını paylaşır mıydı? Yani pastayı tek başına yemek isteyen kişinin kapı çalınca yapacağı seçim, hem kendisinin hem de diğer insanların bu durumda ne yapacaklarının bir sentezi olabilir.
>
> Yani herhangi bir davranışın doğruluğu veya yanlışlığı, sadece kişinin kendini merkeze almasıyla değil, etkileşim kuracağı kişiyi de dikkate almasıyla belirlenebilir. Bir başka örnekle açıklamak gerekirse, bir kimsenin başka bir kimseye ismiyle hitap edebilmesi için, *insanların birbirlerine isimleriyle hitap etmeleri* davranışını doğru bir davranış olarak görmesi yeterli değildir. Bunun yanı sıra, karşısındaki kişinin kendisine bu şekilde hitap edilmesini doğru görüp görmediğini de dikkate alması gerekir.

Çok güzel... İrfan Hocam, bu sohbette üzerinde durduğumuz yaşam

alanları ile ilgili bir saptama yapmak istiyorum: "Bilgi," "varoluş" ve "davranış" gibi yaşam alanlarını, aralarında kesin ayrımlara sahip sahalar olarak görmemek gerekir. Örneğin "varoluş"ta yer alan insana dair algımız, bilgimizle ortaya çıkar ve davranışa dönüşür. Ancak bu dönüşümde bilgimizin "doğru" olması sonucu sergileyeceğimiz davranış, bu kez etik olmayabilir. Ayrıca, tesadüfen, yani bilmeden doğru davranan bir kimsenin davranışını da etik bir davranış olarak adlandıramayız. Zira etiğe dair bir değerlendirme yaparken, hem bilgi hem de eylemden söz ettiğimizin farkında olmalıyız.

Evet Doğan Hocam, bu açıklama iyi oldu. Sanırım şimdi de yaşamın dördüncü temel alanını ele alacaksınız...

Evet... Varoluş, bilgi ve davranıştan sonra yaşamın dördüncü alanı olan sanatla, güzellikle ilgili konuşacağız. Bunu inceleyen alanın adı estetiktir. Bu alanda da şu tür sorular sorulur: Sanat nedir? Güzel nedir? Neye güzel denir? Güzeli güzel yapan belirgin özellikler nelerdir? Güzel olanla güzel olmayan arasındaki fark nedir? Ne zaman güzel, güzel olmaktan çıkıp çirkin olmaya başlar? Zaman içerisinde insanın güzele dair tanımı değişir mi? İlkçağlardaki insanın güzeli tanımlayışıyla günümüz insanının tanımlayışı aynı mı? Aynı zaman dilimi içerisinde mekân değiştikçe, insanın güzele dair tanımı da değişir mi? Yani bir kültürde "güzel" olan, başka bir kültürde de "güzel" olur mu? Diyelim ki Fransızlar için "güzel" olan, Çinliler için de "güzel" sayılır mı? Zaman ve mekâna göre değişmeyen evrensel bir "güzel" tanımı var mıdır?

Sanata dair sorular göstermektedir ki insanın sanatla ilgili algısı, güzellik kavramı etrafında toplanmaktadır. Güzellik ise sizin sorduğunuz soruların da işaret ettiği gibi izafidir, zamana ve mekâna göre değişebilir. Ben buradan hareketle şunu ifade etmek istiyorum: Bir öğretmen bu gerçeğin farkında olursa, yani güzelliğin değişebilirliğini göz önünde bulundurursa, öğretmenliğini de ona göre yapılandırır.

Kendisi bir şeye güzel derken bir başkasının aynı şeye güzel demesini sorun yapmaz. Zira güzelliğe dair herkesin birbiriyle hemfikir olmasının mümkün olmayabileceğinin farkında olur.

Peki İrfan Hocam, istiyorum ki yaşamın dördüncü alanına dair farkındalığı öğretmenlerimiz için de değerlendirmiş olalım. Konuya bu yönüyle de bakabilir misiniz?

Doğan Hocam, bir sınıf ortamını göz önüne alalım isterseniz. Yeni bilgiler keşfedilip yeni davranışlar kazanılırken, "güzel" sözcüğünün de kullanıldığı anlar yaşanır. Mesela bir şiir tahlil edilirken, şiirin biçimsel özellikleri tanıtılırken, öğretmen veya herhangi bir öğrenci şiirin "güzel" olup olmadığına dair fikrini de dile getirmiş olabilir. Sanata dair yaptığımız sorgulamalar ışığında bilinç sahibi olan bir öğretmen, bir şiirin, örneğin aruz vezniyle yazıldığı bilgisinin paylaşılması ile o şiirin "güzel" olup olmadığına dair yapılan değerlendirmeyi birbirinden ayırt etmeyi bilir. Şiirin güzel olup olmadığı hakkında söylenenler kendi düşüncesi ile çatışıyor olsa bile, bütün bunları öznel değerlendirmeler olarak kabul eder. Bu doğrultuda, diyelim ki bir sınav ortamında şiirle ilgili belirli bilgileri veren bir öğrencinin, şiirin güzel olup olmadığı hakkında ileri sürdüğü yargıları değerlendirirken, öğrencinin mutlak doğruyu bilip bilmediğini test etmeye çalışmaz. Çünkü bilir ki güzelliğe dair yapılan değerlendirmeler nesnel değil, özneldir.

Teşekkür ediyorum. Evet, böylece yaşamın dört temel alanından bahsetmiş olduk. Ortam güzel, hava da çok iyi, biz de görebildiğim kadarıyla enerjik ve coşkuluyuz. Çaylarımızı tazeleyip, güzel İstanbul'un bu güzide köşesinde "denge" konusuna geçebiliriz.

Bu sohbeti, Refia Şemin'e adadık.

Denge 9

Şimdi, bir önceki sohbetimizde ele aldığımız yaşamın dört temel alanı arasındaki dengenin nasıl sağlanacağı meselesini konuşacağız.

Doğan Hocam, sizden bir ricam var: Dengeden ve dengeli durumlardan konuşmadan önce biraz dengesizliklerden söz edin. Dengesizliklerden söz ederseniz, dengenin ne olduğunu daha iyi görebiliriz.

Çok haklısınız. Gerçekten de dengeyi anlatabilmem için mutlaka dengesizliğin ne olduğunu konuşmamız gerekiyor.

Birbiriyle iç içe geçmiş konuları ele alıyoruz. Bir önceki sohbette bahsettiğimiz yaşamın dört temel alanından dengeye geçmek üzereydik ki sizin sorduğunuz soruyla dengesizliğin ne olduğunu ele almaya yöneldik. Ortaya koyduğumuz döngü içinde kalarak dengesizliği de yaşamın dört alanını, yani varoluşu, bilgiyi, davranışı ve sanatı esas alarak değerlendirebiliriz.

Yani dört farklı dengesizlikten bahsedebiliriz.

Evet, bahsedebiliriz... Dört dengesizlik durumu oluşabilir. Birinci dengesizlik, öğretmeni yalnız varoluşuyla, "karakteriyle" tanımlamaktan

kaynaklanır. Öğretmenin bilgisine, eylemine, estetik anlayışına önem verilmez.

Bunun mahzurları neler olabilir?

Öğretmenin varoluşunda batıl itikatlar, dogmalar, sorgulanmamış gelenekler, görenekler, düşünsel alışkanlıklar olabilir. Öğretmenliği bir sosyal rol olarak tanımlayıp kendini otorite olarak gören, kitap okumayan, gelişmeyen, mevcut inançlarıyla öğretmenliği sürdüren kişi, kendisinin ve öğrencisinin gelişmesine fırsat vermez. Bilgiden yoksun, dar görüşlü biri olur ve sürekli kendini tekrar eder. Böyle bir öğretmenin davranışları etik olmayabilir, güzellik taşımayabilir, kendi inançlarını yansıtmanın ötesinde bir eğitim değeri sergilemeyebilir. Böyle bir kişi gelişmez, hep konfor alanındadır, otuz yıl önce nasıl bir öğretmen idiyse bugün de aynı öğretmendir.

Doğan Hocam, sözünü ettiğiniz türden, varoluş odaklı dengesizliği yalnız okullarda değil, başka kurumlarda da görmek mümkün. Okumayan, sorgulamayan, kendi görüşünden herhangi bir şüphesi olmayan şoför de var, doktor da var, avukat da var ve tabii, maalesef öğretmen de var! Gönül ister ki öğretmenlikte bu tür varoluş odaklı bir dengesizlik olmasın.

İkinci dengesizlik ise bilgiye odaklanıp diğer alanları ihmal etmekle ortaya çıkar. Sadece bilgiye önem vererek varoluşu, eylemi ve estetiği göz ardı eden, eski tabirle "malumatfuruş" kişiler bu kategoriye girerler. Bu anlayışa göre öğretmen, bilgisi derinleştikçe ve bilgisinin çerçevesi genişledikçe daha değerli hale gelir. Ansiklopedi gibi her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilen insan, ideal öğretmen olarak algılanır. Ne var ki öğretmenin belleğindeki bilginin öğretmenin varoluşuyla, yani değerleriyle, inançlarıyla, duygu ve heyecanlarıyla, kısacası onun özüyle ilişkisi kurulmamıştır. Bu öğretmen bilir, ama bildiklerini yaşamaz. Yani bu öğretmen sigaranın zararlarıyla ilgili tüm güncel

araştırma verilerinden haberdardır, sigaranın zararlarını size bir liste halinde yazabilir, ama kendisinin sağlık bilinci yoktur ve günde iki paket sigara içebilir.

Bu türden bir dengesizlik sorununa sahip öğretmenlikte eğitim, "malumat yüklemek" olarak görülür. Malumat yüklemek ve yüklediği malumatı da sınavlar aracılığıyla ölçmek, bu dengesizliğin eğitime davranış olarak yansımış halidir.

Üçüncü dengesizlik, öğretmenin eylemci yanının ağır basmasından kaynaklanır. Bu türden bir dengesizlik sorunu yaşayan öğretmen bilgiye önem vermez, kendi şahsiyetine, inançlarına ve değerlerine de pek önem vermez, güzellik üzerinde pek durmaz; o sadece faal olmanın peşindedir.

Birkaç örnek verir misiniz? Ne gibi eylemler?

Her türden eylem: bahçe temizliği, spor faaliyetleri, yürüyüşler, geziler, okulu boyama, diğer okullara ziyaretler...

Ama Doğan Hocam, bunlar önemli eğitsel faaliyetler değil mi?

Bunları bilgiyle, değerlerle, estetikle birleştirerek yaparsanız önemli eğitsel faaliyetler olur. Bunlar kendi başlarına birer eylem. Bu faaliyetler güzel planlanırsa, çerçevesi ve hedefleri iyi belirtilirse, güçlü eğitim deneyimlerinin temeli haline gelebilirler. Ama bilgi çerçevesinden ve değerlerin oluşturduğu büyük resimden yalıtılarak sadece faaliyet olarak yapılırsa, bu faaliyetlerin öğretici ve eğitici değeri cılız kalır.

Bu yönüyle söylediklerinize katılıyorum.

Böyle bir anlayışta öğretmen, sürekli yapan ve faaliyet içinde olan; öğrenci de sürekli faaliyet içinde tutulan kişi olarak görülür. Ne var ki herhangi bir eylemin etkili olabilmesinin bazı koşulları vardır. 1) Eylemin bir niyeti vardır. Bu niyet, belirli bir dünya görüşünü ve değerler sistemini temsil eder. 2) Niyet bilgiyle beslenir. Bilinçsiz, bilgiyle beslenmemiş ve hedefi belirgin olmayan gelişigüzel eylemler çoğu kez yarar yerine zarar getirir.

Dostum ve meslektaşım Profesör Hasan Akgündüz'ün kulakları çınlasın. "Eylem tiryakisi" tabirini ilk kez ondan duymuştum. Bu tabir, sanırım tam da sizin bahsettiğiniz bu türden kişilere uymaktadır. Ve ilginçtir ki bugün öğretmenliğe atılmak üzere olan birçok gençte bu eylem tiryakiliği halini görmekteyim. Üniversitedeki genç öğretim elemanlarımızın da bazen "aktif" olarak bu girdaba girdiklerini hissediyorum.

Eylem tiryakisi tabirini sevdim. Gelişme çağındaki gençlerin sürekli meşguliyetlerinden ötürü okumaya, düşünmeye, sohbet etmeye zaman bulamamaları gerçekten üzücü. Umarım sohbetlerimiz, bu yönde bir farkındalık oluşmasında yararlı olur.

İrfan Hocam, dördüncü dengesizliğe geldik. Bunu da, bilgiye, varoluşa, eyleme önem vermeyip sanatı kendi başına yaşamının odağı yapan öğretmen tanımında buluyoruz. Sanattan başka hiçbir şeyi değerli görmeyen öğretmen, her şeyden önce sanatın en önemli öğelerinden ikisinin bilgi ve değerler olduğunu görememiş demektir. Bu kişi, sadece kendi bildiği türden bir "sanat"ın peşindedir. Fakat bu kez de, başkalarının gözünde kendini beğenmiş, egoist, "entel" bir tip olarak görülme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Böyle bir öğretmenin hayatı büyük bir olasılıkla tekboyutlu ve sıkıcı olacaktır. Kendisi gibi düşünmeyenleri aşağı görüp ukalalık taslayanlar iyi birer öğretmen olamazlar.

Doğan Hocam, şu âna kadar dengesizlik hallerinden söz ettiniz. Aslında kavramsal yapılandırmalarınız ve verdiğiniz örneklerle inşa et-

tiğiniz kurgudan sonra dengenin ne olduğu açıklığa kavuşmuş oldu. Açıklamak istediği bir şeyi ders akışıyla oluştura oluştura dersin sonunda öğrencinin keşfetmesine bırakan bazı öğretmenlerimizin üslubuna benzedi biraz. Ben şimdi dengenin ne olduğunu açıklayabilirim artık. Ama yine de sormadan geçmek istemiyorum. Şimdiye kadar anlattıklarınız dengesizlik ise, peki o halde denge nedir?

Denge, bir kişinin varoluşuyla, bilgisiyle, davranışlarıyla ve sahip olduğu sanat anlayışı ile birlikte var olmasıdır. Bu unsurlardan hiçbirini ihmal etmeden kendini tanımlamasıdır.

Bu durumda bir öğretmen için denge; varoluşuyla, bilgisiyle, eylemi ve estetik anlayışıyla oluşturduğu bütünsel tutarlılıktır diyebilir miyiz?

Bütünsel tutarlılık! Bu sözü sevdim. Evet, denge bütünsel tutarlılıktır. Bir öğretmen; varoluşuyla, bilgisiyle, eylemi ve estetik anlayışıyla bütünsel tutarlılık içinde, tüm varoluşuyla öğretmen olmaktadır.

Doğan Hocam, işte ben bu kişiye usta öğretmen diyorum.

"Usta öğretmen" demekte haklısınız. Ben de öğretmenin ustalaşmasında dengenin bir dayanak noktası olduğunu düşünüyorum: Bilgisini canlı tutup geliştiren, varoluşundaki aklı, inancı, değerleri ve heyecanları göz ardı etmeyen, önemseyip geliştiren kişi, usta öğretmendir. Bütün bunların yanı sıra usta öğretmen, doğru bildiğini yapmaktan kaçınmaz; özgür, cesur, girişimci biridir ve aynı zamanda yaptığını özenle, güzel yapmaya çalışır. Yani usta öğretmen, varoluşunun bir parçası haline gelmiş olan bilgiyi eylemine yansıtır, ama bunu estetik bir tarzda, güzel yapar.

Doğan Hocam son iki sohbetimiz, kendi içinde birçok boyutu içeren bir bütünlüğe ulaştı. Felsefenin kılavuzluğunda bilgi, varoluş, değer

ve estetik olmak üzere dört alanı esas alarak önce yaşamı sorgulamış olduk. Daha sonra da bu dört alanda yaşanan dengesizlikleri tartıştık.

Ben dengenin, bazı ikilem durumları için de önemli olduğunu düşünüyorum. Mesela, öğretme ve öğrenme durumu... Öğretme ve öğrenme, bir paranın iki yüzü gibidir. İyi dengelendiği zaman ikisi de hakikati keşfetme ve keşfettirme sürecini ifade eder. Eğer denge kurulursa, öğretme ve öğrenme hayatın birbirinden farklı iki ayrı gerçeği değil, tek bir gerçeği haline gelir. İnsan öğretirken öğrenir ve böylece öğrencilik ve öğretmenlik dalga dalga birbirini izler. O nedenle insanın öğrencilik ve öğretmenlik rolleri sürekli değişir. Dolayısıyla öğrenme ve öğretme, hayatın devam eden gerçeğidir. İnsan öğrenerek ve öğreterek yaşar.

Bir öğretmenin kendisini "bilen kişi", öğrencisini de "bilmeyen kişi" olarak varsayması da bir ikilemdir. Bu iki uç durum arasında denge olursa, öğretmen kendisini "öğrenmeye devam eden bir kişi" olarak görür. Böylece kurulan denge, onu öğrenci olarak adlandırılan kişilerle birlikte öğrenerek onlarla birlikte gelişmeye taşır.

Ben dengeyi yaşamın dört temel alanı çerçevesinde irdeledim. İrfan Hocam, biliyorsunuz yaşamın her alanında diyalektik etkileşimler var. Örneğin özgürlük, istediğini istediğin zaman yapabilmek değil, "yapabilmek ve yapamamak dengesi"nde oluşur. Öğretmen için denge, sizin ikilem durumları diye ifade ettiğiniz alanlarda kesinlikle söz konusudur. Şunu ilave etmek istiyorum: İnsan, yüz yüze kalacağı her durumun denge kurmayı gerektirecek başka bir halinin olup olmadığını düşünür. Mesela öğretirken, öğrenmeyi de akla getirip ikisi arasında bir denge kurmaya çalışmak gibi...

Doğan Hocam, teşekkür ediyorum. Ben de tekrar başa dönerek diyorum ki, dengeye dair ilk başta dikkat çektiğiniz dengesizlik hallerinden hareketle, bir eğitim sistemini, bir okulu, bir dersi, bir öğretmeni, hatta bir öğrenciyi kapsayacak güçlü bir çerçeve ortaya çıkarılabilir. Herhangi bir eğitim sistemini ele alalım... Dengeli bir eğitim sistemi,

insanı esas alır, bilgi edindirir, davranış sergileyebilecek bir karakter kazandırır ve estetiği vardır. Herhangi bir öğrenci de kendini tanırsa, bu doğrultuda bilgiler kazanırsa, iyiyi ve kötüyü ayırt edebilecek hale gelirse ve estetik bir zevke de sahip olursa, onun için de dengenin sağlandığı bir eğitim ve öğretim gerçekleşmiştir diyebiliriz. Aynı şekilde öğretmen olmayı da, bir insan ve öğretmen olarak kendini ve karşısındakileri değerlendirmeye, bilgili olmaya ve bilgi kazandırmaya, davranışları doğruyu ve yanlışı ayırt ederek yorumlamaya, bu doğrultuda davranış sergilemeye ve son olarak da estetiği önemseyen bir insan olmaya dayandırabiliriz.

Sohbetin sonuna geldiğimizde, içimde tatlı bir huzur vardı. Birbirinden önemli bunca kavramı ele alıyor oluşumuz beni derinden mutlu ediyordu. İrfan Hoca ile bir sonraki sohbette buluşmak üzere vedalaştık ve evlerimizin yolunu tuttuk.

Bu sohbeti, Sadrettin Celal Antel'e adadık.

Kendinden Hareket Etmek 10

İrfan Hoca ile bu kez Ankara'da buluştuk. Ankara'nın benim hayatımdaki yeri başka. Silifke'den gemileri yakarcasına ayrıldıktan sonra hayalini kurduğum hayata bu şehirde başladım diyebilirim. Atatürk Lisesi ve Cahit Okurer hayatıma burada girdi. Biliyorum, İrfan Hoca için de Ankara acı tatlı anıların yaşandığı bir yer. Şimdi, şehre hâkim bir tepeye kurulu, enfes bir manzaraya bakan Ankara Kalesi'ndeyiz. Ses kaydedicimizin düğmesine bastık ve sohbete başladık.

Doğan Hocam, Ankara anılarımı canlandırdı. Mesleki hayatımda yaşadığım birkaç anımı paylaşmak istiyorum. 2000'li yılların başıydı. İstanbul Üniversitesi Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi'nde tezsiz yüksek lisans programına başladık. O zamanki rektör, önceki yıllarda 50-60 kişi civarında seyreden kontenjanı birdenbire 800 kişiye çıkardı. Kabul edilemez gibi görünen bu durum, bazı öğretim üyelerinin canını fena halde sıktı. Hocalar, bu uygulamanın yanlış olduğunu savundular. İlk hafta ben de tepki göstermiştim. Ancak hemen ilk haftalarda fark ettim ki 800 kişinin doldurduğu büyük salonun da ayrı bir atmosferi ve enerjisi var. Yani kalabalık sınıflarla ders yapmanın o kadar da zor bir yol olmadığını hissettim.

O dönem, hocalık yıllarımın en hareketli, en enerjik, en mutlu dönemlerinden biri oldu. Kalabalık gruplarla güzel dersler yapabilme alışkanlığını da kazandım.

Tam bu esnada Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı oldum. Başkan olduğum süre zarfında, kendi birikimlerimden ve eğitime dair öteden beri taşıdığım ideallerden hareket ederek "öğretmen/branş dersliği", "müze yoluyla öğretim", "gazete yoluyla öğretim", "etkinlik havuzu", "ilköğretim programı veli kılavuz kitabı" gibi devlete hiçbir maliyeti olmayan çalışmaları hayata geçirdim. 100'lük not sistemine geçiş, ortak sınavlar ve azami soru sayısı gibi, okullardaki ölçme ve değerlendirmenin belirli esaslarını hayata geçiren mevzuatların hazırlanmasına bizzat öncülük ettim.

Şimdi kendime soruyorum: Bütün bunlardan ben ne öğrendim? Eğitimde hangi konumda olursak olalım, önce kendimiz üretmeli ve yaratmalıyız. Kendimizden hareket etmeden, başkalarını takip ederek hayata geçirilen projelerin başarı şansı az olur.

Yani eğitimci kendinden hareket eder... Daha önceki konuşmamızda da söz etmiştiniz; kendinden hareket etmek, öğretmen için önemli bir tavır alış.

Evet, kendinden hareket etmeyi eğitim için önemli görüyorum. Siz, psikoloji bilimine ait kavramları yerel gerçeklerle ve kültürle birleştirerek kitaplar yazdınız ve insanlar bunlardan yararlandı. Bütün bunları, Silifke'de geçen çocukluğunuzdan, babanızdan, analığınızdan, Cahit Hoca'dan örnekler vererek başardınız. Doğan Hocam, bu hep böyledir. Küçücük Finlandiya, herkesin örnek gösterdiği eğitim mucizesini, idealizmi ve kendi imkânları ile gerçekleştirdi. Bizim Enderun ve Köy Enstitüleri gibi parlak kurumlarımız da aynı ruhla doğdu ve başarılı olundu. Bugün de şahit olmaktayız; bir öğrenci, bir öğretmen, bir okul bu ruhu fark ettiği zaman kendi enerjisi ve imkânları ile harikalar yaratabilmektedir. Mesela ülke çapındaki sınavlarda başarı sıralaması düşük olan bir kent bile kendi gücünü fark edip seferber olduğunda, üst sıralara çıkabilmektedir.

İrfan Hocam, verdiğiniz örnekler etkileyici, ama "kendinden hare-

ket etmek" şeklinde kavramsallaştırdığınız bu tavır alışı biraz daha somutlaştıralım istiyorum. Sorum şu: Ne demek kendinden hareket eden öğretmen olmak?

Doğan Hocam, siz de biliyorsunuz ki öğretmenlik yapabilmek için, kişinin belirli konularda bilgi, beceri ve değerlere sahip olması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Öte yandan, öğretmenlik son derece insan-yoğun bir iş olduğundan, her öğretmen ancak kendi iç zenginliğini kullanarak daha etkili bir öğretmen olabilir.

Sözünü ettiğimiz alan varoluş alanı, değil mi?

Evet, öğretmenin kendi varoluşundan söz ediyorum. Öğretmenin, öğretmenlik için önce kendini tanıması ve kendinden yararlanmasını öneriyorum, çünkü böylelikle kendi hayatından güçlü öğretiler çıkarıp bunları kullanabilir. Bu yüzden öğretmen önce kendine yönelir, kendinde arar ve kendinde bulmaya çabalar, diyorum. Kendine yönelmenin bir tezahürü de kendini arıtmaktır. Zira Hacı Bektaş Veli'nin de dediği gibi, insan kendisini arıtmadıkça başkalarını arıtamaz.

Bu sözde, bilgelik görüyorum. Burada öğretmenin esas itibariyle bir mentor olduğu anlayışı var.

Evet, kesinlikle. Doğan Hocam, şunu da söylemek istiyorum: Usta öğretmen olmak için öğretmenin kendi içine yolculuğu da yetmez. Çevreyle de bütünleşmek gerekir.

Öğretmenin çevresiyle bütünleşmesi ne demek? Bu da öğretmenin yaşamındaki dengeyle ilgili yeni bir boyut mu?

Çevrenin bir parçası olmak, çevrenin hem öznesi hem de nesnesi olmakla mümkün olur.

İrfan Hocam bir dakika! Öyle bir cümle söylediniz ki anlamak için durup üstünde bir dakika düşünmem gerekiyor! Bu cümleyi yorumlayacağım, bakalım doğru kavramış mıyım, siz bana söyleyin. Bu cümleyle demek istiyorsunuz ki öğretmen, bir yandan gelişmesi, iyileşmesi için çevresini etkiler, yani çevrenin öznesi olur; ama bir yandan da çevrenin kendisini etkilemesine, yönlendirmesine de açık olur, yani çevrenin nesnesi olur. Doğru anlamış mıyım?

Evet, Doğan Hocam, söylemek istediğim budur. Yani öğretmen hem çevreye verir hem de çevreden almaya açıktır. Bu tavır, çevreyi saymak ve aynı zamanda çevrenin saydığı olmakla gerçekleşir.

Sanki akademik dilde felsefi şiir nasıl yazılır, onu gösteriyorsunuz İrfan Hocam. Yani diyorsunuz ki öğretmen, toplumun bir parçası olduğunu, toplumdan etkilendiğini kabul ederken, aynı zamanda toplumu etkileyen bir kişi de olduğundan, üstlendiği bir sorumluluk vardır.

Evet, Doğan Hocam, bunu demek istedim. Usta öğretmen, öğretmenliğin gönül yönünü de keşfeder. Aristo, "İnsan sevmediği bir kimseden öğrenemez," der. Bu yüzden öğretmen, kendisinden her an etkilenen öğrencilerle bir gönül köprüsü inşa eder.

İletişim, anlamını ilişkiden alır demiştik. Öğretmenle öğrenci arasındaki gönül ilişkisi, öğrenilen bilgiye derinlik verir, lezzet katar. Aristo bunu eğitim olgusu üzerinden binlerce yıl önce ifade etmiş. Günümüzde buna "duygusal zekâ" diyoruz.

Doğan Hocam, gönül ilişkisini, öğretmenin öğretmen olma yolundaki ilk basamağı olarak görüyorsunuz sanırım. Ama bu gerçeği sadece öğretmen–öğrenci ilişkisi ile sınırlamak yanlış ve eksik kalır diye düşünüyorum. Gönül ilişkisinin çerçevesi geniştir; öğretmen, eğitim camiasındaki meslektaşlarından, yöneticilerine ve hatta bakanına kadar saydığı ve sevdiği kişilerden etkilenerek bir varoluş sergiler.

Yani eğitimin gönül yönü, eğitim sisteminin üst kademesinden alt kademesine kadar uzanan bir alanı kapsar, diyorsunuz.

Evet... Eğitim sistemine bütünlüğü içinde bakarsak, en tepedeki bakandan öğretmene kadar sistemde birçok kişi yer alır. Dolayısıyla etkili bir eğitim sistemi için, usta öğretmen olmak kadar, usta öğretmeni görüp tanıyacak ve onu takdir edecek usta bir milli eğitim kadrosunun oluşturulması da öncelikli bir iştir.

Söylediklerinizden anladığım o ki, eğitimde sorumluluk öğretmende başlayıp öğretmende bitmiyor; usta öğretmen olma sorumluluğunun geniş bir yelpazesi var.

Evet, Doğan Hocam, bunu belirtmemiz gerek. Yine de tek bir öğretmenin bilincinin eğitimin en önemli unsuru olduğunu unutmamalıyız.

Bir öğretmen için bizzat kendi hayatının müthiş bir kaynak olduğunu düşünüyorum. Öğretmen kendi hayatından pek çok ders çıkarabilir. Her öğretmenin, kendi öğretmenlik hayatını değerlendirip "Dönüm noktası oldu diyebileceğim bir an oldu mu?" diye sorması, son derece geliştirici olacaktır.

Sanırım bütün mesele, öğretmenin bu soruları günlük yaşamında sorabilmesi... Yani günün sonunda öğretmen, bir eğitici olarak, bir rehber olarak o gün yaşadıklarından neler öğrendiğini kendine sorabilirse, sürekli gelişir.

Daha önce söylediğimiz gibi, öğretmen olmanın dayanakları, incelikleri kişinin kendi yaşantısında, günlük deneyimlerinde bulunabilir. Kişi yeter ki kendine belli soruları sorup cevapları kendi yaşamında bulma niyetiyle uğraşsın. Bu niyet bağlamında öğretmenliğin köyde ya da kentte yapılmasının bir öneminin olmadığını da belirtmek is-

tiyorum. İçinde bulunduğu ortam her neresi olursa olsun, her insan kendi hayatından dersler çıkarabilir.

Bu anlamda, bir öğretmenin herhangi bir kimseyi model olarak benimsemesi de önemli bir kaynak ve dayanak olabilir. Öğretmen, uzun yıllar önce öğrencisi olduğu ve etkilendiği kendi öğretmenlerini bile ders veriş ve derse hazırlanışını zenginleştiren, ilham veren birer kaynak olarak değerlendirebilir. Örnek alacağı kişiyi aramak, insanın kendi çabasıyla gerçekleştirdiği bir yolculuktur. Bunu bulan kişi, kendi potansiyelini keşfetme ve gerçekleştirme fırsatına biraz daha yaklaşmış olur.

Öğretmenler genellikle çocuklar için örnek alınması gereken kişiler olarak gösterilir. Şimdi öğretmenlere öğretmenlerini örnek almalarını öneriyorsunuz.

Evet... Çünkü bir öğretmenin geçmişteki öğretmenlerini hatırlamasını, onları bugünün gerçeği ile değerlendirmesini bir yeniden yaratma süreci olarak görüyorum. Ayrıca öğretmenini arayan bir kimse için bizzat öğrencisi olduğu öğretmeni bulmak da şart değildir. Aramanın kendisi bilinçli bir süreçtir. Bu nedenle arayan bulur; ama bugünden, ama geçmişten.

İlginç bir saptama...

Peki, Doğan Hocam, ben biliyorum ki siz de öğretmenini arayan ve bulan bir öğretmen ve bilim insanısınız. Çünkü sizin de hep saygıyla andığınız bir öğretmeniniz var: Cahit Okurer. Aranan ve bulunan bir öğretmen örneği olarak Cahit Bey'den biraz söz edebilir misiniz?

Cahit Okurer'i ben birçok kez anlattım ve andım. Ama onunla aramızdaki ilişkiyi tanımlayışınız bana yeni bir zenginlik kattı. Teşekkür ederim.

Cahit Okurer benim Ankara Atatürk Lisesi'ndeki edebiyat öğretmenimdi. Fakat ondan bahsetmeden önce biraz gerilere gitmek istiyorum. Biliyorsunuz ben Silifke'de büyüdüm ve ailemin on birinci ve sonuncu çocuğuydum. Silifke Ortaokulu'ndan okulun üçüncüsü olarak mezun olurken, mezuniyet töreninde ailemden kimse yoktu. Neden? Çünkü mezun olduğumu bilmiyorlardı. Elimde diploma dükkâna vardığımda babam, "Elindeki ne?" dedi. "Diploma," dedim. "Sen mezun mu oldun, oğlum?" diye sordu. Evet, deyince, Silifke şivesiyle "Eferin!" dedi ve sordu: "Şimdi ne olacak?" Okumak istediğimi söyledim. Babam şöyle bir düşündü...

Bu arada, kısaca belirteyim; ut ve keman çalan, akşamları çakırkeyf olup çaldığı müzikle oynamamızı keyifle izleyen babam, ben ilkokula başlamadan birkaç yıl önce mahallemize taşınan "Topal Hoca" adlı bir komşumuzun etkisi altında kalarak bir tarikata katılmış, ut ve keman çalmayı, içki ve sigara içmeyi bırakmıştı. Okumak istediğimi söyleyince babam şöyle bir düşündü ve "Oğlum, diğerleri okudu da ne oldu? Yarın ölsem, mezarıma gelip Yasin okuyacak kimse yok. Gel seni imam yapalım," dedi. "Baba, ben okumak istiyorum," dedim. Mâni olmadı.

Silifke'de lise olmadığı için Ankara'da subay olan en büyük ağabeyimin yanına gittim. Orada, Ankara Atatürk Erkek Lisesi'ne kaydoldum. Lise ikinci sınıfta edebiyat ve kompozisyon derslerine Cahit Okurer giriyordu. Sadece beyniyle değil, gönlüyle de öğretmenlik yapan bir insan olduğunu şimdi görebiliyorum.

Doğan Hocam, "usta öğretmen" kavramının Cahit Hoca'ya uygun düştüğünü söyleyebilir miyiz?

Evet, Cahit Okurer varoluşuyla öğretmenlik yapan, usta bir öğretmendi. Çarşamba günleri öğleden sonra okul yoktu. O da, çarşamba öğleden sonraları Maltepe'deki evine beş-altı öğrenciyi davet eder, onlarla sohbet ederdi. Bu davetliler arasında ben de olurdum. Bir keresinde bana sordu: "İlerde ne olmayı düşünüyorsun?"

1954-55 yıllarından söz ediyoruz: mühendislik gözde bir meslek, saygınlığı var. Silifke'de bir eşrafın kızı var, mühendis olup o kızla evlenmek istiyorum; mühendis olursam bana verirler, diye düşünüyorum.

İlerde ne olmayı düşünüyorsun sorusuna, doğal olarak, "Mühendis olmak istiyorum," diye cevap verdim. "Niye?" diye sordu. Herhalde, eşrafın kızıyla evlenmek için diyecek halim yoktu. Her Türk evladının vereceği cevabı yapıştırdım: "Vatan ve millete hizmet etmek için!"

Hafifçe gülümsedi. "Vatan ve millete bir bilim adamı olarak hizmet etmek istemez misin?" Heyecanlandım. İlk defa biri beni adam yerine koyuyor, bana önemli bir potansiyel olarak bakıp, bu potansiyele tanıklık ediyordu.

Gözlerimdeki heyecanı görmüş olacak ki devam etti: "Mesela psikoloji alanında bir Türk bilim adamı olduğunu düşün. Türkiye'nin insan sorunlarıyla ilgili bir bilim adamı olarak konuşabilirsin. Ve toplumun böyle bilim adamlarına ihtiyacı var," dedi.

Biliyor musunuz İrfan Hocam, Cahit Okurer yaşadığı sürece benimle ilişkisini hiç koparmadı. Çocuklarımı kucağına alır, onların annesi olan Amerikalı eşim Emily'ye, "Ben bunların dedesiyim," derdi.

Doğan Hocam, gözlerinizin nemlendiğini görüyorum. Cahit Okurer'in ruhu şad olsun. Onun sizden beklediği şeyi yapıyorsunuz, Türkiye'nin toplumsal sorunlarına eğilen bir bilim adamı olarak çalışıyorsunuz. Bu sohbette onun ismini anmak gerçekten hoş oldu. Paylaştığınız için teşekkür ederim.

Burada sanırım hayatımıza "mentor öğretmen" olarak dahil olan bir öğretmenlik türünden söz etmiş olduk.

Evet, sanırım "mentor öğretmen"in bizim kültürümüzdeki karşılığı "Hoca" olarak adlandırılan ve kişinin kendisini bir ömür boyu onun öğrencisi olarak gördüğü öğretmendir. Bilmem siz ne düşünürsünüz bu konuda?

Bunu daha önce hiç düşünmemiştim, ama gerçekten bu içerik var "hoca" kavramında. Güzel bir yakalayış İrfan Hocam, kutlarım.

Teşekkür ederim. Doğan Hocam, bir hususa daha değinmek istiyorum; bir öğretmen hep öğrencisini yakalamaya kodlanmıştır. Öğrencisinin söylediklerinde, yaptıklarında bir şeyler bulup onu geliştirmek ister, öğrenciye yoğunlaşır. Yani öğrencinin doğrusunu veya hatasını bulmaya çalışır hep. Bu aslında öğretmenin kendi kendini yok saymasıdır. Oysa aynı öğretmen, kendisinin de takdir edeceği yönlere veya hatalara sahip olabilir. Yani öğretmen, kendisini de yakalayabilir. Öğretmen kendi hissettiklerinde, yaptıklarında 'kendisini yakaladığı' zaman, yeni gelişme olanakları yaratmış, daha da öteye geçmiş olur.

Öğretmenin kendini yakalamasını bir örnekle izah edebilir misiniz, lütfen?

Sınıftaki bir öğrenci belirli bir konuda soru sorarken öğretmen içinde bir öfkenin oluşmaya başladığını hissedebilir. Burada önemli bir veri var. Kendini yakalamaya önem veren öğretmen, bu öfkeyi bir yere not eder, daha sonra üzerinde düşünür. Şu soruların karşılığını bulmaya çalışır: Bu öfke, soruyla mı yoksa öğrencinin kendisiyle mi ilgili? Yani bu öfkenin kökeni, öğrencinin soruyu soruş tarzı veya zamanlaması olabilir mi? Bu öfkenin kökeni her ne ise onu bulduğu zaman, öğretmen kendini yakalamış olur.

"Kendinden hareket etmek" kavramı, özgün olmakla birlikte herkesçe anlaşılamayabilir. Ancak yine de öğretmenliği anlamlandırmak için yeni ve farklı bir bakış açısı olarak değerlendirmek mümkün.

Bu sohbetleri yapmaya başlarken, öğretmenliği bilinen telkinlerle ve öğütlerle ele almayacağımızı vaat etmiştik. Sözümüzü tutup öğretmenliği farklı açılardan zenginleştirebiliyorsak ne mutlu bize!

Evet. Umarım bir sonraki buluşmamızda da öğretmenliğe dair bilinenlerin ve söylenenlerin ötesinde, yine özgün bir noktadan hareketle sohbetimizi sürdürürüz.

Bu sohbeti, Cahit Okurer'e adadık

Tanık Olmak 11

Bu kez, ülkemizin bir başka tarihi kenti Bursa'dayız. Buraya, bir okulun öğretmenleri ile iki gün boyunca etkileşimlerde ve paylaşımlarda bulunmak üzere geldik. İlk gün, öğretmenlerden kendi aralarında gruplar oluşturmalarını ve her bir grubun bir oyun yazıp bunu sahnelemesini istedik. Bu çalışmayı, "Yaşayarak Öğrenme" uzmanı Yavuz Durmuş'un desteğiyle gerçekleştirdiğimizi de özellikle belirtmemiz gerekir. Öğleden önce söz konusu oyunlar sahnelendi. Biz de İrfan Hoca ile birlikte oturduk, izledik. Öğretmenlerimizin tümü muhteşem oynadılar. Oynarken eğlendiler, mutlu oldular ve "Ben neymişim!" duygusunu yaşadılar. Birçoğuna arkadaşları, "Ben seni yıllardır tanıyorum, sende ne cevherler varmış meğer!" dedi. Başkalarınca sahnede izlenmekten aldıkları keyif, yüzlerinden okunuyordu. Oyunlar biteli saatler olmasına rağmen birbirlerine hâlâ sahnede canlandırdıkları karakterlerin adlarıyla hitap ediyorlardı. Program bittikten sonra İrfan Hoca'yla birlikte sohbetimizi gerçekleştirmek üzere sakin bir odaya geçtik ve ses kaydedicimizin düğmesine bastık.

Hocam, öğretmenlerle gerçekleştirdiğimiz bugünkü programın bende uyandırdığı çağrışımları anlatamam... "Görülme"nin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha anladım.

Görülmek önemli... Ben de, bugün bunun üzerinde konuşalım diyecektim. Şöyle geriye bir bakıp neler konuştuğumuzu gözden geçirdiğimizde, temel olarak öğretmen olmak hakkında konuştuğumuzu görüyoruz. Aslında kitabın özünü bu kavram ifade ediyor: Öğretmenlik yapmak değil, öğretmen olmak... Eğitim, tutarlı bir bütün oluşturuyor dedik ve onu bir cümleye benzettik. Öğretmeni, cümledeki en belirleyici öğe olan özne olarak tanımladık. Nasıl ki bir cümle, içinde yer aldığı paragraf dahilinde anlaşılırsa, bir eğitim süreci de belirleyici kimliğini içinde yer aldığı çerçeveden alır, dedik. Daha sonra bir öğretmenin ev yaşamının çerçevesine baktık. Herhangi bir dünya görüşünün, yani çerçevenin devam edebilmesi için, o görüşü besleyen bir çevre, bir toplum olmalı. Türkiye'deki eğitim çevresinin tarihsel arka planına ve bugününe kısaca baktık. Daha sonra öğretmenin içinde yer aldığı iletişim ve ilişki süreçlerine bir göz attık. Böylece geniş kapsamlı ve makro düzeydeki konularla, öğretmenin bireysel dünyasının gerçekliği olan konuları dengelemeye çalıştık. Öğretmen olmak, etkili eğitim süreçlerini yaşatmak içindir. Bir eğitim sürecinin etkili olup olmadığını nasıl belirleyeceğiz? Bu amaçla yaşamın varoluş, bilgi, davranış ve estetik yönlerini inceleyerek bunların dengelendiği bir bütünü tanımlamaya çalıştık. Son buluşmamızda da "kendinden hareket eden öğretmen" kavramını irdeledik.

Bugünkü eğitim faaliyetinde, kendi senaryolarını sahneleyen öğretmenler için, orada bulunan bizler tarafından görülmek önemliydi. Onların yaşamlarının bu yönüne şimdi ve burada tanık olduk. Bugün, işte bu "tanıklık" kavramından söz etmek istiyorum.

> "Tanıklık yaptık" değil, "tanık olduk" dediniz. "Yapmak" ile "olmak" arasındaki farkın vurgulanması ana çizgimiz oldu adeta.

İlginç. Şu âna kadar tanıklık yapmayı ve tanık olmayı aynı anlamda kullanıyordum; sizin şimdi dile getirdiğiniz gözlem bana bir adım daha attırdı. Yeri olmadığı için burada ayrıntılarına girmek istemiyorum, ama şu andan sonra "tanıklık yapma" ve "tanık olma" fiillerini

daha bilinçli kullanacağım. Tanık olmayı örneklemek için bizzat yaşadığım bir anekdotu paylaşmak istiyorum.

Bir pazar sabahı eşimle birlikte Boğaz'da kahvaltı yapıyorduk. Eşim tam karşımda oturuyordu, benimse sırtım Boğaz'a dönüktü. Sağ tarafta, birleştirilmiş birkaç masada genç çiftler toplanmaya başlamışlardı; birlikte kahvaltı yapmak için buluşuyorlardı.

O sırada, yanlarında dört-dört buçuk yaşlarında bir oğlan çocuğuyla genç bir çift geldi, önümüzden geçip gençlerin masasına yürüdüler. Oradaki kadınlardan biri çocuğu görünce, "Aaa küçük Hakan geldi!" dedi. Hakan'ın annesi sanırım beni tanımıştı, önümden geçerken gülümsedi, selamlaştık. Büyükler birbirlerine sarılıyor, öpüşüyor, aralarında neşeli neşeli konuşuyorlardı. Hakan'ın babası da aynı şekilde arkadaşlarıyla tokalaşıyor ve konuşuyordu.

O sırada küçük Hakan, Boğaz'dan geçen bir gemi görmüş olacak ki büyük bir heyecan, hayret ve coşkuyla babasına dönerek, "Büyük gemi geçiyor!" diye bağırdı. Çok heyecanlı ve coşkuluydu. Gördüğü büyük gemiden müthiş etkilenmiş durumdaydı.

Babası, çocuğun bu bağırışıyla birden irkildi, duraladı; sözü kesilmişti. Hakan'a döndü ve sözü kesilmiş birinin öfkeli sesiyle, "Tamam, duydum!" dedi. Gerginleşmişti, sinirli bir hali vardı.

Küçük Hakan, babasının öfkesinin hiç farkına varmadı, aynı heyecanla annesine döndü ve büyük bir coşkuyla, "Büyük gemi geçiyor!" diye bağırdı. Annesi gülümsedi, dönüp bakmadan "Hı hı," dedi, arkadaşlarıyla konuşmaya devam etti.

Hakan yeniden babasına döndü ve yine aynı şiddetle "Büyük gemi geçiyor!" diye bağırdı. Babası, öncekinden biraz daha sert bir şekilde, "Tamam oğlum, yeter! Duydum!" diye çıkıştı.

Hakan, babasının gittikçe öfkelenmeye başladığından bihaber, annesine döndü ve "Büyük gemi geçiyor! Büyük gemi geçiyor!" diye bağırarak ısrarlı bir şekilde annesinin dikkatini çekmeye çalıştı. Annesi gülümsedi ve dönüp gemiye bakmadan, "Değil mi! Değil mi!" diyerek arkadaşlarıyla başlamış olan muhabbetine devam etti.

Büyük bir gemi geçiyordu, çok önemli ve çok heyecan vericiydi. Kimse bakmazsa geçip gidecekti. O zaman kimse göremeyecekti. Kay-

bolup gidecekti. Hakan son bir çırpınışla babasına döndü ve "Büyük gemi geçiyor!" diye bağırdı. Babasının bunu görmesini çok istiyordu. Babası bu defa iyice öfkelendi ve yüksek sesle, "Tamam! Yeter artık! Duydum! Kapa çeneni! Yeter be! Sus!!!" dedi.

Hakan, babasının yüzüne bakakaldı. Babasının öfkelendiğinin o an farkına vardı; şaşkınlaştı, sakinleşti, durgunlaştı, mahzunlaştı ve hayal kırıklığıyla önüne baktı.

O sırada masadaki bir kadın, Hakan'ın üzüldüğünün farkına vardı ve dönüp, "Hakan, büyük gemi geçiyor, değil mi?" dedi. Ses tonundan ve bakışlarından, Hakan'ı teselli etmek istediği anlaşılıyordu. Fakat Hakan bakmadı. Mahzun bir şekilde ve kısık bir sesle "Evet," dedi. Önüne baktı; orada öylece durdu.

Bütün bu olup bitenleri görüyordum ve duyuyordum.

İçim sızladı!

Düşündüm: Nelerin farkındayım? Niçin hüzünlendim?

İlk aklıma gelen şu oldu: Bu baba, oğlu Hakan'ın hayatı tehlikeye girse, onun hayatını kurtarmak için kendi hayatını tehlikeye atar, elinden gelen her şeyi yapardı. Bundan adım gibi emindim. Bu baba oğlunu seviyor, herhangi bir şekilde sevgisiz birisi değil, ama şu anda oğluna ne tür bir mesaj verdiği ve onu nasıl etkilediğiyle ilgili hiçbir fikri yok, tam bir cehalet içerisinde.

Aklımdan geçen, farkına vardığım ikinci şey şu oldu: Bugün Türkiye'de kim bilir kaç yüz bin çocuk bunu yaşayacak! İliklerine kadar utandırılarak kendi içine dönecek, şevki kırılacak, mahzunlaşacak.

Ve farkına vardığım, içimi acıtan üçüncü şey de şu: Küçük Hakan büyüyüp de baba olduğu zaman, babasının kendisine yaptığının aynısını kendi çocuğuna yapacak. Bu umarsızlık, bu cehalet ve bilinçsizlik nesilden nesle geçen bir gelenek olarak devam edip gidecek.

Evet, içim sızladı.

Çok güçlü bir öykü... Öyle görülüyor ki tanıklık, hayatımızın birçok anında yaşadığımız bir süreç.

Evet... Tanıklık, sosyal yaşamımızda, girdiğimiz her ortamda var. Merak edip, tanıdığım bir savcıya sordum: Birisi beni öldürmeye kalksa ve ben şikâyetçi olsam, o kişi hakkında dava açılabilir mi? "Açılabilir, tabii," dedi savcı. Peki, bunun için ne gerekli, diye sordum. "Bir dava açılması için deliller ve tanıklar gerekli," diye yanıtladı. Devam ettim: Peki, varsayalım ben öyle bir yerdeydim ki bu kimse beni tehdit ettiğinde çevrede hiç kimse yoktu. Bu nedenle ne delilim var ne de tanığım... "O zaman dava açılamaz; şikâyetçi olsanız bile şikâyetiniz düşer," yanıtını verdi savcı.

Anladığım şu oldu: Yasal sistem içerisinde, bir kimseden şikâyetçi olduğunuzda, o kimse hakkında dava açabilmeniz için mutlaka delillere ve tanıklara ihtiyacınız var.

Bunun üzerinde düşündüm ve geldiğim nokta şu oldu: Bir kişinin psikolojik ve sosyal olarak var olabilmesi; bir insanın, insan olarak toplum içinde yaşamına devam edebilmesi için, tanıklığa ihtiyacı vardır.

Önemli bir noktaya geldiniz...

Evet, söylemek istediğim şey şu: Bir insanın psikolojik ve sosyal olarak var olabilmesi için altı temel tanıklık boyutu var. Ben bunlara "varoluşun altı boyutu" diyorum. *İletişim Donanımları* adlı kitabımda bunları ayrıntılı olarak açıkladım, burada kısaca anlatmakta fayda görüyorum.

Bunlardan ilki **ait olma-birey olma dengesi**, ikincisi **önemsenme**, üçüncüsü **yargılanmadan olduğun gibi kabul edilme**, dördüncüsü **değerli görülme**, beşincisi **yapabileceğine, elinden iş çıkacağına güvenilme** ve altıncısı da **sevilmeye layık görülme**. Bunlar, insanın var oluşunun önemli tanıklık boyutlarıdır.

Küçük Hakan, bir varoluş mücadelesi veriyordu ve o varoluş mücadelesinde baba önemli bir tanıktı.

Önce babaya döndü, anneye değil. Çünkü o heyecanı ilk paylaşmak istediği kişi babasıydı. Neden? Her insan için yaşamının değişik dönemlerinde, bulunduğu birbirinden farklı ortamlarda güçlü ve zayıf tanıklar vardır. Hakan için o ortamda en güçlü tanık babası idi. Onun

için önce babasına döndü ve onun tanıklığına başvurdu: "Büyük gemi geçiyor!"

Hakan, babadan yüz bulamayınca ikinci önemli tanık olan anneye başvurdu. Birinci ve ikinci tanık arasında gitti, geldi. Masadaki diğer insanlar onun için önemli tanıklar değildi. İçlerinden bir kadın Hakan'a tanıklık yapmak istedi, ama Küçük Hakan için tanık olamadı. Çünkü Hakan'ın gözünde onun önemli bir tanıklık değeri yoktu.

İşte; ben de tanıklık yapmak ile tanık olmak arasındaki farkı dile getirirken tam da bu noktaya dikkat çekmek istiyordum, Doğan Hocam. Baba, içinde yer aldığı durum itibariyle güçlü tanık olması gereken bir konumda, ama tanık olduğunun bilincinde olmadığı için tanıklık yapamıyor. Masadaki kadın, Hakan'ın hayatında önemli bir konumda değil, tanıklık yapmaya çalışıyor, ama tanık olamıyor.

Önemli bir ayrımın altını çiziyorsunuz, teşekkür ederim. Şunu belirtmek istiyorum ki öğretmenler, özellikle küçük yaşlardaki öğrenciler için çok güçlü tanıklardır.

Şimdi varsayalım ki olay şöyle gelişti: Küçük Hakan, "Büyük gemi geçiyor!" diye bağırınca baba bunun farkına vardı ve "Hakan çok heyecanlı, onun için önemli olan bir şeyi benimle paylaşmak istiyor," diye düşünüp on saniyesini ayırdı. Sonunda da aralarında şöyle bir etkileşim oldu:

"Efendim oğlum, ne dedin?"

"Büyük gemi geçiyor!"

Baba, Hakan'ın heyecanının, coşkusunun, paylaşma isteğinin farkındadır.

"Haa, evet büyük gemi geçiyor! Ya arkadaşlar bir dakika! Hakan gösterdi, büyük bir gemi geçiyor, bakar mısınız! Gösterdiğin için teşekkür ederim oğlum."

Eğer babasından bu sözleri işitmiş olsaydı, Hakan hangi mesajları alırdı? Muhtemelen babası ona şu mesajları iletmiş olurdu:

- Biz birbirimize aitiz.
- Sen benim için önemlisin.
- Sen doğalsın, durup dururken saçma sapan şeylere heyecanlanmazsın.
- Sen benim için değerlisin. Bak, meğer büyük bir gemi geçiyormuş, sen göstermesen hiç farkında olmayacaktım. Sen heyecanlandın, bana gösterdin, bu güzel heyecanı benimle paylaştın. Oğlum Hakan, iyi ki varsın.
- Ben senin sözüne inanırım. Sen güvenilir birisisin. Yani eğer sen, heyecanlanacak bir şey var diyorsan heyecanlanacak bir şey vardır. Ben sana güvenirim.
- Sen sevilmeye layıksın. Emek vermeye, zaman vermeye değersin; sen benim aslan oğlumsun...

Tabii bu mesajları aldığında Hakan'ın gözleri ışıldar, etrafa cıvıl cıvıl bakar ve üç-beş saniye sonra kendi oyununa dalıp hayatına devam eder. Fakat gönlü dolu dolu, gönlü tok olur.

Peki Doğan Hocam, baba, sergilediği davranışın sonucunda Hakan'a ne gibi mesajlar verdi?

Hakan'ın babasından aldığı mesajlar şunlardı:

- Sen kendini ne sanıyorsun? Sen yoksun, bana ait değilsin, sus.
- Umurumda değilsin, önemli değilsin, önemsiz olduğunun farkına var ve sus.
- Sende bir bozukluk var, doğal değilsin, durup dururken bağırır çağırırsın, heyecanlanırsın, ondan sonra da beni rahatsız edersin bu şekilde. Sus.
- Benim hayatımda değerli değilsin, sen değersizsin, yerini bil ve sus.
- Ben sana güvenemem ki; durup dururken her şeye heyecanlanabilirsin, önemsiz şeylere bağırıp çağırıp ortalığı ayağa kaldırabilirsin. Sen güvenilmezsin. Sus.

- Sen, emek vermeye, zaman harcamaya değmezsin, sevilmeye layık değilsin, sus.

Doğan Hocam, Hakan bu mesajlardan dolayı mahzunlaştı ve sustu, öyle değil mi?

Evet...

Yaptığınız gözlem, kavramsallaştırma ve paylaşım son derece etkileyici. Şimdi de Hakan'ın babasının yerine bir öğretmeni koyarak bu müthiş kavramsallaştırmayı yeniden yapabilir misiniz lütfen?

Bir öğretmen, Hakan'ın babası ile tıpa tıp aynı pozisyona sahiptir. Öğretmen sınıfa girdiği andan itibaren sınıftaki en güçlü tanık haline gelir. Ancak öğretmen, o sınıftaki en güçlü tanık olduğunun farkında mı acaba? İşte; öğretmen olanla öğretmenlik yapan arasındaki en önemli ve ayırt edici ipuçlarından biri daha. Öğretmen, ders yılının başında sınıfa ilk kez girdiğinde, öğrencilerin kafasında çok güçlü bir tanık olarak yer alır. Öğrenciler bunun farkında değildir ama süreç devam eder. Bu güçlü tanıklık, ya gittikçe güçlenip karşılıklı güvenle gelişir ya da yavaş yavaş gücünü kaybederek öğretmeni sıradan, güvenilmez bir kişi haline getirir.

Bir öğretmenin mesleki yaşamının en önemli işlevi, öğrencilerinin yaşamında güçlü bir tanık olarak yer alması ve öyle kalabilmesidir.

Tıpkı neyi araştırdığının ve gözlemlediğinin bilincinde olan bir bilim insanı gibi, öğretmen de neye tanıklık yaptığının bilincindedir ve sınıfa girdiği zaman sözlerini ve davranışlarını bu farkında oluşla seçer. Sınıfta yaşatmak istediği değerleri; giyinişine, konuşmasına, yüzüne, ses tonuna yansıtmaya özen gösterir. Öğrenci, kendi evinde, komşularında, mahallesinde bulamadığı, ancak deyim yerindeyse vitamin, mineral, protein kadar ihtiyaç duyduğu tanıklığı, öğretmenin yaşattığı değerler ortamında bulur.

Öğretmen; sözüyle, bakışıyla, yürüyüşüyle, duruşuyla, hal ve hareketleriyle sürekli tanıklık yapar. Öğretmen sadece sınıfta değil, koridorda yürürken öğrencisinin farkına varıp varmayışıyla, ona gülümseyip gülümsemeyişiyle, günaydın deyip demeyişiyle, yüzünün ve gözlerinin ışıltılı olup olmayışıyla sürekli tanıklık yapar. Ve öğretmenin tanıklığı, onun öğretmen oluşunun yansıması olur.

Ağzınıza sağlık Doğan Hocam. Öğretmen olan ile öğretmenlik yapan arasındaki fark, sanırım en açık bir şekilde bu bölümde belirginleşti.

İrfan Hocam, tanık olmak bir bilinç meselesi. Bilim insanı olmak da bir bilinç meselesi. Zihnimde şöyle bir cümle canlandı: Öğretmen, aynı zamanda bir bilim insanıdır... Sizin çeşitli yerlerde, "Bir bilim insanı olarak öğretmen" başlığıyla yaptığınız konuşmalara şahit oldum. Önümüzdeki buluşmada bu konuyu ele alabilir miyiz?

Elbette Hocam, memnuniyetle.

Bu sohbeti, Hüseyin Hüsnü Cırıtlı'ya adadık.

Bilim İnsanı Olarak Öğretmen 12

Tulya'daki Türkiye Bilim Merkezleri Vakfı'nda buluştuk. Bir ara İrfan Hoca ile birlikte bu vakfın yönetim kurulu üyeliğini de yapmıştık. Vakfın yönetim merkezi olan binada, öğrencilerin gözlem yapabilecekleri ve çeşitli bilim dalları hakkında bilgi edinebilecekleri mizansenler sergilenmiş. Burası tam bir öğrenme ve keşif alanı: müfredatta yer verilen birçok konunun öğrenilebileceği bir ortam. Eğitim ve öğretim artık sadece okullarda değil, böyle mekânlarda da gerçekleştirilebiliyor.

Vakıf merkezindeki bilim sergilerinde gezinirken fen bilimlerine ayrılmış kısma geldiğimizde İrfan Hoca bana dönüp şunları söyledi:

> Doğan Hocam, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nı yaptığın dönemde, belirli konuların müzelerde işlenebilmesi için bir çalışma yapmıştık. Derslerde hedeflenen birçok kazanımın müzelerde sağlanabileceğini keşfedip öğretmenlere ışık tutması için bu konuyu müfredatta açık bir şekilde ifade etmiştik. O çalışmalar, umarım bu gibi merkezleri de içerecek şekilde devam eder.

Gezintimizin ardından, binanın girişindeki kafeye oturduk. İrfan Hoca, çantasından çıkardığı bir tezi masanın üzerine koydu.

Doğan Hocam, jüri üyesi olduğum bir yüksek lisans tezinin savunmasından geliyorum. Mesleği öğretmenlik olan aday, mükemmel bir tez savundu. Bu öğretmenin hem mesleğini hem de hakikati keşfetme heyecanını coşkulu bir şekilde yaşadığını biliyorum.

Öğretmenlerin bilimle daima iç içe olmaları gerektiğini, bunun için de aldıkları öğretmenlik eğitiminden sonra daha fazla derinleşmeleri ve yeni eğitim çalışmalarına devam etmeleri gerektiğini düşünüyorum.

Evet, bilimsel yönlerini geliştirmek üzere öğretmenlerin kendi eğitimlerine devam etmeleri önemlidir. Zira lisansüstü programları sayesinde kurama, yönteme, araştırmaya dair yeni bilgiler edinebilir, ufuklarını genişletebilirler. Hangi kademede, hangi dersi verirse versin bir öğretmen, bu şekilde elde edeceği kazanımları doğrudan transfer edebilir.

Tanık olma konusunu irdelerken söylemiştim, açıklığa kavuşturmak için soruyorum: Öğretmenliğin kendisi zaten bir araştırma, gözlem, keşfetme süreci değil midir?

Evet... Söylediğiniz gibi eğitimin, öğretimin, öğrenmenin kendisi özde bir bilimsel süreçtir. Öğretmen de kaçınılmaz olarak bir bilim insanıdır. Eğitim, öğretim ve öğrenme, bilimi esas aldığı ölçüde başarılı ve işlevsel olur. Dolayısıyla öğretmen, bir bilim insanı tavrı içinde olabildiği ölçüde başarılı olur.

Daha önceki sohbetlerimizde eğitim ve öğretmenlik için çerçevenin önemine değinmiştik. Bilimi de bir eğitim çerçevesi olarak düşünebiliriz herhalde.

Evet, düşünmemiz gerekir. Niçin gerekir? Bu sorunun cevabını net bir şekilde verebilmemiz için, önce "Bilim nedir?" sorusunu irdeleyelim biraz.

Bilim, kanıtlanmış ve sistemli hale getirilmiş bilgiler bütünüdür. Bu bütün; olgular, kavramlar, kanunlar, kuramlar ile kuramcıları ve hipotez adıyla da bilinen geçici varsayımları kapsar. O halde bir öğretmenin derste öğrencilere aktardığı bilgileri geçerli kanıtlara dayandırarak, çeşitli bağlantılarla sistemli olarak sunması, bilimsel bir faaliyettir. Diğer taraftan, öğretmenin kavramlar üzerinde durması, ders anlatırken kurduğu bir hipotezi veriler ve gözlemlerle kanıtlamak için uğraşması, eğer ispatlayamazsa ileri sürdüğü hipotezin yanlış olduğunu kabul etmesi de bilimsel bir tavırdır.

Sözünüzü bölüyorum ama bir şeyin altını çizmek istedim. Sizin az önce belirttiğiniz davranışları sınıfta sergileyen bir öğretmen, tarafsız, nesnel bir tavır içinde nasıl düşünüleceğini, kendisini örnekleyerek öğrencisine göstermiş oluyor. Belirli bir düşünceyi bir hipotez, yani Türkçesi ile bir varsayım olarak ortaya koymak, veriler ve gözlemlerle bu hipotezi kanıtlamaya çalışmak, yeterli kanıt yoksa bu ilk hipotezden vazgeçip verilerin ve gözlemlerin desteklediği bir başka hipotez inşa etmek, bilimsel düşünmenin yoludur. Ve bu tavrı gösteren bir öğretmen, egosunu aşar; "Sen benim kim olduğumu biliyor musun? Yaşına başına bakmadan konuşma!" türünden sözler söylemeyip, neye tanık olmak gerektiğinin bilincinde, hakikat arayışındaki bir kimseyi temsil eder.

Evet Doğan Hocam. Bilim, olay, olgu ve davranışlar arasındaki ilişkileri olduğu gibi göstermeyi, betimlemeyi ve yorumlamayı amaçlar. Böylece bilim, koşulları belirlenen olayların gelecekteki tezahürlerini önceden kestirmeyi başarır. Bu özelliği, teknolojinin gelişmesine yol açmıştır; teknoloji de doğayı çıkar amaçlı kontrol altına almayı hedeflemiştir. Bütün bunlardan eğitim, eğitim teknolojisi ve öğretmenliğe dair çıkarımlarda bulunmak mümkündür.

Öğretmen ders esnasında, belli olaylar ve olgular arasında bilimsel tavır içinde birtakım sistemli tanımlamalar, açıklamalar ve test edilebilir

tahminler yapabilir. Gerçeğe ulaşmak için bilgi üretebilir ve üretilen bilgilerin şaşmaz doğrular olmadığını kabul ederek araştırmasına devam edebilir; yani bir bilim insanı gibi davranabilir. Böyle davranan bir kimseye öğretmen olmuş diyoruz. Öğretmen olanın bütün bu çabalarının arkasındaki itici güç, gerçeğe ulaşma arzusudur.

Bilim; olgusaldır, sistemlidir, akılcıdır, genelleyicidir, evrenseldir, birikimseldir, kayıtlıdır; sağlam fakat göreli bilgi üretir. Bilim mantıksaldır; dolayısıyla bilimsel hükümler, birbirleriyle tutarlı ve çelişkisizdir. Rahatlıkla diyebiliriz ki bilimi niteleyen bu niteliklerin tamamı, öğretmen olmanın zeminini oluşturmaktadır.

İrfan Hocam, bu söylediklerinize itiraz edecek pek çok insan çıkabilir. Konumuz öğretmen olmak; bilimsel düşünce ve tavır içinde olmak. O nedenle bilimin mahiyeti, epistemoloji ve bilim tarihi konularına girmek istemiyorum. Ancak şu kadarını söylemek istiyorum ki bilimsel faaliyetlerin altında akılla izah edilemeyecek, sezgisel kaynaklar da bulunmuştur. Bilimsel bilgi, tutarlılığını her daim sürdürememiş ve gözlenen tutarsızlıklar, yeni araştırmalara ve kuramlara yol açmıştır. Herhalde burada vurgulamak istediğimiz, öğretmen olan kişinin bilimsel tavır içinde olmasıdır.

Doğan Hocam, söylemek istediğim şu: Biz sadece sınıf öğretmeni için değil, aynı zamanda eğitim kadrosu için de bu kavramları tartışıyoruz. Ve diyoruz ki bilimsel duruşun hâkim kılındığı bir eğitim sistemi, her halükârda sağlıklı ve başarılı olur. Bilimselliğin ihmal edildiği bir eğitim sistemi ise, diğer değişkenler ne olursa olsun çağın gerisinde kalır.

İzin verirseniz, bilimsel tutuma bir örnek vermek istiyorum. Sınıfta disiplin sorunu yaşayan iki öğretmen düşünün: Biri, öğrencilerin gözlerini korkutarak disiplin sorununu çözeceğini düşünüyor. Diğer

öğretmen ise bilimsel tutum içinde, disiplin sorununun altında yatan nedenleri gözlemlemeye başlıyor. Bu gözlemler sonucunda, öğrencilerin ailelerinden kaynaklanan nedenlerin yanı sıra, mahalle, okul kültürü, okulun yönetim ve öğretim kadrosu, sınıfın kültürel yapısı, hatta öğrencilerin sınıfta oturuş yerlerini de içeren değişkenler listesi çıkıyor karşısına. Ayrıca, her bir öğrencinin kendi içinde getirdiği kişiye özgü psikolojik değişkenler de var. Bilimsel tutumla soruna yaklaşan böyle bir öğretmen, sırf öğrencinin gözünü korkutarak sorunu çözme yöntemini sığ ve yetersiz bulacak, "mış gibi", geçici çözümler değil; kalıcı, sürdürülebilir çözümler üretmeye çalışacaktır. Sürdürülebilir çözümler için de bilimsel yaklaşım içinde kalmak ve sağlıklı eğitim ortamları oluşturmak için çaba gösterecektir.

Örneğinize katılıyorum ve şunu da ilave etmek istiyorum: Böyle bir öğretmen, disiplin sorununa çözüm bulmak amacıyla girdiği bu bilimsel sürecin içine, öğrencileri ve onların velilerinin yanı sıra müdürden hademesine dek tüm okulu katar, yani herkesi eğitmiş olur. Bilmem katılır mısınız?

Katılıyorum. Bilinçli bir öğretmen, kısa ve uzun vadeli hedeflerini birbirinden ayrıştırıp, stratejik etki alanını gerçekçi bir biçimde hesaplayarak dediğiniz türden bir eğitim süreci oluşturabilir. Bu noktada, rahmetli hocam Profesör Mümtaz Turhan'ı da anmadan geçemeyeceğim. Kendisi, Türkiye'nin aydınlık geleceğinin temelinin, üniversitelerden başlayarak tüm topluma yayılmış bilimsel tutum ve düşünce olduğunu ısrarla söylemişti.

Bilim dendiğinde akla gelebilecek başlıca unsurlardan bir diğeri de araştırmadır. Araştırma, planlı ve sistemli olarak verilerin toplanması, gruplanması, çözümlenmesi, sentezlenmesi, açıklanması ve değerlendirilmesidir. Böylece, ilgi alanında gözlenen problemlere güvenilir çözümler üretilir. Az önce verdiğiniz örnekte de görüldüğü gibi, sınıf

veya ders ortamında doğru bir şekilde yürütülecek araştırma, öğretmenin öğretmenliğini verimli ve başarılı bir şekilde var etmesinin en önemli unsurlarından biridir.

Eğitim alanında önerilen değişikliklerin böyle araştırmacı bir ruh içinde ele alındığını düşünebiliyor musunuz? Değerli hocam Mümtaz Turhan'dan ilhamla şunu tekrar vurgulamak istiyorum: Öğretmenin sınıfta öğretmenlik yapmasının altında yatan bir yetkinlik olarak bilmsel düşünce ve bilimsel tutumu, tüm eğitim ve yönetim kadrosunun bilmesi ve uygulaması gerekir. Sınıfa bilimsel tutum ve düşünce içinde girebilen bir öğretmen, yaşamının her alanında ister istemez öğretmen olur.

Doğan Hocam, bilimi konuşurken öğretmen olmayı konuşuyoruz sanki. Çünkü konunun her bir boyutu, doğrudan öğretmenlikle bir bağ kuruyor. Mesela bilimin temel kavramlarından biri olan "yöntem" de, doğrudan öğretmenlikle ilgilidir. Bilimsel araştırma yapmanın kaidelerini düzenleyen ve genel olarak "problem çözmek için izlenen düzenli yol" olarak tanımlanabilecek "yöntem", öğretmenin her daim dikkate alması gereken zemindir.

Bilimsel yöntem içinde kalmak isteyen bir öğretmen nelere dikkat eder?

John Dewey, bilimsel yöntemi şu aşamalarla tanımlamış: 1. Sorunu belirleme; 2. Gözlem; 3. Hipotez kurma; 4. Hipotezi test etme ve 5. Kurama ve genel kanunlara ulaşma. Bu, aynı zamanda bir düşünme stratejisidir. Kendisi de esasen bir eğitimci olan Dewey, bu strateji ile öğretmenlere bir yol sunmaktadır.

"Bilim insanı olarak öğretmen" başlığı altında bilim, bilimsel tutum

ve bilimsel yöntem konularına kısaca göz attık ve bu konularla öğretmen olmayı ilişkilendirdik. Sanırım bilimsel kuram meselesini irdelemeden bu konuyu kapatmayacaksınız?

Ben de şimdi o konuya değinecektim. Bilim, kuramlarla gelişir. Kuramlar, araştırmalarla üretilen, en üst düzeydeki bilgilerdir, ancak sizin de değindiğiniz gibi, yeni bilgilerle yanlışlanabilirler. Hiçbir kuram son şeklini almış sayılmaz. Her kuram, yeni bilgiler ve gözlemler doğrultusunda güçlenir; eğer yetersiz kalırsa ayıklanır ve yerine daha geçerli görünen konur. Yıkılamaz hale gelen ve herkes tarafından kabul edilen bir kuram, "yasa" olarak adlandırılır.

Rahmetli hocanız Mümtaz Turhan'a referansla belirttiğiniz gibi, eğer bilim, öğretmenlik için esas kabul edilmezse, sadece sezgilerle ve sağduyu ile sınırlı olarak gerçekleştirilen, ahkâm kesmekten öteye gidemeyen bir eğitim süreci ortaya çıkar. Öğretmenlik yapan bu yoldan gidebilir, ama öğretmen olanın yolu bilim yoludur. O nedenle öğretmen, bilim insanıdır. Öğretmen olan bir kimse, tıpkı bir bilim insanı gibi kendi alanında etkin gözlemler yapabilir ve olumlu yöndeki bir değişimi tetikleyebilir.

O halde okulu da bir bilim çevresi olarak görebiliriz, öyle değil mi?

Evet. Bir bilim insanı olarak öğretmen, okulunu, meslektaşları ile bilimsel tartışmalar ve sorgulamalar yürüttükleri bir yer, yani bir bilim çevresi olarak görebilir. Ancak bu nitelikte bir çevrenin inşasında en büyük sorumluluk, öğretmendedir.

Sanki en büyük sorumluluk, yöneticide, yani okul müdüründeymiş gibi geliyor bana. Bu noktada sizinle bir tartışma başlatmak istemiyorum ama şunu söylemeden geçemeyeceğim: Benim gözlemlerim odur ki bilimsel tavır içinde olan güçlü bir müdür, kendisi gibi öğretmenlerin barınacağı bir okul kültürü yaratabilmektedir. Ne var ki

bilimsel tavır içinde olan bir öğretmenin, çalıştığı okula kendisi gibi bir müdür getirme konusunda elinden pek bir şey gelmemektedir. Niçin? Bu, belki bambaşka bir kitaba dahil olabilecek bir sohbetin konusu. Yine de şunu söyleyebiliriz ki "öğretmen olan" öğretmen, kendi topluluğunun gözlemleyen, sorgulayan, tartışan, araştıran bir üyesi olur. Mesleki yaşamının özünü böyle görür... Bu gözlemimle ilgili ne diyorsunuz İrfan Hocam?

Doğan Hocam; yöneticilerin, öğretmenlerin etkisini artırma ya da kısıtlama gücü inkâr edilemez. Bilinçli bir yöneticinin, öğretmenin gelişmesi ve etkili olması üzerinde müthiş bir belirleyiciliği vardır. Bu, herkesçe bilinmekte ve ifade edilmektedir. Benim burada yapmaya çalıştığım, niyetinin iyiliğinin ve yılmaz iradesinin bilincine varmış bir öğretmenin uzun vadeli gücüne dikkat çekmektir. O nedenle diyorum ki iş, öğretmende bitiyor. Öğretmen, iyi niyeti ve yılmaz iradesi ile bilimsel düşünce ve tutum içindeyse, zaman içinde tüm eğitim kademeleri yavaş yavaş bu tutum içine girmeye başlar. Öğretmen, tıpkı kendi öğrencilerini eğittiği gibi, yavaş yavaş ilişki içinde olduğu herkese bilimsel tutum ve düşünceyi aşılar, mayalar.

Teşekkür ederim. Ben, bu sözleri işiten her öğretmenin, kendi gizil gücüne bu denli değer verildiğini görerek mutlu olacağını düşünüyorum. Öğretmeni ve okulu bilim çerçevesinde ele almak gerçekten ufuk açıcı oldu. Bu söylemimiz içinde her okul bir akademi olabilir. Böyle bir okulda öğretmenler birer bilim insanı olarak var olurlar, kendi gözlemlerini yaparlar, kendi hipotezlerini kurup bu hipotezlerin sonuçlarını bilimsel bir şekilde tartışırlar.

Evet Doğan Hocam, bu sohbetin sonunda şu noktaya geldik sanırım: Öğretmen bir bilim insanı olabilir. Öğretmenin ait olduğu çevre de bir bilim çevresi olarak algılanabilir. Öğretmen olan, bu sorumluluğu alır. Doğan Hocam, öğretmenin bilim insanı olduğuna işaret ettikten sonra, öğretmenlik için aslında olmazsa olmaz sayılabilecek bir nitelikten daha söz etmeliyiz.

Nedir o?

Bir filozof olarak öğretmen!

Ooo! Önemli bir konu! Bu konuyu ertelemek istiyorum. Bilim insanı olabilmek için belirli bir değerler bilincine sahip olmak gerekir. O nedenle, "bilim insanı olarak öğretmen" konusundan sonra öğretmen olanın yaşattığı değerler bilinci üzerinde konuşmak bana daha uygun geliyor. Ne dersiniz?

Memnuniyetle, Doğan Hocam.

Bu sohbeti, bilim insanı Mümtaz Turhan'a adadık.

Değerler 13

Çapa Anadolu Öğretmen Lisesi'nin önünde buluştuk. Aylardan mart olmasına rağmen hava günlük güneşlikti. İrfan Hoca'nın bir şeyleri paylaşmak için sabırsızlandığı her halinden belli oluyordu yine...

> Doğan Hocam, bugün 16 Mart, Öğretmen Okulları'nın kuruluş yıldönümü. Önünde bulunduğumuz bu okul, Darülmuallimin adıyla 16 Mart 1848 tarihinde kuruldu. Öğretmen yetiştiren bir kurum olarak bu okulun Türk eğitim tarihindeki yeri ve önemi bambaşkadır. Bilhassa İkinci Meşrutiyet döneminde, büyük eğitimci Mustafa Satı Bey'in öncülüğünde bu okul ve buradaki öğretmenler yıldız gibi parladı. Okulun içinde aynı zamanda bir uygulama okulu bulunmaktaydı. Okulda, müdür Satı Bey'in editörlüğünde bakanlık adına bir ilköğretim dergisi çıkarılmaktaydı. Burada çalışan öğretmenler, özellikle Avrupa'daki eğitim hareketlerini izlemeleri ve görgülerini artırmaları için yurtdışına gönderilmekteydi. Tevfik Fikret, Alaattin Gövsa, Selim Sırrı Tarcan gibi ünlü eğitimcilerin öğretmen olduğu bu okulun mezunları için sempozyum ve kongreler yapılmaktaydı.

Bu okula dair verdiğiniz bilgiler için teşekkür ediyorum. Sohbetimizi bu tarihi kurumun bahçesinde yapmaktan mutluyum. Eğitimde değerler konusunu böyle bir kurumda konuşuyor olmak bana heyecan

veriyor. Bugünkü sohbetimizde, bir öğretmenin varoluşuyla kendi hayatında yaşattığı değerler üzerinde durmak istiyorum.

Bilindiği gibi değerler; duygu, düşünce ve davranış seçimlerimizin altında yatan inançlardır. Değerler, kendi aralarında bir inanç sistemi oluşturarak düşünce, duygu, davranış ve kararlarımıza yön verir; bize nasıl yaşayacağımızı, neyin anlamlı, neyin anlamsız olduğunu söyler.

Değerler sistemi, bireyin düşünce ve duygularının zeminini oluşturur. Diyelim ki "sağlık", öğretmenin hayatında yaşayan bir değerdir. Bu öğretmen, düşüncesinde, duygusunda ve davranışlarında "sağlıklı olan"a yönelecektir. Yemesinde, içmesinde, günlük faaliyetlerinde bu değer ona yön verecektir. Daha evvel, henüz bu değeri tam anlamıyla benimsememişken sigara alışkanlığı edinmiş olsa dahi, bu değerin farkına varıp onu hayata geçirince sigara içmeyi bırakacaktır. Canı çok istese bile, kendisiyle tutarlı olmak için sigara içmeyecektir. Ne yiyeceğine, ne içeceğine, ne gibi faaliyetler yaparak sağlığını sürdüreceğine hiç kimsenin zorlaması olmadan kendiliğinden önem verecektir. Benzer şekilde, "bilgi"yi bir değer olarak kabul eden öğretmen, bilgi edinebileceği ve paylaşabileceği yerleri, ortamları araştıracak ve buralara yönelecektir.

Daha önce günlük yaşamını gözden geçirdiğimiz İhsan Öğretmen'in değerleri, onun davranışlarında kendini belli ediyordu. Sağlık, aile hayatı, bilgi, komşuluk, mahalle hayatı, çevre birer değerdi.

Toparlamak gerekirse; değerler, bizi "doğru" kabul ettiğimiz düşünce, duygu ve davranışlara yönlendirir. Bu inançlarla yaşamımız anlam kazanır. Değerlerimizi oluşturan inançlara ters düşersek içimizde bir anlamsızlık, bir boşluk oluşur.

Gandhi der ki:

Olumlu düşünün,

Çünkü düşünceleriniz, sözleriniz olur.

Sözleriniz olumlu olsun,

Çünkü sözleriniz, davranışlarınız olur.

Davranışlarınız olumlu olsun.

Çünkü davranışlarınız, alışkanlıklarınız olur.

Alışkanlıklarınız olumlu olsun,

Çünkü alışkanlıklarınız, değerleriniz olur.

Değerleriniz olumlu olsun,

Çünkü değerleriniz, kaderiniz olur.

Doğan Hocam, Gandhi bu sözlerle evrensel bir gerçeği ifade etmektedir. Bir kişinin sahip olduğu değerler, o insanın kaderi olur; bir ailenin sahip olduğu değerler, o ailenin kaderini belirler; bir şirketin sahip olduğu değerler, o şirketin geleceğini ve kaderini belirler. O zaman sanırım şunu diyebiliriz: Bir öğretmenin sahip olduğu değerler de bir ulusun geleceğini ve kaderini belirler.

Belirler mi, emin değilim, ama kesinlikle güçlü bir şekilde etkiler. Şimdi öğretmen olan bir kimsenin değerleri üzerine konuşalım istiyorum.

Sizi dinliyorum Doğan Hocam.

İrfan Hocam, şu elimdeki kâğıda, öğretmen olan bir kimsenin yaşayan on üç değerini yazdım. Tabii farklı amaçlar için bu sayı artırılabilir de azaltılabilir de; fakat bu on üç değer, öğretmen olmanın sağlam çerçevesini oluşturur. Önce bu on üç değerin listesini vermek, daha sonra her birini kısaca açıklamak istiyorum.

Öğretmenin değerleri:

1. Hakikat saygısı ve sevgisi;
2. Sınırlar ve sorumluluk bilinci;
3. Şevkle gayret etmek;
4. Sevgi;
5. Güven;
6. Hizmet etme bilinci;

7. Teşekkür etmek, şükür duygusu;
8. İç huzuru;
9. Denge;
10. Empati;
11. Adil olmak;
12. Dürüstlük;
13. İşbirliği.

1. Hakikat saygısı ve sevgisi:

Bir öğretmen için en temel değer, hakikat saygısıdır. Hakikat saygısı, öğretmenin hayatında değişik biçimlerde kendini gösterir: kendine saygı, öğrencisine saygı ve belki de en kapsamlısı, yaşama saygı... Bu değerin en doğru ifadesi, "hakikat saygısı ve sevgisi"dir; çünkü "saygı" olmadan "sevgi" dengesini kaybeder. Kendi yaşamının hakikatini anlamak, öğrencinin hakikatini anlamak, anlattığı konunun altında yatan asıl hakikati anlamak, öğretmen olanın içinde sönmeyen bir ateştir.

Doğan Hocam, hakikatle karıştırılan, bazen aynı anlamda kullanılan bir kavram daha var: "gerçek". Sizce hakikat, gerçek midir? Değilse hakikat nedir, gerçek nedir?

Gerçek ve hakikat... İrfan Hocam, bu iki kavramı birbirinden farklı olan yönleriyle açıklamak istiyorum. "Gerçek", bireyin kendi anlam verme sistemi içerisinde olayları, ilişkileri, olguları algılamasıyla oluşan bilgidir. Bireylerin algılamaları birbirlerinden farklı olacağından, tek tek her bir "bireyin gerçeği" bir diğerinden farklı olacaktır. Aynı biçimde, çocuğun gerçeğiyle yetişkinin gerçeği arasında da farklar vardır. Her ikisi de kendi algılamasının gerçek olduğunda ısrar edecektir. Bir olaya bakış tarzında bir kadının gerçeği bir erkeğin gerçeğinden, bir uzmanın gerçeği bu alanda uzmanlaşmamış "acemi"nin gerçeğinden farklı olabilir.

Demek ki gerçek, algıya dayanan, bireyden bireye değişebilen bir bilgidir. Ama bireylerin algılarına dayalı gerçeklerin arkasında, ancak düşünce yoluyla hayal edebildiğimiz bir hakikat vardır. Hakikat, insan düşüncesinin ötesinde, sembolik olarak söyleyecek olursak, "Tanrı"nın mutlak algılaması içinde oluşmuş bilgidir. İşte, öğretmenin anlamaya çalıştığı, kendini adadığı, ulaşmaya çalıştığı esas hakikat budur.

Hakikat evrenseldir. Bireylerin bilgisinin üstünde, "Tanrısal bilgi"dir. Öğretmen, bu evrensel bilgiyi merak eder, onu anlamaya çalışır, bu bilgiye ulaşmaya kendini adar. Hakikat sevgisinin içinde yanan, hiç sönmeyen bir mum gibidir; sürekli ışık verir, onun ruhunu canlı tutar.

> Anladığım şu ki, gerçeği fark etmek mümkün iken, hakikate ulaşmak bitmek bilmeyen bir yolculuktur. Ve bir kimse, öğretmen olma yolunda fark ettiği gerçeklerle yetinmez, hakikati de arar. Gerçeği keşfetmekle yetinmek rehavet getirir, hakikati aramak ise aşkın bir haldir. Hakikati arayan bir öğretmen, tanımlanamayan bir ustalığa erişmektedir.

2. Sınırlar ve sorumluluk bilinci:

"Hakikati aramak aşkın bir haldir" sözü, üzerinde düşünmeye değer bir söz. Devam ediyorum, İrfan Hocam. Öğretmenin ikinci ana değeri sorumluluktur. Varoluşuyla öğretmenlik yapan bir kişi, kendi yaşamından, ailesinden, mesleğinden sorumluluk duyar; sınıfa girdiği zaman o dersin iyi anlatılmasından, öğrencilerin konuyu kavrayabilmesinden sorumluluk duyar, o nedenle derse iyi hazırlanır.

Kendi sorumluluğunun sınırlarının farkındadır ve bu sorumluluk sınırları içerisinde kalmaya, olduk olmadık her işe kalkışıp boşa zaman ve enerji harcamamaya özen gösterir.

3. Şevkle gayret etmek:

Öğretmenin üçüncü değeri ise şevkli gayrettir. Elinden gelen en bü-

yük gayreti gösterirken şevklidir. Eğer bir şey yapılmaya değer ise elinden gelenin en iyisini gayretle ve şevkle yapar.

Doğan Hocam, böylece öğretmenin temel değerlerinden üçünü söylemiş olduk; hakikat sevgisi, sorumluluk ve şevkli gayret. Şimdi sıra geldi dördüncü değere.

4. Sevgi:

Evet, öğretmenin dördüncü temel değeri sevgidir. Sevgi, verilen emek ve zaman ile kendini gösterir. Seven insan, sevdiği kişinin olabileceğinin en iyisi olarak mutluluğunu ister; bu amaca kendini adamıştır. Bir anne çocuğunu seviyor ise, o çocuğun olabileceğinin en iyisi olarak yetişmesine kendini adar. Niçin? Çünkü insanın ancak olabileceğinin en iyisi olduğu zaman mutlu olacağını bilir. Anne, çocuğunu sevdiği için onun gelişmesini ve mutlu olmasını ister. Hiçbir fedakârlıktan kaçınmaz. Karşılığında dilediği tek şey, çocuğunun mutlu olmasıdır. Hepsi bu. Anne, emek ve zamanının karşılığı olarak çocuğunun mutluluğundan başka bir şey beklerse, bu sevgi olmaktan çıkar, bir çıkar ilişkisine döner.

Öğretmen, öğrencilerinin olabileceklerinin en iyisi olmalarına kendini adamıştır; bu amaç doğrultusunda emek ve zaman verir. Karşılığında beklediği yegâne şey ise öğrencilerinin gelişip mutlu birer insan olmalarıdır.

Öğretmen olabilmenin ancak sevgi ile mümkün olduğunu söyleyebiliriz, öyle değil mi Hocam?

Evet İrfan Hocam. Dikkat ederseniz, ilk görüşmemizden bu yana geliştirdiğimiz sohbetin dayandığı ortak zemin hep "öğretmen olmak" oldu. Memnuniyetle görüyorum ki öğretmene dair söylediğimiz her söz, öğretmen olmaya uzanan yolda bir basamak oldu. Devam edelim.

5. Güven:

Öğretmenin beşinci asli değeri güvendir. Güven olmadığı müddetçe insan ilişkilerinin hiçbir anlamının olmayacağını öğretmen bilir. O nedenle, güvenilecek bir insan olmaya çok, ama gerçekten çok önem verir. Öğretmen olana arkadaşları güvenir, yöneticileri güvenir, özellikle de öğrencileri güvenir. Böylelikle arada kuşku, kaygı ve korkuya yer vermeyen bir güven ilişkisi oluşur ve bunun doğal sonucu olarak da öğretmen, sadece sayılan, sevilen biri olmayıp, aynı zamanda güvenilen, etkili biri haline gelir.

> Doğan Hocam, televizyon programlarınızdan birine konuk olarak davet ettiğiniz Profesör Emre Kongar şöyle bir söylemişti: "Güvenilir insan olmak, bir insanın erişebileceği en yüksek mertebedir."

Evet, Emre Bey'in bu sözünü hatırlıyorum. Hatta programdan sonra da bu söz üzerinde epey düşünmüştüm. Emre Kongar'a katılıyorum. "Güven" konusu, kendi başına ele alınmaya, incelenmeye, üzerinde kitap yazmaya değer bir konu.

> Hocam, o zaman şunu da söyleyebiliriz sanırım: Öğretmen, öğrencilerinin, meslektaşlarının ve yöneticilerinin gözünde güvenilecek insan olma mertebesine ulaşmış bir kişidir.

Evet, "öğretmen olan" bu güveni doğal olarak kazanır. "Öğretmenlik yapan" için aynı şeyi söyleyemem.

6. Hizmet etme bilinci:

Öğretmenin altıncı temel değeri hizmet etme bilincidir. Öğretmen, kendi yaşamının bu dünyada birçok şeyin etkileşiminin sonucu olarak var olduğunu bilir. Kendi varoluşunun ortaya çıkmasını sağlayan bu karmaşık sistemin tümüne, özellikle de öğrencilerine bir hizmet borcu olduğunun farkındadır. Ailesine, meslektaşlarına, komşuları-

na, mahallesine hizmet etmeye önem verir. Bir ortama girdiği zaman orada hizmet edilecek bir durum varsa hizmet eder; gördüğü hizmet etme fırsatını kaçırmaz.

7. Teşekkür etmek, şükür duygusu:

Hizmet etmeyle birlikte öğretmen bir de teşekkür etme, şükür duygusu geliştirir. Yaşamın ne büyük bir mucize olduğunun farkındadır ve kendi sağlığı için, ailesi için, bu mesleği seçtiği için, öğrencileriyle etkileşim kurabildiği için, öğrencileriyle göz göze gelerek onların geleceğini etkileyebildiği için şükür duygusu içindedir. İster sıcak ister soğuk, ister zor ister kolay, ister başarılarla isterse hayal kırıklıklarıyla dolu olsun; her günün sonunda, öğrendiği şeylerin bilincinde olarak şükreder. Bu şükür duygusu, onu iç huzuruna götürür.

8. İç huzuru:

Devam ediyoruz. Öğretmenin sekizinci temel değeri iç huzurudur. Öğretmenin, iç dünyasını gözlemleyen bir bilinci vardır. Eğer günün sonunda kendini rahatsız hissetmişse, "Neden kendimi rahatsız hissediyorum?" diye kendi kendine sorar. İç huzurunu bozan, düzeltmesi gereken bir şey varsa düzeltir, özür dilenmesi gerekiyorsa özür diler. İhmal ettiği, sorumlu olduğu halde yapmadıkları varsa yapar. İç huzurunun altında, yapabileceğinin en iyisini yapmaya gayret etmiş olma bilinci vardır. Öğretmen, her gün yatmadan önce gününü gözden geçirip iç huzuru içerisinde uyuyabilen bir insan olmaya özen gösterir.

9. Denge:

Denge, öğretmenin dokuzuncu değeridir. Öğretmen, daha önce konuşmuş olduğumuz varoluş, bilgi, eylem ve estetik alanlarında denge içinde olmaya özen gösterir. Bir de İrfancığım, öğretmen, "cep", "akıl", "gönül" ve "büyük resim bilinci" olarak sıralayacağım dört ana gereksinme alanında da denge içinde olmaya çabalar. Şimdilik bu gereksinme alanlarının yalnızca isimlerini vermekle yetiniyorum, daha sonra ele alacağım.

10. Empati:

Evet, öğretmenin onuncu temel değeri de empatidir. Öğretmen, evde çocuklarıyla, öğretmenler odasında meslektaşlarıyla ve özellikle sınıfta öğrencileriyle konuşurken meseleleri onların gözüyle görmeye çabalar, herhangi bir konuyla ilgili kararını da bu empati ilişkisinin ardından verir. Gündemdeki bir sorunu çözmek için o sorunun parçası olan insanların görüşlerini almaya özen gösterir. Empati, yani başkasının gözüyle görmek, başkasının bakış tarzını anlamak onun için önemlidir ve tüm öğrencileriyle etkileşiminde bu değeri canlı tutmaya dikkat eder.

11. Adil olmak:

Öğretmenin on birinci değeri adil olmak, yani hakkaniyettir. Adil olmak, insanlara eşit davranmak anlamına gelmez. Eşit davranmak önemlidir ama önce hakkaniyetin sağlanmış olması koşuluyla.

> Doğan Hocam, daha önce gerçek ile hakikatin aynı olmadığından bahsetmiştiniz. Şimdi de birbirine yakın olduğu halde farklı anlamlandırılabilecek iki kavrama dikkat çekmektesiniz: eşit davranmak ve hakkaniyet...

Bu nokta da önemli irfancığım. Meramımı bir örnekle anlatmak istiyorum. Diyelim ki ben herkesin eşit olduğuna inanan bir öğretmenim; çalışsalar da, çalışmasalar da her öğrenciye aynı notu vereceğim. "Eşitlik önemlidir. İnsanlar tembel de olsa, çalışkan da olsa herkes eşit para kazanmalıdır." gibi bir tavır içerisindeyim.

Bu tavra dayalı bir sistemin nasıl bir gelecek oluşturacağını hayal etmek pek zor olmayacaktır. Böyle bir tavır hakkaniyete ters düşer. Böyle bir sistem adil değildir. Her insan, gayreti ve emeği çerçevesinde hakkı olanı alabilmelidir; adilane olan budur. O bakımdan öğretmen, zaman ve enerji verdiği her bir öğrenciyle ilişkisini adil bir şekilde düzenlemeye çalışır. Gayret gösteren, iyi niyetle ilerlemeye çalışan öğrencilere öncelik tanır.

Sizin tanımladığınız hakkaniyet kavramı çerçevesinde şunu söyleyebiliriz diye düşünüyorum: Öğrenci belki maddi durumu kötü bir aileden gelmektedir ve şimdiye kadar kendini geliştirmeye olanak bulamamıştır, ama şimdi elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmaktadır ve dikkati çekecek bir gayret göstermektedir. O zaman öğretmen sadece sınav sonuçlarına göre değil, öğrencinin gelmiş olduğu çevreye, geçmişine bakar ve şimdi onun göstermekte olduğu gayreti göz önünde bulundurarak o öğrencinin geleceğini adilane bir şekilde yönlendirmeye çalışır. Doğru anlamış mıyım?

Doğru bir örnek verdiniz. Hakkaniyet sadece sonucu değil, süreci ve bağlamı da hesaba katmayı gerektirir.

Yıllara dayanan gözlemlerim ve deneyimlerimden hareketle söyleyebilirim ki öğretmen olmanın yolu, eşitlikle hakkaniyeti sağlamanın arasındaki ince çizgiden geçer.

İrfan Hocam, eğitimin hem teorisinde hem de pratiğinde yer almış bir kişi olarak sizin bu değerlendirmenizi önemsiyorum.

12. Dürüstlük:

Öğretmenin on ikinci değeri dürüstlüktür. Öğretmen dürüst bir insandır. Dürüst insan olmak ne demektir? Dürüst insan, kişisel bütünlük içerisindedir. Yani niyeti, düşüncesi ve duygusu, davranışından kopuk değildir; bunlar tutarlı bir bütünlük gösterir. Böyle konuşup şöyle davranmaz. Öğretmen, dürüst bir insan olarak kendi inandığı temel değerler çerçevesinde niyetler oluşturur, hedefler koyar, düşünür, düşüncesiyle tutarlı davranır. Dürüstlük ve güven el ele gider. Dürüst olmak, güvenilir olmak ve adil olmak, hepsi bütünleşerek bir şahsiyet oluşturur. Öğretmen olan kişi bir şahsiyettir; güvenilen, adil ve dürüst bir karakteri vardır.

13. İşbirliği:

On üçüncü değere geldik. Öğretmenin on üçüncü temel değeri işbirliğidir. Meslektaşlarıyla işbirliği içerisinde, bir ekip olarak çalışmaya ve öğrencilerini işbirliği içinde çalıştırmaya özen gösterir. İşbirliği, "biz bilinci"nin vazgeçilmez bir değeridir ve öğretmen, yaşamında biz bilincini yaşatmaya özen gösterir.

Diyebiliriz ki öğretmen olan kişi, biz bilincini yaşayan ve yaşatan kişidir.

Bunu biraz açar mısınız?

Biz bilincine sahip öğretmen, ilişkilerinde üç şeyi canlı tutar: 1- Ben, 2- Sen ve 3- İlişki. Biz bilincini yaşatabilmek için önce kişinin kendini bir değer olarak görmesi, "Ben varım ve değerliyim," diyebilmesi gerekir. Bunu yaparken aynı zamanda ilişki içerisinde olduğu diğerine de, "Sen varsın ve değerlisin." mesajını verir. Yine aynı zamanda, "Sen ve ben bu yolculuğu bir ilişki içinde, beraber yapıyoruz, biz yoldaşız." mesajını verir. Biz bilinci içerisindeki öğretmen, arkadaşlarıyla, öğrencilerle, velilerle, toplumla bir yolculuk yaptığının farkındadır, yoldaşlık duygusu içerisindedir.

Ben varım, sen varsın ve ilişkimiz var... Bunları bilincinde her an canlı tutar. Bu bilinç ve saydığımız bu on üç değer ile ahenk içinde yaşar. "Benim öğretmen olmamın anlamı, öğrencilerimin ve diğer öğretmenlerin var olmasından geçer," diye düşünür. Öğretmen, öğrencileriyle ilişkisinin kutsal olduğunu bilir ve adeta ibadet bilinci içinde bu ilişkiyi canlı tutmaya kendini adar.

Bu sohbeti, Mustafa Satı Bey'e adadık.

Öğretmenin Hazırlığı ve Gelişmesi 14

Bebek'te sahilde buluştuk. Güneş doğmak üzereydi. Bebek Kahve'ye henüz kimse gelmemişti. Kahveyi açan görevli, üst üste istiflenmiş sandalyeleri her masanın etrafında dörder tane olacak şekilde yerleştiriyordu. Çay ocağındaki su fokurdamaya başlamıştı. Görevli, önceden temizlendiği belli olan demliklere bol miktarda çay koydu ve her birini kaynar suyla doldurdu. Zaman ilerliyordu, güneşin kızıllığı yerini şafağa bırakmaya başlamıştı. Görevli, zamanın ilerlediğini hissetmiş olmalı ki temposunu biraz daha artırarak masaları sildi. On civarında kedi de ona eşlik ediyordu, onları bir köşede topladı ve mamalarını verdi. Artık sabah olmuştu, müşteriler de birer birer gelmeye başlamışlardı. Kahvede beş-on dakika içinde onlarca kişi birikti. Görevli ise gün başlarken yaptığı hazırlığın verdiği güvenle sayıları bir hayli artan müşterilere kendinden emin bir şekilde hizmet etmeye başlamıştı. Çünkü her şey hazırdı ve müdavimlerini bekliyordu.

Bizim çaylarımız da geldi. Köşedeki simitçiden aldığımız simitlerle kahvaltımıza başlamıştık ki az ileriden "Günaydın Doğan Hocam," diye seslenen birini işittik. İrfan Hoca, "Aaa, Yavuz bu!" dedi. "Yaşayarak Öğrenme" alanında eğitim danışmanlığı yapan Yavuz Durmuş'u yanımıza davet ettik, geldi. Yavuz hızlı hızlı nefes alıyordu, uzunca bir süredir koşmakta olduğu belliydi. "Hayrola Yavuzcuğum?" dedim. Yavuz, yakınlarda düzenlenecek bir maratona katılacağını ve onun

için antrenman yaptığını söyledi. İrfan Hoca'nın ilgisini çekmişti bu durum. Yavuz'a nasıl hazırlandığını sordu. Yavuz da bir aydır koştuğunu söyledi. İlk günlerde kondisyon için koşmuş. Son bir haftadır da dakika tutarak hızını ayarlamaya çalışıyormuş. Aslında son bir yıldır da belli aralıklarla koşuyormuş. Bu arada fizyolojisini sağlam tutmak üzere bir diyetisyene de başvurmuş. Özellikle son bir ay içinde başta kalp cerrahı olmak üzere birkaç hekime de muayene olmuş. Uzun yıllardır sportmen olduğunu bildiğimiz Yavuz'un katılacağı bir maraton için yaptığı hazırlık çalışmalarındaki ciddiyete ben de. İrfan Hoca da hayran olmuştuk. Yavuz müsaade isteyip bizimle vedalaştı ve koşusuna devam etmek üzere ayrıldı. Biz de Bebek'in eşsiz deniz manzarası eşliğinde sohbetimize başladık. Gündemimiz, öğretmenin sunacağı ders için yaptığı hazırlıklardı.

İrfan Hocam, öğretmenin derse hazırlanmasını önemli görüyorum, bugün bu konuda konuşmayı öneriyorum. Önce hazırlık nedir, kavramsal bir irdeleme yapalım.

Yerinde olur Hocam. Hemen bu konudaki düşüncelerimi ifade edeyim: Hazırlık, çoğu kez öğrencilerin, velilerin ve okulun gerçekleştirdiği bir eylemmiş gibi algılanmaktadır. Nitekim dikkat ederseniz, dönem başlarında yeni bir eğitim kademesine geçerken hep "hazırlık" yapılmadığına dikkat çekilir; genellikle de dönem başlarında okulların fiziksel olarak hazır olmadığı söylenir. Aynı zamanda öğrencilerin de hazır olmadıklarından dem vurulur. Hatta öğrencileri hazır hale getirmek için "hazırlık" sınıfları bile açılır. Aynı şekilde Bakanlığın da dönem başlarında veya yeni bir adım atıldığında hazır olmadığı dile getirilir.

İlginçtir; yeni bir adım atıldığında, yeni bir dönem başladığında öğretmenlerin kendilerini hazır hale getirmelerine pek dikkat çekilmez. Oysa öğretmenin de hazır hale gelmesi son derece önemlidir. Böyle düşündüğümüz zaman hazırlık, suçlu aramak veya birilerinin eksiklerini bulmak için başvurulan bir kavram olmaktan çıkar; sorumluluk almak için bizzat öğretmenin yoğunlaşması gereken bir süreç haline

gelir. Bu yüzden, hazırlığa dair zihnimizde ezber haline gelmiş algılamayı değiştirmemiz gerekir. Bu zihinsel dönüşümü gerçekleştirebilirsek, öğretmen olarak kendimizden hareketle ve kendi imkânlarımızla yapabileceğimiz çok iş çıkar.

Öğretmenin hazırlığını esas alarak bugünkü sohbetimizde şu sorulara cevap arayalım istiyorum:

Öğretmen anlatacağı derse niçin hazırlanır?

Öğretmen anlatacağı derse nasıl hazırlanır?

Derse hazırlanma, öğretmenin öğretmenliğe dair algısında gömülüdür. Bir öğretmen kendisini, sahip olduğu bilgileri öğrencisine aktaracak kişi olarak görürse, dersine hazırlanmayı aklına pek getirmez. Öğretmenliği her yönüyle bir öğrenme ve keşfetme yolculuğu olarak gören öğretmen ise ister mesleğe yeni başlamış olsun, isterse meslekte yıllarını geride bırakmış olsun, sunacağı derse muhakkak hazırlanır. Ve derse hazırlanmanın yelpazesi o kadar geniştir ki dileyen öğretmen hazırlanma konusunda kendisine muhakkak bir alan bulabilir. En basitinden, sahip olduğu bilgileri tekrar eder, gözden geçirir, yeni örnekler bulur; son gelişmeleri takip edip yeni bilgiler edinir.

Evet, bir öğretmenin derse hazırlanmaya verdiği anlam ve derse hazırlanış tarzı, onun mesleki bilincinin önemli bir göstergesidir. Öğretmen, anlatacağı konunun seviyesiyle öğrencilerinin düzeyi arasındaki uyumu düşünür. Eğer bunlar uyum içinde değilse, ders sırasında bazı öğrenciler anlatılan konudan kopar ve genel olarak konuyu takip zorlaşır.

Öğretmen dersini hazırlarken üç boyutu göz önünde tutar:

1. Hazırlığın, müfredatın beklentilerine cevap vermesi: Öğretmen, müfredat içerisinde yer alan ve işlenilmesi beklenen konuları ele almaya özen gösterir.

2. Kendi özel ilgisi ve şevkini derse yansıtmaya özen göstermesi: Öğretmen, hoşuna giden konuları müfredat programı içerisinde nasıl

ifade edeceğiyle ilgili bir duyarlılığa sahiptir. Böylelikle sırf zihinsel ve soyut boyutta kalmayıp, içine kendi duygularını da katığı, şevk içerisinde anlatacağı dersler hazırlamaya özen gösterir.

3. Öğrencilerin gereksinmelerini göz önünde bulundurması: Öğretmen, öğrencilerin yaşamlarını zenginleştirmeye ve onları güçlü kılarak yaşama hazırlamaya çalışır. Dersi hazırlarken şöyle düşünür: Öğrenciler bu ders bittiği zaman yaşamla ilgili nelerin farkına vararak güçlenirler?

Doğan Hocam, verdiğiniz bu bilgilerle, öğretmenin dersiyle ilişkili bir "oluşturma" süreci başlatmasına olanak yarattınız.

İrfan Hocam, derse hazırlanırken öğretmenin kendine sorduğu ilk soru, "Ne?" sorusudur. "Ne anlatacağım?" Diyelim ki anlatılacak konuda beş ana kavram var. Dersi işleyecek öğretmen olarak, bu beş kavramın neler olduğunu benim net bir şekilde bilmem, ortaya koymam ve bunlarla ilgili örnekler vermem gerekir.

İkinci soru, "Niçin?" sorusudur. "Bu kavramları niçin anlatacağım?" Öğretmenin derse hazırlanmayı "Öğrencilere bu konuyu anlatıyorum, çünkü müfredatta var ve sınavda soracaklar," gibi bir nedene dayandırması, elbette yeterli değil. Öğretmen, öğrencinin bakış tarzını düşünerek "Niçin?" sorusunun cevabını bulmaya çalışır. Öğrencinin sanat ve spor gibi ilgi alanlarını, sosyal yaşamını veya o günlerde olup biten magazin olayları gibi pek çok şeyi düşünür, anlatmak istediği kavramların öğrenciler için niçin önemli olduğu sorusunun cevabını bulmaya zaman ayırır.

Üçüncü soru da "Nasıl?" sorusudur. "Nasıl anlatacağım, nasıl öğreteceğim?" Öğrencilerini iyi tanıyan öğretmen, bazı öğrencilerinin görsel, bazı öğrencilerinin işitsel, bazı öğrencilerinin ise kinetik adı verilen hareket yoluyla daha iyi öğrendiğini bilir. O nedenle görsel malzemeleri ve ayakta hareket ederek yapılan uygulamaları derse serpiştirir. İşitsel malzemeler var mı? Yazılı ve sözel malzemeler var mı? Bütün bunları araştırıp hazırlar. Sınıfın içerisinde roller oynanacak mı, oy-

tanımayacak mı? Öğrencilerin birbirleriyle etkileşimleri önemli mi, değil mi? Bunlar üzerinde durur. Böylelikle "Nasıl?" sorusuna yanıt olacak şekilde, dinamik bir ders akışı hazırlar. Ritmin her beş dakikada bir değiştiği bir akış belirler. Ergenlik çağındaki öğrencilerin genellikle her beş dakikada bir yeni bir konuya, bir akışa, bir faaliyete, bir vurgulama tarzına ihtiyaçları vardır. Bunları bilen öğretmen, dersi nasıl anlatacağı konusunda kendine özgü bir akış oluşturur.

Öğretmen, "Nasıl?" sorusu kapsamında "Ne kadar?" sorusunu da irdeler, üzerinde düşünür. Bu bağlamda, süreyle ilgili hazırlık yapar: Ne kadar bilgi ne kadar süre içinde verilmelidir? Tekrar gerekli mi? Ne kadar aralıklarla ve kaç defa tekrar etmek lazım?

Ayrıca "Kim anlatacak?" sorusunu da ciddiyetle ele alır. Bu konuda da kendine özgü bir yöntem geliştirebilir. Bazı konular öğrencilerin akranları tarafından daha etkili anlatılabilir. Hangi konularda kimlerden yararlanılabileceği, önemli bir sorudur ve üzerinde ciddi olarak durulursa gayet olumlu sonuçlara götürebilir.

Araştırmalar gösteriyor ki, mesleğini ve branşını seven, konunun hakkını verecek şekilde hazırlanıp sınıfa gelen öğretmen, öğrencilerin dikkatini çekiyor ve hem zevk aldıkları, hem de yararlandıkları o dersi dört gözle bekliyorlar. Tıpkı Emin Özdemir'in dersini iple çeken Öner Yağcı örneğinde olduğu gibi...

> Doğan Hocam, son yıllarda derslere hazırlık konusunun, "Nasıl?" sorusu üzerinde haddinden fazla yığıldığını gözlemliyorum. Derse hazırlığını "Nasıl?" sorusu kapsamında yoğunlaştıran bir öğretmen, sizin de belirttiğiniz gibi daha çok yönteme dair bir hazırlık yapmış olur. Ancak işlenecek veya öğretilecek şeyin "Ne?" olduğu sorusu bağlamında yapılacak hazırlık ihmal edilirse, korkarım ki yönteme dair yapılan hazırlık çalışmaları havada kalır. Kanımca, öğretmenin içerikle ilgili bilgilerini gözden geçirme, yenileme ve artırma amaçlı hazırlık yapması önemlidir.
>
> Belirtmek istediğim başka bir husus da şudur: Kategorize etmek istemem ama bazı öğretmenler sunacakları derse dair yaptıkları hazırlığı,

dersi iyi bir şekilde işleyebilmek için neler yapacaklarını belirleme üzerine yoğunlaştırırlar. Bu türden bir hazırlık, öğretmenin derste çok aktif olmasına yol açar. Oysa öğrencilerin aktif olması, dün olduğu gibi bugün için de eğitimin özüdür. Öğretmenlerin sunacakları ders için yapacakları hazırlığın, kendilerinin neler yapacağından çok, öğrencilere neler yaptıracakları üzerinde yoğunlaşması tercih edilir. Öğrencileri aktif tutan bir ders, öğrenciler ve öğretmenler için bir inşa süreci yaratır.

Benim gözlemlerim de bu yönde; seminer verirken katılımcıları aktif kıldığım zaman daha iyi netice alıyorum.

Bir soru sormak istiyorum: Mesleki kıdemi yüksek bir öğretmenin, yıllardır sunduğu ve pekiştirmiş olduğu bir konuya yönelik yeniden hazırlık yapması hakkında ne düşünüyorsunuz?

Öğretmen, bir konuyu kırk yıldır anlatıyor olsa dahi konuya dair bilgisini yenilemesi, örneklerini zenginleştirmesi için muhakkak bir hazırlığa ihtiyaç duyar. Ayrıca, tecrübe arttıkça yapılan hazırlıklar daha işlevsel ve etkili hale gelir. Ve hiçbir ders, bir önceki gibi olmaz. Aynı içeriğe sahip olsalar da her dersin ayrı bir ruhu ve karakteri vardır. Daha önce defalarca yapılmış olsa bile her dersi hazırlanılacak yeni bir ders olarak görmenin yararlı olacağını düşünüyorum.

Bir de hazırlığa dair şu sorunun cevabını vermemiz gerekir: Hazırlığı amaç olarak mı, yoksa araç olarak mı göreceğiz? Hazırlığı tabii ki araç olarak görmek gerekir.

Pardon, bu ifadeyi biraz açar mısınız?

Yani, "Niçin?"i unutarak, sırf "Nasıl?" içine gömülüp kalınmamalı. Öğretmen, dersi belli bir şekilde anlatmaya yönelik olarak kendini programlarsa, hazırlığı amaç haline getirmiş olur. Dersi anlatırken oluşan dinamiklere körleşir ve onlardan yararlanamaz. Zira hazırlık hangi düzeyde ve özende yapılırsa yapılsın, ânın kendine özgü di-

namiği karşısında yetersiz kalabilir. Ânın organik hali ve enerjisi her türlü hazırlığın ötesinde bir oluşum yaratabilir. Eğer hazırlanma amaç haline getirilirse, hazırlık yapılan o ânın potansiyeli, varsayılan bir gelecek için feda edilmiş olur.

Ders için yapılacak hazırlık, öğretmenin kendisini geliştirmesi anlamına da gelir mi? Öğretmenin kendini geliştirmesi ile ilgili özel olarak neler söylemek istersiniz?

Evet... Hazırlık, elbette kendini geliştirmeye dönüşür. Ancak unutmayalım ki hazırlık, adı üzerinde, verilecek dersle ilişkilidir, amaç odaklıdır. Yani hazırlık, belirli bir ders veya dersler için yapılır. Öğretmenin mesleki gelişimi ise daha kapsamlı bir süreçtir. Öncelikle öğretmen, ihtiyaç duyduğu koşulda, yani anlık olarak değil, devamlı olarak kendisini geliştirir. Dikkat ederseniz öğretmenlerin mesleki gelişimlerine yönelik seminer, konferans gibi çalışmaların genellikle MEB veya okul idaresi tarafından, yani öğretmenin dışında bir kurum ya da kişi tarafından düzenlendiğini görürsünüz. Oysa öğretmenin ihtiyacını kendisinden daha iyi bilebilecek kimse yoktur. Bu yüzden öğretmen, mesleği ile ilgili olarak kendi ihtiyacını hisseder, keşfeder ve ona göre kendisini geliştirir.

Bu gözleminize katılıyorum. Üzerinde durulması gereken önemli bir konunun altını çiziyorsunuz.

Kendini geliştirme ile ilgili izlenebilecek yol, klasik bir çerçeveye oturtulabilir. Öğretmen öncelikle okur. Okumak zenginleştirir ve özgürleştirir.

Okumak özgürleştirici ise, okumayan kişi de özgürlüğünü istemeyen kişi oluyor, diye anlıyorum. Üzerinde durulacak bir şey daha söylediniz.

Öğretmen aynı zamanda yazar. Yazmak sınav gibi iş görür; kişi yazarken ne kadar bildiğini, içselleştirdiğini fark eder. Ben, gelişmek isteyen öğretmene sürekli yazmasını önerirm. Ve konuşmalıdır; öğretmenlikle ilgili, bildikleriyle ilgili meslektaşlarıyla konuşmalıdır. Konuşmak da iyi bir çerçeveleme, test etme yoludur. İnsan konuşurken kendisiyle ilgili birçok şeyi fark eder. Kısacası öğretmen, bu klasik çerçevede gerçekleştirilecek faaliyetlerle, yani okuyarak, yazarak ve konuşarak kendisini rahatlıkla geliştirebilir.

Sohbetimizi tamamladıktan sonra ses kayıt cihazımızı kapattık ve Bebek Parkı'nda biraz yürüyüşe çıktık. Bir sonraki buluşmamızda öğretmenin dört ana gereksinmesi üzerinde konuşmak istediğimi söyledim. İrfan Hoca gülümseyerek, "Bir filozof olarak öğretmen konusunda hazırlığım devam ediyor Hocam," dedi. Sabrı için teşekkür ettim.

Bu sohbeti de Ahmet Hasip Aytuna'ya adadık.

Dört Temel Gereksinme 15

İrfan Hoca ile Sabancı Öğretmenevi'nde buluştuk. Soğuk kış ayları geride kalmaya başlamıştı. Kısa bir hoşbeşin ardından çaylarımız geldi. İrfan Hoca, çantasından çıkardığı gazeteleri masanın üzerine koydu ve bir habere dikkatimi çekti. Haberde, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın öğretmen maaşlarını yeterli bulduğuna dair açıklaması yer alıyordu. Haberi okuduktan sonra kayıt cihazımızı çalıştırdık ve sohbetimize başladık.

Bugün gereksinmeler üzerinde konuşmayı planladığım için, bu gazete haberi konuya giriş yapma imkânı verdi bana. Gereksinmelerle ilgili birbirinden farklı sınıflamalar var. Ben gereksinmeleri dört ana grupta ele alıyorum. Amacım hem öğretmenlerin, hem de öğretmenlerin gereksinmelerini karşılamalarından sorumlu olanların farkına varmalarına yardımcı olmak.

Her insan gibi öğretmenin de dört grup gereksinmesi var. Ben bunlara kısaca *cep, akıl, gönül* ve *büyük resim bilinci* gereksinmeleri diyorum.

Cep, parayla karşılanabilecek, barınak, yiyecek, içecek, giyecek ve benzeri biyolojik, maddi gereksinmeleri kapsıyor. Öğretmenin emekli maaşı, bu yönden onun geleceğinin güvencesi oluyor.

Akıl gereksinmeleri; öğrenmek, soru sormak, araştırmak, okumak,

yazmak, düşünceleri paylaşmak, meslektaşlarla tartışma ortamlarına girmek, keşif ve öğrenme gezileri yapmak, meslektaş grupları içinde ilgi alanları oluşturmak gibi başlıkları kapsar.

Doğan Hocam, öğretmenlerin katıldıkları seminer, konferans ve benzeri faaliyetler akıl gereksinmeleri kapsamında ele alınabilir mi?

Öğretmenin pasif bir biçimde oturduğu, "ona konuşulan" bir seminer ortamında akıl gereksinmesi karşılanamaz. Öğretmenin zihninin aktif olduğu, yani aklında oluşan yeni soruların, gözlemlerin, bilgilerin, değerlerin karşılıklı olarak paylaşılabildiği bir etkileşim ortamı gerekir.

Hocam, bugün öğretmenlerimiz seminer ve konferanslara eskisine nazaran daha sık katılıyorlar. Özellikle son yıllarda Avrupa Birliği'nin de sağladığı fonlarla inceleme amaçlı yurtdışı gezilerine gidiyorlar. Ancak bana göre bu faaliyetler esnasında öğretmen ağırlıklı olarak "alıcı", "öğrenen" pozisyonunda tutuluyor. Dolayısıyla öğretmenin, sizin ortaya koyduğunuz bağlamdaki akıl gereksinmesi yeterince karşılanamıyor. Bence eğitim çalışmalarını planlayan yetkililerin, bu çalışmaların verimli olması için, öğretmenleri aktif olarak konumlandıran çalışmalara ağırlık vermeleri gerekir. Bunun yanında altını çizmek istediği bir diğer husus da, bir öğretmenin akıl gereksinmelerinin karşılanmasından sadece başkalarının sorumlu olmadığı, öğretmenin kendisinin de birinci derecede sorumlu olduğudur.

Bu söyledikleriniz, eğitim yöneticileri için ipuçları içeriyor; umarım değerlendirilir.

Gereksinme türlerinden üçüncüsü, *gönül* gereksinmeleridir. Öğretmen için; mutlu bir ev hayatı, okulda yönetimle ve diğer öğretmenlerle dostluk ilişkileri, komşularıyla, mahallesiyle, içinde yaşadığı kent ve ülkesinin insanıyla barış ve sevecenlik içinde olması önemlidir. Tabii en önemlisi, öğretmenin öğrencileriyle gönül bağının oluşmasıdır.

Elbette böyle ilişkiler kurmak, usta öğretmenin seçkin becerilerinden biridir.

Doğan Hocam, gönül gereksinmelerini parayla karşılamak mümkün değil, öyle değil mi? Bu ihtiyacı karşılayabilmek, cep ihtiyacına göre daha zor ve karmaşık bir işmiş gibi görünüyor. Bir önceki ihtiyacı ele alırken cevabını aradığımız soru yine karşımıza çıkmakta: Öğretmenin gönül gereksinmelerinin karşılanmasının sorumluluğu kimdedir?

İrfan Hocam, kendinden hareket eden öğretmenle ilgili konuşurken beni etkileyen bir şey söylemiştiniz. O sözlerinizi, gönül gereksinmelerine uydurarak buraya almak istiyorum: Eğitimi çok boyutlu düşünürsek, gönül gereksinmelerinin karşılanmasında öğretmeni adeta bir geçiş noktası, bir köprü gibi görmek mümkündür. Çünkü eğitim sisteminin bütünlüğü içerisinde, bakandan öğretmene kadar sıralanan kademelerde pek çok kişi yer alır. Dolayısıyla, gönlün takdir edileceği bir milli eğitim kadrosunun bulunması durumunda "gönül öğretmeni" de varoluşunu pekiştirir. Ancak altını çizerek belirtmek istiyorum ki gönül öğretmeni olmak, sizin de belirttiğiniz gibi, birinci derecede öğretmenin bizzat kendi sorumluluğundadır.

Evet, öncelikle öğretmenin bizzat kendisi sorumluluk alacak, daha sonra sistemin bunu desteklemesini bekleyecek. Orada sizinle hemfikirim. Doğan Hocam, dördüncü ihtiyaç olan *büyük resim bilinci* ile ilgili söyleyeceklerinizi merak ediyorum.

Büyük resim bilinci, çoğu kez üzerinde durulmayan, göz ardı edilen bir gereksinmedir. O nedenle çoğu insan bunun farkında değildir. Ama farkında olmasak da hayatımızda etkisini sürdürür. İçinde yetişilen aile ortamı, alınan terbiye ve toplumun kültürü, büyük resim bilincinin gelişim yönünü etkiler. Büyük resim bilinci, bazı insanlar için kendi bireysel yaşamları ya da ailelerinin ötesine geçmez. "Bencil" dediğimiz insanlar, bu tür bir bilinç içindedirler.

Onların resmine pek de "büyük resim" denemez herhalde!

Evet, onların resmi ancak kendilerini içerir. Böyle bir insan, öğretmenliğe sadece kendi çıkarı açısından bakar. Öğrencinin, öğrencinin ailesinin, toplumun, insanlığın yararı bencil öğretmen için anlamsızdır.

Peki, şeytanın avukatlığını yapmak için soruyorum: Bunun öğretmene ne zararı var? Hatta yararından bile söz edilebilir; böylece birçok şeyi kendine dert etmez, dingin bir kafası olur.

Böyle bir öğretmen, kendini aşamayacaktır. Diyebilirsiniz ki, aşmazsa aşmasın, ne kaybedecek? Böyle düşünenler önemli bir gerçeği göremiyorlar: İnsanın hayatı, kendini aştığı an anlam kazanır. O nedenle, kendinden başka hiç kimseyi düşünmeyen bir öğretmenin hayatı sığ ve anlamsız kalacaktır. Öğretmen veya değil, böyle bir insan yalnızdır ve çoğu kez yalnızlığının farkında değildir. Yalnızlığının farkına varmak acı vereceğinden, bundan daima kaçınır.

Doğan Hocam, kendini aşamayan öğretmen ne gibi savunma mekanizmaları geliştirebilir?

Asık suratlı, yanına yaklaşılması zor bir insan olur. Öfkelidir. Geçimsizdir. İşbirliği yapmaz. Her şeyde olumsuz bir niyet arar. İdeolojik saplantılar geliştirir.

İrfan Hocam, büyük resim kademe kademe büyüyebilir. Kendini sadece ailesinden sorumlu gören bir öğretmen olabileceği gibi, büyük resme tüm öğrencilerini, komşularını, mahallesini, kentini, ülkesini, insanlığı ve doğadaki tüm canlıları katan bir öğretmen de olabilir. Büyük resim bilincinin kapsamı geliştikçe öğretmenin sorumluluk bilinci de buna bağlı olarak gelişecektir.

Daha önce anlattığınız lise edebiyat öğretmeniniz Cahit Okurer örneğinde bunu açık seçik görüyoruz. Cahit Hoca'nın sizinle ilgilenmesinin ve size zaman ayırmasının altında, bu ülkenin geleceğini kendi büyük resmi içinde görmesi yatıyor. Ayrıca yine daha önce anlattığınız kısa öyküdeki İhsan Öğretmen'in Güçlü Mahalle Güçlü Komşuluk Derneği'nin yönetim kurulu üyesi olması ve okuldaki öğrencilerin Kentsel Atıkların Geri Dönüşümü projesine danışman öğretmen olarak katılması, onun büyük resim bilinciyle ilgili bir ipucu veriyor.

Doğan Hocam, bir öğretmenin cebinin, aklının, gönlünün ve büyük resim bilincinin birbiriyle ilişkisini görebiliyorum. Ancak sonuncu öğeye sanırım ayrı bir değer biçmek gerekir. Büyük resim bilincinin cebe, akla ve gönle anlam veren çerçeveyi oluşturduğunu söyleyebilir miyiz?

Evet, büyük resim bilinci cebe, akla ve gönle anlam veren çerçeveyi oluşturur. Bu önemli bir gözlem... Ayrıca gereksinmelerin insanın yaşamında dengeli bir şekilde yer almasına da yardım eder.

Doğan Hocam, öğretmenin sahip olması gereken değerlerden biri olarak denge değeri ile şimdi üzerinde konuştuğumuz dört ana ihtiyacı nasıl ilişkilendiriyorsunuz?

Denge değerine sahip öğretmen cebini ihmal etmez. Para kazanmaya, kazandığı parayı biriktirmeye, kendisi ve çocukları için güvenilir bir gelecek oluşturmaya özen gösterir. Cebini ihmal etmediği gibi aklını da ihmal etmez; konferanslara, seminerlere gitmeye, eğitici televizyon programlarını takip etmeye, kitap okumaya özen gösterir. Bu öğretmen, aynı zamanda bir gönül insanıdır; dostları vardır ve kendisi de güvenilen, iyi bir dosttur. Bu gönül insanının şiirle, edebiyatla zenginleşmiş bir iç dünyası vardır ve bu zenginliği paylaşır. Ailesi onun için bir gönül ortamıdır. Çocuklarıyla, eşiyle, arkadaşlarıyla, meslektaşlarıyla ve özellikle öğrencileriyle bir gönül ilişkisi kurmuştur. Bu öğretmenin yöneticileri de sadece birer yönetici değildir; gönül ilişkisi kurabildiği, paylaşım yapabildiği dostlarıdır.

Öğretmen, büyük resim bilinci içinde tüm hayatını yönlendirir. Neye, niçin hizmet etmek istediğinin bilincindedir. Öğrencilere hizmet edecektir. Bu öğrenciler ileride aile kuracak, anne baba olacak, vatandaş olarak çeşitli sorumluluklar alıp bu ülkenin geleceğine hizmet edeceklerdir. Öğrencilere hizmet etmek demek, aydınlık bir gelecek için insanlığa hizmet etmek demektir. Dolayısıyla öğretmen, büyük resmin bilincinde olarak hizmet etmeye gayret eder. Fakat bütün bunları yaparken bir denge bilinci içerisindedir; zamanını ve enerjisini verirken, her şeyi yerli yerinde, dengeli bir şekilde götürmeye özen gösterir.

Doğan Hocam, Boğaz'da biraz yürümeye ne dersiniz?

Dinlendirici bir yürüyüşten sonra tekrar buluşmak üzere vedalaştık.

Bugünkü sohbeti Halil Fikret Kanad'a adadık.

Filozof Öğretmen 16

Bugünkü sohbet için bir kez daha Akatlar'daki Sanatçılar Parkı'nı seçtik. İrfan Hoca, bu buluşmamızda öğretmenin aynı zamanda bir filozof olduğu konusunu irdelemek istiyor. Felsefe, gençlik yıllarımdan beri ilgimi çeken, konuşmaktan zevk aldığım bir alan olmuştur. Çaylarımızı aldıktan sonra meraklı gözlerimi İrfan Hoca'ya diktim; gülümsedi ve konuşmaya başladı.

Öğretmen, bilim insanı olmanın yanı sıra aynı zamanda bir filozoftur. Neden böyle düşündüğümü anlatmak istiyorum. Felsefe; soru sormak, sorgulamak, kapsamlı bir şekilde irdelemek, bütünü görmeye çalışmaktır. Felsefe ile iştigal eden bir kimse, düşünmeyi; ayrımlar yapmayı önemser ve böylece bilineni bilinmeyenden, var olanı olmayandan, doğruyu yanlıştan, değerliyi değersizden ayırmaya çalışır.

Soru sorulmayan, sorgulamanın ve irdelemenin belli bir bütünlük içinde yapılmadığı bir ders düşünebilir misiniz? İyi bir ders, bir etkinlikler bütünüdür. Bu yüzden de öğretmenlik filozofluktur diyorum.

Daha önceki bir sohbetimizde bahsetmiştiniz; genel olarak felsefede varlık sorgulanır, bilgi irdelenir, değerlerin ne olduğu araştırılır. Hangi kademede çalışırsa çalışsın öğretmen, bu eylemleri gerçekleştirdiği ölçüde etkili ve verimli bir öğretmen olur. Bunun için, adından başlamak üzere verdiği dersin içeriğini tanımlamalar yaparak sorgular,

derste hedeflenen kazanımları ve bilgileri, "Doğru nedir, yanlış nedir?" gibi sorularla irdeler; sınıf içi etkileşimleri "İyi nedir, kötü nedir?" gibi sorularla değerlendirir.

İrfan Hocam, şimdi söyleyeceğimi mizahi bir dille söylüyorum, lütfen beni yanlış anlamayın. Ben öğretmen olmayı hayal eden bir genç olsam, kendi kendime, bu öğretmenlik nasıl bir şey ki aynı zamanda bir bilim insanı da olmam gerekiyor, diye düşünürdüm. Bilim insanı olmak da yetmiyor, bir de filozof olmam gerekiyor... Bütün mesleklerde bu böyle mi?

Hayır. Birçok meslek var ki, belli bir donanıma sahip olmak, mesleğin icrası için büyük ölçüde yeterlidir. Mesleğine felsefi bir tavır içinde yönelmek, örneğin bir dişçi için, bir iç hastalıkları uzmanı için, bir marangoz için o kadar da gerekli olmayabilir. Öğretmenlikte ise mesleki uzmanlık bilgisi yeterli olamaz. Öğretmenlik için bütün bunların yanı sıra filozof olmak önemlidir.

Felsefi bakış, öğretmen olmanın çıkış noktasıdır. O halde şöyle bir soru sorabiliriz: Felsefi bakış öğretmene ne sağlar?

Felsefi bakış; problemleri, problemin içinde oluştuğu çerçeve içinde gören bir bakıştır. Problem; bir engel, bir aykırılık, normale ters düşen bir durumdur. Felsefi bakışla problemler tartışılır, irdelenir, çeşitli değer-olgu ilişkileri bağlamında değerlendirmelerde bulunulur ve çözüm önerileri geliştirilir.

Öğretmenin filozof tavrı içinde olmasıyla ilgili söylediklerinizi anlıyorum ve katılıyorum. Madem felsefeden söz ediyoruz, o zaman eğitim felsefesinden de biraz söz edelim. Eğitim, felsefenin merceği altına girdiğinde, "Nasıl bir insan?" sorusunun en sık gündeme gelen soru olduğunu görüyoruz. Anlaşılan o ki eğitim felsefesinin cevabını aradığı asıl soru bu. Peki, size sorabilir miyim: Nasıl bir insan?

Felsefe, "Nasıl bir insan?" sorusunun cevabını ararken sosyoloji ve psi-

kolojiye başvurur. Sosyoloji ile kesişerek toplumsal bütünleşme değerlerini; psikoloji ile kesişerek bireysel özgürleşme değerlerini üretir. Her iki değer de insani bir nitelik taşır. İlki, bireyi mümkün olduğunca geniş bir toplulukla bütünleştirmek, "insanlığa" ulaştırmaktır. Diğeri ise, bireyi, onu "kısıtlayan" bağımlılıklardan kurtararak sorumlu bir yetişkin, kelimenin tam anlamıyla "insan" yapmaktır. Felsefenin ürettiği bu iki değer tipi, öğretmenin belli başlı etkinlik alanlarının dayanağını oluşturur. Bu konu, Bülent Akdağ ve Muhsin Hesapcıoğlu'nun birlikte kaleme aldıkları *Eğitimin Felsefi Temelleri* adlı makalede de geniş bir şekilde tartışılmaktadır.

Yani, "insanları özgürleştirerek topluma mal etmek" gibi, görünüşte çelişkili bir eğitim amacı ortaya çıkıyor. Eğitim, çelişkiliymiş gibi görünen bu süreç içinde geleceğin hoşgörülü, demokratik, önyargılar taşımayan, farklılıkları kabul edici toplumunu oluşturuyor. Bu sürecin sonucunda, yüzyıl öncesine kadar birbirini düşman olarak gören ve savaş meydanlarında kıyasıya öldürmeye çalışan bazı toplumlar, şimdi bir araya gelerek yeni toplumsal birlikler ve parlamentolar oluşturabilmişlerdir. Yani bu yönüyle eğitim, önemli bir hizmette bulunmaya devam ediyor.

Söz felsefeden açılmışken, felsefenin en belirgin sorusu olan "Niçin?" ile de biraz ilgilenelim: "Niçin?" sorusunun eğitimde hangi ölçüde sorulduğuna ilişkin bir değerlendirme yapar mısınız?

Eğitimde açık veya örtük bir şekilde kendini gösteren üç soru var: "Niçin?", "Nasıl?" ve "Ne?" Daha doğrusu, şöyle de diyebiliriz: Eğitimle ilgili kişilerin kendi varlıklarını anlatırken nihayetinde cevap aradıkları sorular, bu üç sorudur.

Gözlemlerime göre eğitim, "Ne?" ve "Nasıl?" soruları esas alınarak anlamlandırılıyor ve geliştirilmeye çalışılıyor. Dolayısıyla Bakanlık, yüzlerce yeni okulun inşa edildiğini, ders kitaplarının değiştirildiğini, hatta bedava dağıtıldığını söylerken; öğretmenler de öğrenci merkezli bir eğitime geçildiğini ifade ediyorlar. Sanki bunları ifade edenlere

"Ne?" sorusu sorulmuş da buna yanıt veriyorlarmış gibi geliyor bana. Derslerin teknolojik destekle yapıldığı, uygulamada yapılandırmacı modelin geçerli olduğu da sıkça dillendirilmektedir. Bunlar da, "Nasıl?" sorusuna verilen cevaplarmış gibi görünüyor. Elbette bu soruların sorulması ve cevaplarının verilmesi gerekir.

Ancak "Niçin?" sorusu sorulmaz ve cevabı verilemezse, orada durup düşünmek gerekir. Eğitime dair yapılan sohbetleri, tartışmaları, sunumları değerlendirdiğimde, "Niçin?" sorusunun yeterince sorulmadığını görüyorum. Bu sorunun sorulmaması, eğitim için büyük bir eksikliktir. Bu, tabii ki öğretmen için de bir eksikliktir. Zira öğretmen, bu soruyu sorduğu ölçüde zenginleşir, etkinleşir. "Niçin?" sorusunun giderek daha seyrek sorulmaya başlandığı zamanlarda eğitim biçimselleşir, içerik açısından teknikleşir ve sığlaşır.

Felsefe denince benim aklıma, varlığın sorgulanması, bilginin sorgulanması, değerlerin sorgulanması gibi alanlar gelir. Bir felsefi süreç olarak öğretmenlikle ilgili bu bağlamda bir şeyler söylemek ister misiniz?

Bence de, felsefe bu saydığınız üç esasa, yani varlığın, bilginin ve değerlerin sorgulanmasına dayanır. Bir öğretmenin varlığı sorgulaması, geniş alanlara taşınabilecek bir iştir. İnsan nedir, öğrenci kimdir, ülke nedir, evren nedir ve benzeri sorular, öğretmeni hem dersinde hem de ders dışı etkileşimlerinde farklı kılabilir. Bilginin ne olduğu üzerinde düşünen; bilginin kişiye, zamana ve şartlara göre değişebildiğini göz önünde bulunduran öğretmen, güçlüdür. Filozof öğretmen bilgiyi işlerken ve değerlendirirken, bilen, yani süje ile bilinen, yani obje arasındaki ilişkiye bakar, bu ilişkiyi önemseyip anladıktan sonra anlatır. İrdelenen bilgiyi gözleme, deneye ve estetik değerlere göre ele alır.

Doğru bilgiye ulaşmada "kanıtlama"nın yanı sıra, "yanlışlama"ya dayalı bir yöntemin de esas alınması gerektiğinin bilincinde olur. Örneğin, yağmurlu havalarda öğrencilerin morallerinin bozuk olduğunu ileri süren bir hipotezi sadece yağmurlu havalarda birkaç kez yaptığı

gözlemin sonucunda değil, güneşli havalarda da yapacağı gözlemin sonucunu esas alarak keşfetmeye çalışır.

Bilgiye dair felsefi paradigmalar ve tartışmalar vardır: Bilginin bir aktarım mı, yoksa bir üretim mi olduğu yolundaki tartışma, bunlardan biridir. Mesela öğrencilerini "hiçbir şey bilmeyen kişiler" olarak gören öğretmen, öğrencilerin zihnine sürekli malumat tıkıştırmaya çalışır. Diğer taraftan, öğrencileri "farklı bilgiler arasında sentez yapma ve yeni bilgi üretme potansiyeline doğuştan sahip kişiler" olarak gören öğretmen ise bilgiyi etkileşim ve deneyimlerle oluşturmaya çalışır.

Diğer taraftan öğretmen; iyi, güzel gibi tanımlamaların, sahip olunan estetik-değer bilinciyle ilişkili olacağını kabul eder. Derste, değerlere dayalı konuları da irdeler, ancak bunları, gözlem ve deney yapılan konular gibi yargılayıcı bir tavır içinde tartışmaz, tartışılmasına izin vermez. Örneğin "Türkiye'nin en iyi şairi Nazım Hikmet mi, yoksa Necip Fazıl mıdır?" gibi bir soruyu sormaz; sorsa bile bunun, kesin bir hükme varılabilecek bir soru olmadığının öğrencilerce bilince çıkarılmasını amaçlar. Yani yargılamaya yer vermez, önemli olan meseleyi irdelemek ve anlamaktır.

Felsefi birikim, öğretmeni dersteki etkileşimlerinde, örneğin anlaşmazlık yaşayan herhangi iki öğrenci arasındaki sorunu çözmekte başarılı kılar. Dolayısıyla filozof bakışına sahip olmak, öğretmen için bir zenginlik kaynağına sahip olmak demektir.

Bütün bunların dışında filozof öğretmen, kapsamlı olmaya, derinliğine düşünmeye ve esnek olmaya önem verir. Bu nitelikler, onu derslerde ve kişisel hayatında farklı kılar. Bir öğretmen için filozof olmak, verdiği dersin amaç ve içeriğinin oluşturulmasından, ölçme ve değerlendirme çalışmalarının yapılmasına kadar geniş bir alanda sistemli ve tutarlı olmayı mümkün kılan, işlevsel bir bakış açısına sahip olmak demektir.

Daha önce, öğretmen bir bilim insanıdır dedik; şimdi de öğretmen bir filozoftur diyoruz. Şimdi sizden, bu iki ifadeyi birlikte değerlendirmenizi ve aralarında ilişki kurmanızı rica ediyorum.

Yerinde bir istek oldu, teşekkür ederim. Ben de, felsefeyi bilimle karşılaştırarak açıklamanın yararlı olacağını düşünüyorum. Felsefe, gerçeği bütünlük içinde ele alırken, bilim parçalara ayırarak inceler. Dolayısıyla, felsefi bakışa sahip bir öğretmen, her anını bir bütünlük içinde yaşar ve değerlendirir. Örneğin verdiği her dersi diğer derslerle bağlantılarını kurarak işler; her bilgiyi, konuyu, dersi ve üniteyi büyük bir sistemin parçaları olarak görür. Sizin tabirinizle, her zaman "büyük resim bilinci" içinde hareket eder. Yani filozof öğretmen, sadece pencerenin camına bakmaz, aynı zamanda camdan dışarı da bakar ya da aynı şekilde, sadece camdan dışarı bakmaz, cama da bakar.

Evet, analiz eden bilim insanı tavrı ile büyük resmi oluşturmaya çalışan filozof tavrı, birlikte şahane bir eğitim ortamı oluşturuyor. Sohbeti noktalıyoruz biliyorum, ama sormadan geçemeyeceğim bir konu var aklımda. Siz Türkiye'de eğitim ve öğretim sisteminin tarihini iyi biliyorsunuz. Birikiminiz çerçevesinde, eğitim sistemimizin kadro veya içerik olarak felsefe ile ilişkisini değerlendirebilir misiniz?

Başlangıçta sıkı bir ilişki var bence. Hasan Âli Yücel, bir filozof; Almanya'da Goethe Madalyası ile taltif edilmiş bir kişi. Okullarda okutulan felsefe kitapları var. *İyi İnsan, İyi Vatandaş* adlı nefis eserinde, felsefe ile eğitimi mezceder. Talim ve Terbiye Kurulu'nun ilk başkanlarından Mehmet Emin Erişligil ile İhsan Sungu da öyledirler. Eğitimin millileşmesinin ideologu olan Ziya Gökalp de aynı zamanda büyük bir filozoftur. Onların döneminin ardından, bugüne kadar böyle bir tabloyu görmek zorlaştı. Hatta felsefe adıyla verilen derslerin süresi ve bu dersler için hazırlanan kitapların niteliği de zayıfladı diyebiliriz. Nitekim Talim ve Terbiye Kurulu başkanı olduğum dönemde Sosyal Bilimler Liseleri'nde okutulan felsefe derslerinin saatlerini artırmıştık, fakat görevden ayrılmamdan sonra tekrar azaltıldı.

Nasıl ki felsefi bir duruşu öğretmenler için önemli görüyorsak, aynı şeyin eğitim sistemimiz için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Türk

milli eğitim sistemi öyle ya da böyle felsefe ile iç içe olmalı ve felsefe ile yoğrulmalıdır.

Sohbetin sonunda vardığımız noktada, öğretmeni adeta yeniden tanımlamaya başlamıştık. Öğretmen olmaya dair açtığımız her başlık, diğerleriyle kesişiyor ve aslında kesişmekten öte bütünleşiyordu. Her ikimiz de öğretmen olmanın aslında bir meslek erbabı olmaktan ziyade, bir varoluş biçimi olduğunu düşünüyorduk.

Gün akşam olmuştu. Hava yavaş yavaş kararmaktaydı. Birer ıhlamur içip buluşmamızı sonlandırdık.

Bu sohbetimizi Selim Sabit Efendi'ye adadık.

Sınıfta Olmak 17

Bugün ülkemizin doğu köşesinde, Erzurum'dayız. Selçuklu-Türk mimarisiyle bezenmiş bu tarihi kentte bulunmak çok hoş bir duygu. Selçuklu döneminden miras kalan medrese ve camilerine, kırlangıç çatılarla süslü ahşap konaklarına yansıyan estetik dokusu; Aziziye tabyaları'nın "Hâlâ buradayım" diyen kahraman ruhu, insana güven duygusu veriyor.

Öğretmenin yaşamının her anı değerlidir. Evdeki hali, bir sosyal çevredeki çalışmaları, toplumdaki rolü... Bunların tümü, öğretmen olmaya olumlu veya olumsuz etki eder. Ancak öğretmenin etkisinin en fazla olduğu yer sınıftır. Biz de, Erzurum Öğretmenevi'nde gerçekleştireceğimiz bugünkü sohbetimizde, öğretmenin sınıftaki varoluşunu ele alacağız.

İrfan Hoca'yla birlikte bu güzel kentimizin öğretmenleri ile buluştuk, keyifli paylaşımlarda bulunduk, birçok öğretmenin dersine girdik, gözlemler yaptık. Edindiğimiz tecrübeler ve gözlemlerimiz ışığında diyoruz ki sınıf, öğretmenin nezdinde bir cumhuriyet gibidir. Kendine özgü dinamiklere ve bir işleyişe sahiptir. Hayatın gerçeklerini sınıfta görmek mümkündür. Öğretmenin sınıfa girip kapıyı kapatmasıyla birlikte bir dünya kurulur orada. Şuna kesinlikle inanıyoruz ki sınıfın özgül bir psikolojisi, özgül bir sosyolojisi ve özgül bir siyaseti vardır; bir başka deyişle özgül bir kültüre sahiptir sınıf. O yüzden sınıf deyip geçmemek gerekir.

Okulda ve toplumda değerin oluşturulması, sınıfta mümkündür. Örneğin demokratik değerleri benimsemiş bir toplum yaratmak istiyorsanız, işe önce ailede başlamanız, fakat sonra sınıfta devam etmeniz gerekir. Aileyi ve sınıfı, ötekine saygı duyulan bir ortam haline getirmeksizin çokkültürlülüğü esas alan bir toplum yaratamazsınız. Sınıfta ezen ve ezilenler olduğu müddetçe toplumda da ezen ve ezilenler olacaktır. Sınıf, "biz bilinci"nin tohumlarının atıldığı ve geliştiği yerdir. Bu yüzden sınıfla ilgili saatlerce konuşsak az gelir diye düşünüyoruz.

İrfan Hocam, bugünkü sohbet konumuz olan öğretmenin sınıftaki varlığını konuşmaya başlayalım. Öğretmen ve sınıf... Sınıfta öğretmen... Ne düşünüyorsunuz?

Sınıf veya buna ders de diyebiliriz, eğitim sürecinin en fazla somutlaştığı yerdir. O yüzden sınıf; miktarı, süresi ve yöntemi ayrıntılı olarak belirlenmiş faaliyetlerin yapıldığı bir atölye gibidir. Öğretmen, bu atölyede Bakanlığın ve kurumun belirlediği konular çerçevesinde kendisine tahsis edilen dersleri yapan kişidir. Öğretmenin, kendisinden beklenen içeriği, önceden tasarlandığı şekilde sınıfta öğrencilere aktarmasını "öğretmenlik yapmak" olarak görüyorum. Böyle bir öğretmen, "Geldim, benden beklenen konuları anlattım, gerekli düzenle disiplini de sağladım, belirli öğretim tekniklerini de uyguladım, soru sordum, değerlendirme yaptım ve dersi bitirerek görevimi tamamladım," diye düşünebilir. Ancak bu, bizim altını çizdiğimiz bağlamda "öğretmen olmak" için yeterli değildir. Sınıfta öğretmen olmak, sadece o gün için planlanan paylaşımları aktarmanın ötesinde, bir sorumluluk taşımak ve sınıfta var olmaktır.

Evet, "sınıfta bulunmak" değil, "sınıfta var olmak"... Sınıfta var olan öğretmen, sınıfa girer girmez yaptığı veya yapmadığı, söylediği veya söylemediği her şeyin bir anlamı olduğunu bilir. Çünkü duruşu, görünüşü, giyim tarzı, el kol hareketleri, yüz ifadesi, ses tonu, konuşma tarzı ile öğrencilere mesaj verir; bunu daima aklında tutar. "Var olan

öğretmen". sınıfta güçlü bir tanık olduğunun farkındadır. Tanıklığının birçok öğrencinin hayatını olumlu veya olumsuz etkilediğini bilir.

Öğretmen, sınıfın sosyal yapısının farkındadır. Sınıfın görünen bir sosyal yapısı vardır: öğrenciler nerede oturuyorlar, sıraları nasıl konmuş, kim kime yakın oturuyor? Ama bir de görünmeyen yapısı vardır: görünmeyen ilişkiler ağı, ilişkiler matrisi. Kim kiminle arkadaş, kimin "karakter olarak" ağırlığı var? Öğrenciler birbirlerini iyi tanırlar: güvenilir ve güvenilmez öğrenciler vardır... Öğrencilerin birbirleri için ne ifade ettiklerini, yani sınıftaki görünmeyen sosyal ağı bilen öğretmen, etkilidir.

> Doğan Hocam, siz söyleyince aklıma geldi: Sosyal yapı bağlamında sınıfın işleyişinde görülmeyen, o yörenin kültüründen kaynaklanan gizli kurallar da olabilir. Bunların da bilinmesi önem taşıyabilir. Yani İzmir'in Göztepe ilçesindeki bir okulun sınıfıyla Diyarbakır'ın Bismil ilçesindeki bir okulun sınıfı farklı sosyal ağlar oluşturabilir. Öğretmenin, içinde bulunduğu yörenin sosyokültürel dinamiklerini hesaba katarak sınıfa bu bilinçle girmesi gerekir.

Katılıyorum. Daha önce de konuştuğumuz gibi öğretmen, varoluşunu sorgular: Ben niçin öğretmenim? Bu okul niçin var? Öğrenciler niçin burada? Ben niçin buradayım? Öğretmenliğin, bu sorulara verilecek cevaplar üzerine inşa edilmesi gerekir.

Ben niçin öğretmenim? "Öğrencilerimin güçlü bir kafa, gönül ve varoluş ile geleceğe hazırlanmaları için varım," diye düşünebilir öğretmen; bu, onun niyetidir. Öğretmenin kendi niyetini keşfetmesi, onun gücünün kaynağıdır. Sınıfa kendi niyetinin farkında olarak adım atan öğretmen güçlüdür. Her öğrencinin olabileceğinin en iyisi olmasını ve zenginleşerek sınıfta başarıyı tatmasını isteyen öğretmenin niyetini öğrenciler sezer ve ona göre davranırlar. Niyetini keşfetmiş bir öğretmen için bundan daha önemli bir ödül yoktur. Bu öğretmen, her öğrenciye ulaşmanın bir yolunu bulur.

Varoluşuyla öğretmenlik yapan, niyetini keşfetmiş öğretmen, öğren-

cinin gönlünü kazanmadan kafasına hitap edemeyeceğini bilir. Bilir ki ilişki kurulduktan sonra gerisi gelir; o yüzden, önce ilişki kurmaya önem verir. Öğretmen, her bir öğrencinin bir birey olduğunun bilincinde olarak derse başlar.

Doğan Hocam, öğrencisine değer veren bir öğretmen, bunu nasıl belli eder?

Öncelikle ders yılının başında her bir öğrencinin ismini öğrenmeye özen gösterir ve her derste mutlaka bir kere de olsa öğrenciye ismiyle hitap etmeye çalışır.

Ders süresince her bir öğrenciyle göz teması kurar. Öğretmen, öğrencisinin gözüne bakıp ona ismiyle hitap ettiğinde, öğrenci daha önce "Tanık Olmak" başlığında konuştuğumuz varoluş boyutlarını yaşar. Öğrenci kendisini;

- sınıfa ait hisseder,
- önemsenmiş hisseder,
- olduğu gibi kabul edildiğini hisseder,
- değerli hisseder
- ve bu öğrenci, bir insan yerine konduğunun, hesaba alındığının farkında olarak "ben yapabilirim, bana güveniliyor" duygusuna sahip olur.
- Doğal olarak, sevildiğini de hisseder.

Öğretmene duyduğu sevgi ve saygıyla birlikte öğrencinin de konuya olan ilgisi artar, öyle değil mi Doğan Hocam?

Evet, kesinlikle... Bizim vurguladığımız bağlamda öğretmen olan bir kimse, sınıfa girdiğinde şunun bilincindedir: Benim değerlerim ve yaşama bakış tarzım; giyinişimde, yüz ifademde, ses tonumda, dersi anlatış ve zamanı kullanış tarzımda ifadelerini bulur, davranışlarıma

yansır. Ben, öğrenciler için sadece bir öğretmen değil, aynı zamanda bir yaşam koçuyum, bir mentorum ve her şeyimle onları etkileyip yönlendiririm. Sınıfa şevkli, coşkulu bir şekilde gelirsem, öğrenciler de orada olmaktan dolayı mutlu olduğumu görürler.

Doğan Hocam, öğretmen sınıfa girdiği zaman ilk önce neyin farkında olur? Yani sınıfa giren bir öğretmenin bilincinde olduğu en önemli şey nedir?

Öğretmen, sınıfındaki en kutsal şeyin insan onuru olduğunu bilir ve bunu tüm sınıfın huzurunda dile getirir: Arkadaşlar, bu sınıftaki en önemli şey, sahip olduğunuz bilgi değil, kişiliğiniz, şahsiyetiniz ve onurunuzdur. Öğrenim yılı boyunca, içinizden herhangi birinin onurunu kırıcı, aşağılayıcı, yaralayıcı tek bir söz bile söylemeyeceğime dair söz veriyorum. Bunu bütün içtenliğimle, huzurunuzda ifade ediyorum. Şunu da biliniz ki, kendi onurumu da sizinki kadar değerli görüyorum. Sizin onurunuzu asla çiğnemeyeceğim gibi kendi onurumun çiğnenmesine de izin vermeyeceğim. Ayrıca birbirinizin onurunu incitmenize de müsaade etmeyeceğim.

Öğretmen, hak eden öğrenciyi abartmadan sınıfta över. Bir öğrencinin övülecek bir davranışını gördüğü zaman onu görmemiş gibi yapmaz. Öğretmen, "iyi davranış avcısı"dır. En azından haftada bir kere de olsa, her öğrencinin dikkate değer nitelikte, iyi bir davranışını bulup söyler.

Öğretmen, herhangi bir öğrencinin sınıfta sergilediği davranışlarda eleştirilecek yönler ortaya çıktığı zaman şu iki şeye dikkat eder: Birincisi, bazı durumlarda görmemiş ve duymamış gibi yapmak, tanık olmamak, hiç farkında değilmiş gibi yapmak en eğitici tavır haline gelir. Fakat bunların sayısının ve yerinin iyi bilinmesi gerekir. Her insan bazen boş bulunabilir, istenmeyen bazı şeyler yapabilir. Duymamış veya görmemiş gibi yapmak bazı durumlarda bir büyüklük ve olgunluk ifadesidir; öğrenciler bunu anlar. Eleştiri söz konusu olduğunda dikkat edilecek ikinci husus, herhangi bir öğrenciye söylenecek sözün sınıl

taki her öğrenci için bir mesaj olduğunu asla akıldan çıkarmamaktır. Öğretmen olan kişi, bir öğrenciyle konuşurken diğer öğrencilere de nasıl bir mesaj verdiğinin farkındadır. Mesela iyi bir soru soran öğrenciye, "Teşekkür ederim, iyi bir soruydu," diyen bir öğretmen, diğer öğrencilere, "Siz de soru sorabilirsiniz. Soru sormak bu sınıfta istenen bir davranıştır," mesajını vermiş olur.

Öğretmenin bazı durumlarda dersin ciddiyetini bozmadan fıkra anlatması, öğrencileri fıkra anlatmaya, paylaşmaya davet etmesi de önemlidir, bunu da ara sıra yapmak gerekir.

Doğan Hocam, derse neşe katmak önemli, öyle değil mi?

Önemlidir. Öğrencisini ve işini gerçekten seven öğretmen, derslerini esprilerle, şakalarla, mizahla, öykülerle oya gibi işler. Bunlar, öğrencinin zihninin nefes almasını, rahatlamasını sağlar.

Öğretmen, derste anlattığı konunun öğrencinin yaşamında yeri olup olmadığına dikkat eder. İşlenen konular, bazı öğrenciler için arkadaş ilişkileri içerisinde bir değer ifade ederken, bazı öğrenciler konuyu aile yaşamında görüp anlar, bazı öğrenciler ise kendi hobileri çerçevesinde ilişki kurabilir. Nihayetinde öğrenci, genel olarak hayatla ilgili, özel olarak da kendi hayatıyla ilgili bazı şeylerin farkına varmış olarak dersten çıkar.

Doğan Hocam, sizin alanınız psikoloji. O nedenle aile, okul, iş gibi insan yaşamının farklı alanlarından örnekleri kolayca bulabilirsiniz. Örneğin sınıfta insan duygularından söz etmek isterseniz, iki gencin romantik ilişkilerine dair hafif bir ipucu verin, tüm sınıf pürdikkat sizi dinler. Ama bir biyoloji öğretmenini düşünün; hücrenin yapısını ve işleyiş tarzını anlatacak. Bu öğretmen ne yapabilir?

Öğretmenliğe gönül vermiş biri, hücrenin yapısını ve işleyiş tarzını dünyanın en heyecanlı öyküsü olarak anlatabilir. Ve gerçekten de

dünyanın en heyecanlı öyküsüdür. Orada, kendi içinde işleyen müthiş bir düzen, bir evren vardır. Savaşlar, yıkımlar, onarımlar yapılmaktadır. Sağlık için çalışan ordular vardır, ölüm ve yıkım için çalışan kötü niyetli ordular vardır. Gizemli bir dünyada gizli bir savaş sürmektedir. Sen hangi tarafı tutacaksın; ölümü mü, yoksa yaşamı mı? Ben biyoloji öğretmeni olsaydım, resimlerle, yaşam öyküleriyle o dersi öyle bir işlerdim ki öğrenciler dersime macera filmine gelirmiş gibi gelirlerdi.

Öyle bir anlattınız ki hemen gidip bir biyoloji kitabı alıp, hücrenin yapısını ve işleyişini okumak geldi içimden! Peki Hocam, öğrencinin katılımcı olması önemli değil mi?

Öğrencinin katılımcı olması dersin verimliliğini artırır. Öğrencilerin soru sormasına fırsat verecek bir giriş yapmak, merak ettikleri konuyu birlikte açmak, etkileşim kurma fırsatı tanımak verimliliği artırır.

Önem verdiğim bir konu da akran öğretmen konusu. Bazen öğrencilerin akran mentorluğu yapması ve akranlarıyla ilişki içerisinde dersi süreçlemesi öğretici olabilir. Diyelim, Ahmet ve Behçet adında iki öğrenci olsun. Bu iki öğrenci, öyle bir ilişki kursunlar ki matematiği iyi olan Ahmet, Behçet'e matematik dersinde yardım etsin. Behçet'in de Türkçesi iyidir ve o da Ahmet'e Türkçe konusunda yardımcı olsun. Böylece birbirlerinden yararlanacakları bir mentorluk ilişkisi kurabilirler. Tabii bu, öğrencilerinin sahip olduğu yeteneklerin farkında olan öğretmenin akran mentorluğunu teşvik etmesiyle mümkün olur.

Sınıfta ders vermeyle ilgili öğretmenin unutmaması gereken, altını tekrar çizmek istediğim temel gerçek şu: Öğrenci, öğretmeni severse anlatılan konuyu da sever. Yani önce gönül, sonra kafa...

Doğan Hocam, başka bir deyişle öğretmen, kendisini sınıfta sadece belirli rolleri oynamak üzere görevlendirilmiş bir kişi olarak göremez; öğretmen, bir insanın karakterinin ve geleceğinin yaratılmasına eşlik eden ve tanıklık eden kişidir.

Söylediklerinize bütün kalbimle katılıyorum!

Doğan Hocam, usta bir öğretmenin sınıfta teknik bakımdan dikkat etmesi gereken hususları da listeledim. Şöyle bir liste ortaya çıktı:

- Öğretmen, dersin ilk dakikalarında daha önce işlenen konularla ilişki kurar. Önceki ilişkilerin ortaya çıkması, öğrencilerin zihinlerini açar.
- Öğretmen, öğrencisiyle etkileşim kurarken, onun sınavlarda elde edeceği başarıyı değil, yıllar sonra oluşturacağı hayatı göz önünde bulundurur.
- Öğretmen öğreniyorsa, öğrenci de öğrenmektedir. Sınıfı, yalnızca öğretmenin öğretip öğrencinin de öğrendiği bir yer olmaktan çıkarıp, her ikisinin de keşfettiği ve öğrendiği bir ortam haline getirir.
- Öğretmen, eğitime dair felsefesinin ipuçlarını veren sorular sorar.

Evet, doğru. Soru soran, kendisiyle ilgili ipuçları veriyor. Bu konuyu biraz daha açar mısınız?

Tabii, memnuniyetle. Öyle sorular vardır ki, Doğan Hocam, öğrencinin ne kadar öğrendiğinin keşfi üzerinde yoğunlaşır. Bazı sorular ise yön verir. İşte, usta öğretmen, sorularını neye hizmet ettiğinin bilinciyle sorar. Buna ilaveten;

- Öğretmen, sınıfta yalnız kendisinin değil, öğrencilerin de soru sormasını sağlar. Öyle sorular vardır ki yaşantılar yaratır, bazı sorular ise ezberlenmiş olan bir bilginin hatırlanıp hatırlanmadığını ölçer. Örneğin belli türdeki bir masanın uzunluğunun kaç santimetre olduğu ile ilgili bir soru, öğrencinin bir eylem içine girmesini, yani metreyi eline alıp masayı ölçmesine yol açarken; Türkiye'nin yüzölçümü ile ilgili bir soru böyle bir bilginin zihinde var olup olmadığını belirler. Usta öğretmen, soru soran ister kendisi olsun, isterse öğrencisi, daima bir yaşantının ortaya çıkmasına özen gösterir. Yine usta öğretmen, öğrencinin kendi sorusunu keşfetmesini, sormasını, öğrenmesini ve öğrendiğini aktarmasını sağlar. "Türkiye'nin en

büyük gölü hangi göldür? Peki nerededir? Yüzölçümü ne kadardır? Özellikleri nelerdir?" gibi birbirini takip eden ve kime isabet edeceği belli olmayan "bombardıman" sorular sormaz.

- Öğretmen dersi bitirdiğinde, ne olursa olsun hiçbir şey yarım kalmaz; bir bütünlük oluşturulmuş ve sistem kurulmuştur. Kendi başına bir sistemin kurulmuş olmasının yanı sıra, daha önce oluşturulmuş başka sistemlerle de ilişkiler kurulur. Bütünlüğü ve ruhu varsa, sadece bir ders bile bir ömür boyu yetecek etki bırakır. Her bir dersi hatırası olacak şekilde var etmek önemlidir. Çünkü bir yazarın veciz ifadesi ile söylemem gerekirse, *hatırası olan ders akılda kalır.*

Konuyla ilgili sohbetimizin sonuna gelmiştik. Erzurum'da biraz gezmek üzere dışarı çıktık.

Bu sohbeti, İsmail Hakkı Tonguç'a adadık.

Öğretmenler Odası ve Öğretmen Dersliği 18

Bu kez Samsun'dayız. Samsun, Cumhuriyetimizin kuruluşuna giden tarihi başlangıcı hatırlattı bize; 19 Mayıs 1919'u andık. Kültür Merkezi'nde bizi bekleyen öğretmenlerle buluştuğumuzda, hâlâ bu duyguları taşıyorduk. Ertesi gün ilk iş, 19 Mayıs 1919 tarihinde bu kente ayak basan Gazi ve arkadaşlarının balmumu heykellerinin sergilendiği Bandırma Vapuru müzesini ziyaret ettik. Ardından, bizi Samsun'a davet eden dostların tahsis ettiği bir mekânda sohbetimize başladık.

'İrfan Hocam, bugün 'Öğretmenler Odası' ile ilgili konuşacağız. Sohbetimize giriş yapmak üzere, önceden yazdığım kısa bir durum öyküsünü okumak istiyorum," dedim. İrfan Hoca başıyla onayladı ve öyküyü okumaya başladım:

> Feride Öğretmen, yirmi beş dakikalık rahat bir yürüyüşten sonra okula geldi. Okulun hizmetlilerine selam verip "Günaydın," dedikten sonra öğretmenler odasına gitti. Öğretmen arkadaşlarıyla ders başlamadan önce biraz zaman geçirmek hoşuna gidiyordu. Onlarla selamlaşmanın, günlük yaşamdan bazı paylaşımlarda bulunmanın, bazı mesleki konularda sohbet etmenin bir ihtiyaç olduğunu hissediyordu.

Öğretmenler odasında ilk olarak çay makinesine yöneldi. Çayını aldıktan sonra pencere kenarındaki ufak masayı gözüne kestirdi. Öğretmenler odasında bir büyük masanın yanı sıra dört tane de küçük masa vardı. Gazete, kitap ve dergi okumak isteyenler için küçük masaların üzerinde farklı yayınlar bulunurdu. Bazı öğretmenler burada günlük gazetelere kısaca göz atar, kendi aralarında aktüel konuları değerlendirirlerdi.

Öğretmenler odasına küçük masaların konulmasını önerdiklerinde okul müdürü, büyük bir masanın daha iyi olacağı yönündeki fikrini belirtmişti. Fakat sonradan, öğretmenlerin farklı farklı konularda kendi aralarında toplanıp konuşma olanağı bulmalarının değerli olduğunu kavramış ve orta büyüklükte bir masa ile dört küçük masanın köşelere konmasını sağlamıştı.

Feride Öğretmen'in kendine yakın bulduğu birkaç meslektaşı vardı. Bu öğretmenlerle okudukları kitapları değiş tokuş ederler, gördükleri filmlerin eğitici yönlerini tartışırlar, televizyonda izledikleri bazı programlardan sağladıkları kazanımları paylaşırlardı. Özellikle Sabiha Öğretmen'in sohbetlerinden zevk alırdı. Onunla, son zamanlarda duyduğu ya da kendi geliştirdiği bazı mesleki kavramları paylaşır, öğrencilerine bu kavramlarla ne gibi yeni ufuklar açtığını anlatmaya çalışırdı. Sohbet ettiği meslektaşlarının arasındayken kendini atölye çalışmalarındaymış gibi hisseder, oradan ayrılırken zihninin güçlendiğini fark ederdi.

Feride Öğretmen, ne yazık ki aynı olumlu duyguları tüm meslektaşları için besleyemiyordu. Bazı öğretmenler farkına varmadan hem kendilerine, hem meslektaşlarına, hem de öğrencilerine dolaylı yoldan zarar verecek etkileşimler içine girebiliyorlardı. Nitekim birbirlerini gördüklerinde muhakkak bir şeylerden yakınırlardı. Feride Öğretmen bu gruba "Şikâyet Kurulu" adını vermişti. Bu kurula göre; anne ve babaların terbiye edemedikleri çocuklar sınıfları doldurmuştu; öğrencilikle ilgisi olmayan, haylaz, tembel, terbiyesiz çocuklarla uğraşmaktan yorulmuşlardı. İnşaat

işçisi bile öğretmenden daha çok kazanıyordu. Öğrenciler düşünce tembeliydiler; düşünmek yerine kopyalayarak işin kolayına kaçmanın peşindeydiler.

Feride Öğretmen'i üzen bir başka husus da, okul içinde değişik siyasal tutumları yansıtan alt grupların olmasıydı. Okul idaresinin taraftarlarıyla karşıtları birbirleriyle konuşmuyor, öğretmenler odasının farklı kısımlarında oturuyorlardı. Sanki tüm öğretmenler öğrencilerin eğitimi için burada değillermiş gibi bir tavır içinde, politik konulardaki bakış açısı farklılıklarına tahammülsüzlük gösteriyorlardı. Feride Öğretmen, "Öğretmenler kendi aralarındaki farklılıklara bu odada hoşgörü ile bakarlarsa, toplumda da demokratik anlayış yayılır." diye düşünüyordu.

Maalesef sık sık dedikodu yapılmaktaydı. Az sayıda da olsa bazı öğretmenler, o gün aralarında olmayan bazı meslektaşlarının arkasından konuşuyor, alaycı bir tavır içinde onların söyledikleri veya yaptıklarını birbirlerine aktarıyorlardı. En rahatsız olduğu şey de aynı öğretmenin arkasından konuştuğu bir kimseye bir başkasını çekiştirmesiydi. Feride Öğretmen bu meslektaşlarına hiç güven duyamıyor ve onların yanında fazla kalmamaya özen gösteriyordu. Bazı öğretmenler sınıfta yaşadıkları olayları aktararak öğrencilerin arkasından bir tür dedikodu yapıyorlardı. Velileri çekiştirenler de az değildi.

Feride Öğretmen, okul kültürünün en önemli göstergelerinden biri olarak gördüğü öğretmenler odasının atmosferini dikkatle gözlemleyip dinliyordu. Öğretmenler odasında yaşayan değerleri keşfetmeye ve kendi inandığı değerleri her fırsatta yaşatmaya çalışıyordu. İnsan onurunu, öğrenmeyi ve bilgiyi yücelten, aydınlık bir geleceğin temeli olacak "gayret", "dürüstlük", "sevgi", "işbirliği" ve "güven" gibi değerleri konuşma ve davranışlarında her fırsatta göstermeye, beslemeye çalışıyordu.

Uzak durmaya çalıştığı bir başka grup da bardağın hep boş tarafını gören "Karamsarlar Kurulu" idi. Bu kurulun üyeleri, olumsuz söz ve tavırlarıyla dünyayı kara bir tablo olarak

gösterip insanın içini karartırdı. Yağmur yağdığında yağmurdan, güneşli günlerde sıcaktan yakınırlardı; hep "güzel günler"i beklerlerdi. Bekârlar bekârlıklarından, evliler eşlerinden memnun değillerdi. Ne mesleklerinden, ne öğrencilerinden, ne oturdukları evden, ne yürüdükleri kaldırımdan hoşnutlardı.

Sonunda ders zili çaldı. Öğrencilerinin parıldayan gözlerini bir an önce görmek üzere sınıfa doğru yürümeye başlayan Feride Öğretmen, neden burada olduğunun bilincinde olarak şimdi tüm olumsuzlukları geride bırakmıştı. Koridorda sınıfına doğru yürürken, öğrencilerine "Günaydın" dedikten sonraki ilk giriş cümlesini kafasında evirip çevirmeye başlamıştı bile. Ardından sınıf kapısının önüne geldi ve bilinçli bir kafa, şevkli bir yürekle sınıfa girdi.

İrfan Hocam, Feride Öğretmen'in öğretmenler odasındaki etkileşimleri ve gözlemleri işte böyle...

Doğan Hocam, öğretmenler odası tüm detaylarıyla zihnimde canlandı. Gözlemleriniz, öğretmenliğe dair birçok hususa dikkat çekmekte.

Ben, öğretmenler odasını okul kültürünün yansıdığı önemli bir yer olarak görüyorum.

Gelin görün ki Milli Eğitim Bakanlığı, öğretmenler odasının kapatılmasını öngörüyormuş. Bu haber, 16 Mayıs 2012 tarihli gazetelerde *"Öğretmenler Odası Tarihe Karışıyor"* başlığıyla yayınlandı.

Umarım böyle bir şey gerçekleşmez.

Umarım... Öğretmenler odası, okulun kültürünü yansıttığı gibi okuldaki kültürün oluşmasına ve değişmesine de hizmet eder. Ancak bu oluşum ve değişim, iyi yönde olabileceği gibi, kötü yönde de olabilir.

İşte bu noktada okul yönetiminin uyanık olması ve iyi yönde gelişen bir okul kültürü için elinden geleni yapması gerekir. Aynı okulda çalışan öğretmenlerin birbirlerini görmeleri, sohbet etmeleri, etkileşim kurmaları doğal bir ihtiyaçtır. Öğretmenler odasında bir araya gelenler, kendilerini aynı okula ait hissederler. Kendini bir yere ait hissetmek ise insani bir ihtiyaçtır.

> Bana öyle geliyor ki bazı öğretmenler, öğretmenler odasına özellikle pek uğramıyorlar. Neden böyle yapıyorlar, bilemiyorum. Bu davranışlarıyla kimseye muhtaç olmadıklarını gösterdiklerini düşünüyor olabilirler. Oysa bir öğretmenin öğretmenliği, diğer öğretmenler olmaksızın etkili olamaz.

Öğretmenler odasında bulunmayı öğretmen için bir sorumluluk olarak görüyorsunuz. Neden? Bunu biraz daha ayrıntılı anlatır mısınız?

> Öğretmen, diğer öğretmenlerle var olur. Öğretmenler arası etkileşime fırsatlar yaratmak önemlidir. Diğer taraftan, öyküde söz ettiğiniz "Karamsarlar Kurulu" içerisinde yer alan öğretmenler gibi şikâyet etmeyi de bir öğretmene yakıştıramıyorum. Doğan Hocam, ben de size sormak istiyorum: Şikâyet eden bu öğretmenler, acaba hangi değerleri ihlal ediyorlar?

Bir kere, hakikat saygısı ve sevgisiyle ilgili bir aksaklık var burada. Hiçbir öğrenci, hiçbir aile yüzde yüz kötü olamaz. Bu, gerçeğe gözünü kapamak olur ki bu da bir eğitimciye yakışmaz. Eğitimci gerçeği görür ve o çerçevede konuşur.

"Karamsarlar Kurulu"nda konuşan öğretmenlerin yaşatmadığı başka bir değer de sorumluluk duygusudur. Öğretmen, gerçeği söyleme sorumluluğunu taşır, abartmaz; Sezar'ın hakkını Sezar'a verir. Yaşama karamsarlık gözlüğü ile bakmak eğitici bir tavır değildir.

Öğretmen adildir; hem kendine hem de sınıfına. Sürekli şikâyet eden karamsar öğretmende yaşam sevgisi yoktur.

Okuduğum öyküde dikkat çekmek istediğim bir diğer yan da şükür duygusunun eksikliği. Şükür yoksunu ortamlar insan ruhunda bir aşınma, bir küflenme, bir erozyon oluşturur; özellikle eğitimcinin bundan sakınması gerekir.

Bir okulda öğretmenler arasında alt gruplar oluşmuşsa, bu durum öğretmenler odasına yansır. Her grup, olayları kendi içinde süreçler ve diğerini "ötekileştirir". Bir okulun etkili eğitim ortamı oluşturması bakımından bu tip alt gruplar son derecede sağlıksızdır.

Doğan Hocam, bu türden alt gruplar içerisine girmiş bir öğretmenin ihlal ettiği, yaşatmadığı asli değerlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?

Hakikate ve dürüstlüğe saygısızlık var. Bu tür alt gruplar sevgi, saygı ve hoşgörüyü yok ediyor. Sevgi, saygı ve hoşgörü eksikliğinin söz konusu olduğu bir eğitim ortamı etkili olamaz. Sevgisizlik bir tür zehirdir. Saygı yokluğu ise güveni zedeler, işbirliğini yok eder.

Bu türden alt grupların oluşmasının elbette kendine özgü sebepleri var. Bu sebeplerin bazıları ekonomik, bazıları sosyolojik, bazıları politiktir; tarihsel koşullar içerisinde oluşmuşlardır. Fakat öğretmen, kendi bilinciyle, kendi karakteriyle bütün bu tarihsel, ekonomik, psikolojik, yöresel engelleri aşabilir.

Doğan Hocam, siz öyküde belki böyle adlandırmadınız ama "dedikodu grubu" adını verebileceğimiz bir grup öğretmenden söz ettiniz. Öğretmenler odasındaki "dedikodu grubu" üzerinde de durabilir misiniz biraz?

Dedikodu bir sosyal zehirdir. Dedikodunun olduğu yerde sevgi, saygı ve hoşgörü yaşayamaz; güven oluşamaz. Birbirleri hakkında dedikodu yapan öğretmenlerin her birinin kafasında şöyle bir düşünce belirir: "Ben şimdi burada olmasam, benim de arkamdan konuşup bazı davranışlarıma gülüyor olacaklardı. Şimdi benim yüzüme gü-

len, benim arkadaşım gibi olan bu insanlar aslında katiyen güvenilir insanlar değiller..." Ayrıca, dedikodunun olduğu yerde empati de yoktur. Nihayetinde dedikodunun geliştiği bir eğitim kurumu sağlıklı gelişemez.

Gönül ister ki öğretmenler odasında okul kültürü değerleri hâkim olsun. Yöneticiler ve öğretmenler arasında yaşayan değerler, okulun koridorlarında da yaşar ve zamanla öğrencilerin bilincinde kök salarak evlere taşınır. Değerler, toplumun ve insanlığın aydınlık geleceği için vazgeçilmezdir. Unutmayalım, Gandhi'nin de dediği gibi, değerlerimiz kaderimizi belirler.

Doğan Hocam öğretmenler odası konusu, öğretmen dersliği diye bir uygulamayı hatırlattı bana. Bu uygulama ile ilgili biraz konuşmak isterim.

Tabii, lütfen buyurun.

Estağfurullah Hocam. Bildiğiniz gibi okullarımızda derslerin yapıldığı derslikler var. İlkokullarda her sınıfın sabit bir sınıfı olmakla birlikte, branş dersleri verilmeye başlanınca aynı derslikte birbirinden farklı dersler işlenmeye başlar. Yani ortaokulda matematik, sosyal bilgiler, fen bilimleri, Türkçe, yabancı dil gibi dersler hep aynı derslikte verilir.

Şimdi bu dersliği hayal edelim: Birçok dersin verildiği genel bir dersliktir bu. Örneğin duvarda asılı bir tarih şeridinin, Türkçe dersi için pek bir anlam taşıması düşünülemez. Bu şekilde her bir ders, kendisi ile ilişkili olmayan bir ortamda verilir durur. Bu tür derslikleri öğretmen de doğal olarak benimsemekte zorluk çeker.

Şimdi bir de şunu hayal edelim: Örneğin ortaokulda bir Türkçe öğretmeni var. Dersliklerden biri bu öğretmene tahsis edilmiş. Öğretmen, Türkçe derslerini hep bu derslikte vermektedir. Sadece Türkçe derslerine, bir başka deyişle Türkçe öğretmenine ayrılmış olan dersliği gözünüzde canlandırabilir misiniz?

Evet, canlandırıyorum. Öğretmen hep aynı derslikte ders yaptığında, burayı benimser, evi gibi düşünür, hatta keyfine göre döşer. Duvarlara da uygun gördüğü tablo, resim gibi şeyleri asar. Hatta derslerine gelen öğrencileri misafirleri gibi algılayıp odanın konforunu onları mutlu edecek şekilde düzenleyebilir de. Peki İrfan Hocam, böyle bir dersliğin öğretmen olmayla ilişkisi ne olabilir?

Doğan Hocam, böyle bir sınıfta öğretmenlik yapılmaz, öğretmen olunur. Öğretmen, kendine ait olduğunu hissettiği bir ortamda dersini organik bir şekilde yapar, bu da öğrenmeyi kolaylaştırır. Öğretmen, ruhu ve karakteri olan böyle bir dersliği güzelleştirmek için çabalar, burada tam bir varoluş sergiler.

Peki, böyle bir dersliğe sahip olmak öğretmenin talebine mi kalmış?

Bu soruyu bekliyordum. Evet Hocam, ben inanıyorum ki öğretmenlerin çoğunluğu buna inanır ve isterse elde edebilirler. Bu gerçek anlamda bir değişimdir ve gerçekleşmesi büyük ölçüde öğretmenin verdiği derse özgü bir derslik esprisini kavramasına ve ardından bu fikri benimsemesine bağlıdır. Branş dersliği uygulamasına geçerek mesleki doyumu derinlemesine yaşayan sayısız öğretmenle tanıştım. Dilerim bu doyum, henüz bunu yaşamamış olan öğretmenlere de nasip olsun.

Ben de aynı dileği paylaşıyorum.

Bu sohbeti Selahattin Ertürk'e adadık.

Öğretmenin Tanıklığı 19

Öğretmenlerle yapacağımız bir sohbet toplantısı için İrfan Hoca ile birlikte Edirne'ye geldik. Her şey bir başka güzel bu tarihi kentte. Yüzlerce yıllık tarihsel birikim hiçbir yere kaybolmamış; dünle bugünü buluşturan zaman, sizi de sarmalayarak akıyor burada. Arnavut kaldırımlı sokakların kesiştiği her köşebaşında bir Osmanlı yapısı yükseliyor. Bir külliyeden girip bir başkasından çıkıyorsunuz. Edirne'nin insanında ayrı bir sakinlik ve sıcaklık var.

İrfan Hoca'da ise bir başka hüzün var bugün. Gözleri nemlenmiş gibi sanki. Öğreniyorum ki liseyi seksenli yıllarda Edirne'de okumuş. "Buraya ne zaman gelsem hep aynı şekilde duygulanıyorum," diye açıkladığı hislerini ve bu şehirde yaşadıklarını anlatmaya başladı. Edirne'nin, İrfan Hoca'nın gençliğine tanık olmuş bir kent olduğu anlaşılıyordu. Aynı şekilde İrfan Hoca da Edirne'ye tanıklık etmişti.

Hem yürüyorduk hem de konuşuyorduk. İrfan Hoca'nın Edirne'ye dair hatıralarını dinlerken kendimizi Meriç nehrinin kıyısında güzel bir mekânda bulduk ve söğüt dallarına dokunacak kadar yakın bir köşeye oturup sohbetimize başladık.

İrfan Hocam, bugünkü sohbetimizde konuşacaklarımıza girizgâh olsun diye, önceden tanık olduğum ve deneyimlediğim bazı anekdotlardan yola çıkarak kısa bir öykü yazdım. İzin verirseniz önce onu okuyayım, ardından üzerinde konuşalım, ne dersiniz?

Elbette Hocam...

Bu kısa öyküyü, lise ikinci sınıfa devam eden Kenan adlı bir öğrencinin yazdığı bir günlük sayfası olarak düşünebilirsiniz.

Geçtiğimiz hafta annemle babam, artık alışkanlık haline getirdikleri kavgalarından birini daha yaptılar, birbirlerine hakaret ettiler. Onlar, benim bu durumdan ne kadar etkilendiğimin farkında bile değiller, fakat ben yine çok üzüldüm. Ertesi gün okula içim buruk, kaygılı bir şekilde geldim, kendimi yalnız hissediyordum.

Evde yaşadığım bu durumu en yakın arkadaşlarıma dahi anlatamıyorum. Utanıyorum. Yüzüm asık, soğuk, neşesiz bir şekilde sınıfa girerken öğretmeni kapıda gördüm. Görmemiş gibi yaptım, diğer öğrencilerin arasına karışarak sınıfa girdim.

Öğretmen sınıfa girince bana ters ters baktı. Kendimi derse veremediğimden, boyuna önüme bakıyordum. Annemin hıçkırıkları, babamın bağırışları bir film şeridi gibi kafamda dönüp duruyordu. Öğretmen, derse olan ilgisizliğimin farkındaydı. Bir süre sonra, "Ne anlatıyorum ben, söyle bakalım!" diye doğrudan bana sordu.

Önüme baktım, cevap veremedim.

Öğretmen, "Sana söylüyorum! Önüne bakıp durma; ayağa kalk ve soruma cevap ver!" dedi.

Ayağa kalktım, yine önüme bakmaya devam ettim. Önde oturanlar dönüp bana baktılar; bazılarının yüzünde alaycı bir gülümseme vardı.

Öğretmen, "Burası sınıf, ciddi ol biraz, adam gibi dersini dinle. Otur şimdi yerine!" dedi. Ses tonu ve bakışları öfkeliydi.

Ağlamamak için dişlerimi sıkıp yerime oturdum, başımı önüme eğip bir daha hiç tahtaya bakmadım. Ondan nefret ediyorum. Ayaktayken bana alaycı bir gülümseme ile bakanları da asla unutmayacağım.

Canım o kadar çok sıkılmıştı ki teneffüsten sonraki derse öfkeli bir halde girdim. Dersin öğretmenini kapıda gördüğüm halde görmemiş gibi yapıp yerime oturdum.

Zaten bu öğretmen de öğrencilerinin ne yüzüne, ne oturuşuna, ne de dinleyip dinlemediklerine dikkat eden biridir. Tabii ki benim asık yüzümün, neşesizliğimin, öfkemin farkına bile varmadı. Ders bitince de nasıl girdiyse aynı şekilde sınıftan çıktı. Kimin derdi var, kimin yok umurunda bile değildi. Anlaşılan, görevini yerine getirdiğini hissetsin yeter; gerisi onun için önemli değil.

Öğleden sonra iyice neşesizleşmiştim ve öfkem de bir o kadar artmıştı. Öğle teneffüsünden sonraki ilk derse girerken kapıda dersin öğretmenini gördüm. Moralim bozuk olduğu için bu öğretmeni de görmemiş gibi yaptım, öğrencilerin arasına karışarak sınıfa girdim.

Bu öğretmen, ders anlatırken öğrencilerin arasında dolaşan bir öğretmendi. Benim durgun, gergin, öfkeli ve mutsuz halimin farkına varmış olmalı ki bir ara benim sıramın yanına gelince elini omzuma koydu ve "Kenan, ders bitince bana bir dakika zaman ayırır mısın, sana sormak istediğim bir şey var, unutabilirim, lütfen bana hatırlat," dedi ve sonra derse devam etti. Ders boyunca bir kez bile benim tarafıma asık yüzle, çatık kaşla bakmadı.

Ders bittikten sonra yanına gittim. Beni dışarı çıkardı ve koridorda yürürken başka hiç kimsenin duyamayacağı bir sesle konuştu: "Kenan, senin bir derdin var gibime geldi. Sana değer verdiğimi bil; konuşmak istersen buradayım. Sorunlar olabilir, herkesin zaman zaman sorunları olur. Sana yardımım dokunabilir. Konuşmalarımız aramızda kalır. Bu dediklerimin üstünde düşün, lütfen."

Gözümde biriken yaşları saklamaya çalışarak kendisine teşekkür ettim ve süratle oradan ayrıldım. O akşam biraz düşündüm ve ertesi gün evde yaşadığım sorunlardan ona bahsetmeye karar verdim. Beni uzun uzun dinledi, teskin edip önerilerde bulundu. Bu hafta daha iyiyim...

Evet, öykü böyle...

İrfan Hocam, her insanın hayatında silinmez izler bırakıp derinden etkileyen en az bir öğretmeni olmuştur. Bu etki olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilir. Bu kısa öyküde, genç bir lise öğrencisi ile üç farklı öğretmen tasvir ediliyor. Bugün bu öğretmenlerin yaptığı tanıklıklardan söz etmek istiyorum.

Tanıklık kavramına daha önce de değinmiştiniz. Öğretmenin tanıklığından bahsetmeniz konuyu daha da anlamlı kılacak. Buyurun Hocam, sizi dinliyorum.

Tabii, yalnız önce Kenan ve üç öğretmene dair bir toparlama yapmak istiyorum: Kenan, evindeki sorunlardan bunalmış bir öğrenci olarak o gün okula gelir, o kadar ezilmiş ve bunalmıştır ki kimseyle göz teması kuramaz, dersi dinleyemez. Bu duruma üç öğretmen farklı farklı tepkiler gösterir.

İlk öğretmen, Kenan'ın "ilgisizliğini" kendisine yapılmış bir hakaret olarak algılar ve onu sınıfta öfkeyle azarlar. Bu öğretmen, "korku kültürü"nün öğretmenidir. Bu öğretmen için en önemli şey, öğrenciden daha güçlü bir pozisyonda olmak; korkulan, güçlü bir otorite olarak görülmektir. Kendisinin güçlü, öğrencilerinse güçsüz olduğu ilişkilerin dışında hiçbir ilişkiden memnun değildir.

İkinci öğretmen, işine odaklanmış, "öğrencisine ilgisiz" bir öğretmendir. Sınıfa girer, dersini anlatır ve çıkar; yani işini yapıp daha fazlasına karışmaz. Onun derdi, görevinden ne azını ne de fazlasını yapmaktır. Ne başkasının kendisiyle ilgilenmesinden hoşlanır, ne de kendisi başkalarıyla ilgilenir.

Üçüncü öğretmen ise gören gözlerle öğrencilerine bakar. Kenan'ın durumunu fark eder ve ona elinden geldiğince yardımcı olmaya çalışır. Bu öğretmen, daha önce gözden geçirdiğimiz on üç değeri yaşatan sevgi, saygı odaklı değerler kültürünün öğretmenidir. Bu öğretmen için öğrencinin bir birey olarak gelişimi, kendini keşfetmesi, hayata hazırlanması, onun sınava hazırlanması kadar önemlidir.

Doğan Hocam, bu öyküden yola çıkarak başka neler söylenebilir?

Bir öğretmen sınıfa girdiğinde, o gün sınıfta Kenan gibi öğrencilerin olabileceğini bilir. Kenan'ın öyküsünden biliyoruz ki öğretmen sınıfa girerken ister istemez bir tanıklık sürecini başlatıyor; üç farklı öğretmen, üç farklı tanıklık yapmış oluyor.

Peki sizce bu öyküde betimlenen öğretmenler hangi tür tanıklık süreçleri başlatmış oldular?

Üç öğretmenin Kenan'a verdiği tanıklık mesajlarını, benim *İletişim Donanımları* adlı kitabımda da yer verdiğim bir tablo üzerinde inceleyelim istiyorum. Tabloda birinci öğretmeni, korku kültürünü simgeleyen "K" harfiyle gösterdim; ilgisiz öğretmeni "İ" harfiyle, üçüncü öğretmeni de saygı ve sevgi sözcüklerini simgeleyen "S" harfiyle gösterdim.

Gördüğünüz gibi, birinci öğretmen K'nın verdiği tanıklık mesajları Kenan'a kendini yalnız, bunalmış, değersiz hissettirdi. Kenan, içinde beliren öfke, hınç, kin ve yalnızlıkla baş başa kaldı.

İkinci öğretmen İ, öğretmenliğini yapıp sınıftan çıkmak istiyordu; çünkü o, öğretmen olmak yerine, öğretmenlik yapmaya önem veren biri. Öğretmenliğiyle ilgili normlar, kurallar, beklentiler, müfredat içeriği var. Ondan beklenen öğretmenlik yapması ve o da öğretmenliğini aynı doğrultuda yapıyor.

Öğretmen İ'nin yapmış olduğu tanıklık, esasında bütünüyle "yüz"e, öğrenci rolüne dönük ve onun ötesinde hiçbir manası yok. Bu öğretmenle öğrenciler arasındaki ilişkide herhangi bir duygusal bağlantı, sevgi, saygı, özlem, öfke veya hayal kırıklığı oluşmaz. Bu öğretmen, duygusal yönden içi boş bir ilişki geliştirir; ne o, mezun olmuş öğrencilerini hatırlar ne de öğrenciler onu. Onun sınıfında insan insana ilişkiler gelişemez.

K'nin verdiği mesajlar	İ'nin verdiği mesajlar	S'nin verdiği mesajlar
Sen sınıfa aitsin ve sınıftayken bunu asla aklından çıkarmamalı, bundan başka bir şeyle ilgilenmemelisin. Sınıfta olduğun sürece kendi yaşamınla ilgili herhangi bir iz taşımamalı, yüzde yüz buraya ait olmalısın.	Siz burada oturduğunuz sürece, ben sizi görebildiğim sürece, öğrencisiniz, bu sınıfa aitsiniz. Aslında derse gelmişsiniz, gelmemişsiniz umurumda bile değil. Ben dersi anlatırım; gelirseniz, dersi dinleyip öğrenirsiniz. Dinlemezseniz de öğrenemezsiniz. Keyfiniz bilir...	Seni bu sınıfa aitsin, o nedenle benim öğrencimsin, ama sen aynı zamanda bir bireysin. Yalnız öğrenci olarak değil. Kenan olarak, birey olarak önemlisin. Öğrenci olarak bu sınıfa aitsin, ama bir birey olarak da önemlisin. Seni umursuyorum.
Bu sınıfta olduğun sürece senin iç dünyan beni ilgilendirmez. Öğretmen olarak yapmam gerekenler, anlatmam gereken konular var. Öğrenci olarak onları dinlemekle ve yapmakla sorumlusun.	Sizin iç dünyanız umurumda değil. Sizler benim için birer "yüz"sünüz; "can"ınız beni ilgilendirmez. Nasıl ki sinema salonu hoş da olsa, her film sonuna kadar oynar, ben de sınıfa girdikten sonra aynı şekilde dersimi anlatırım. Sizin derse katılıp katılmamanız benim umurumda bile değil.	Senin iç dünyan, kendini nasıl hissettiğin, mutlu olup olmadığın benim umurumda. Çünkü bir insan olarak benim gözümde sen bir değer taşıyorsun; seni bir şahsiyet olarak, "can" olarak görüyorum.
Sende bir bozukluk var, sen henüz öğrenci olamamışsın. O nedenle seni yargılıyorum, sende bir bozukluk olduğunu sadece benim değil, bütün öğrencilerin bilmesini isteyecek şekilde seni kınayıp utandırıyorum.	Burada oturduğunuz sürece benim için hiçbir sorun yok, her şey normal. Oturun ve bana bakın. Sizden başka bir şey istemiyorum.	Yüzünün asık olması, kendini yalnız hissetmen, korkman, kaygılanman; bütün bunları doğal süreçler olarak görüyor ve kabul ediyorum. Taşıdığın bu duygular yüzünden seni yargılamıyorum ve seni olduğun gibi kabul ediyorum.
Seni bir insan olarak değerli görmüyorum; sen ancak bir öğrenci olarak değerlisin. Senin yaşamının diğer yanları beni ilgilendirmez.	Sizin değerli ya da değersiz olmanız beni ilgilendirmez.	Sen bir birey olarak değerlisin. Sen yaşamın bütünlüğü içinde değerlisin: ailen için, okul için, bu kent için, bu toplum için, bu dünya için değerlisin. Sen evrenin vazgeçilmez bir parçası olarak teksin ve bu nedenle değerlisin; ben bunun farkındayım.
Ben sana güvenemem, kendi haline bırakırsam iyi bir öğrenci olamazsın. Sen doğruyla yanlışı birbirinden ayırt edebilecek biri değilsin. Onun için birinin seni gütmesi, sana çobanlık etmesi gerekir. Ara sıra birisi sana bağırıp çağırmazsa doğru olanı yapmazsın.	Size ha güvenmişim ha güvenmemişim, umurumda değil. Buraya kadar gelmişseniz, bu sınıfta öğrenciyseniz anlamanızı beklerim. Anlamıyorsanız da ya sınıfta kalırsınız ya da bir şekilde anlayacak hale gelirsiniz, bu benim sorunum değil.	Kenan, ben sana güveniyorum. Sen durup dururken kendini yalnız, öfkeli hissetmezsin. Senin bir derdin olmasa, derste önüne bakıp durmazsın. Demek ki bir derdin var ve ben bu derdin saçma sapan bir şey olduğunu düşünmem; bir insan olarak bir gerçeğe tepki verdiğini düşünürüm.
Ben seni ancak iyi bir öğrenci olursan severim. Bir insan olarak sen sevilmeye değmezsin. Öğrenciliğin kadar layıksın sevgiye.	Sizi herhangi bir şekilde sevilecek veya ilişki kurulacak bireyler olarak görmüyorum. Esasında siz benim için bu sınıfa gelip konuşmam için bir tetikleme mekanizmasısınız. Bunun ötesinde herhangi bir değeriniz yok, bunu böyle bilin.	Sana emek ve zaman vermek isterim, çünkü sana saygım var ve seni seviyorum. Olabileceğinin en iyisi olmaya layıksın. Senin arkandayım, gelişmen için elimden geleni yaparım.

Şimdi de Kenan'ın üçüncü öğretmen S ile ilişkisine bir bakalım. Kenan, öğretmenin verdiği tanıklık mesajlarını almıştır. Kenan, yıllar sonra, artık bir yetişkin olup yeni yeni toplumsal roller üstlendiğinde, bir baba olarak, mesleğini yapan bir birey olarak, öğretmeni S'yi unutmayacaktır. Bu duygular içerisinde daha iyi bir baba, daha iyi bir eş, daha iyi bir doktor, mühendis, öğretmen veya artık hangi mesleği seçtiyse onun daha iyi bir çalışanı olarak hayatına devam edecektir.

Doğan Hocam, şunu söyleyebilir miyiz: Üçüncü öğretmen S, öğretmenlik yapmamış, öğretmen olmuştur.

Aynen öyle İrfan Hocam... Öğretmen olanla öğretmenlik yapanın tanıklığı birbirinden farklıdır; bunun altını tekrar tekrar çizdiğiniz için size teşekkür ediyorum.

Doğan Hocam, bütün bu söylediklerinizden ben şu sonucu çıkarıyorum: Öğretmenin tanıklığı önemlidir. Öğretmen neye tanıklık ederse o gelişir ve gerçekleşir. Dolayısıyla öğretmen, yaptığı tanıklıkla bir öğrencinin hayatını olumlu veya olumsuz yönde değiştirebilir.

Değerli eğitimci Zeki Sarıhan'ın *Unutulmayan Öğretmenler* adlı kitabında okumuştum: Yazar Fakir Baykurt'un Türkçe öğretmeni Kemal Demiray, bir gün Baykurt'un kendi çocukluğunu anlattığı bir kompozisyonla ilgili olarak tüm sınıfın huzurunda şu değerlendirmeyi yapmış: "Gorki de yazsa ancak bu kadar yazabilirdi..." Fakir Baykurt'un bu müthiş tanıklıktan nasıl etkilendiğini sanırım konuşmaya gerek yok...

Öğretmen Kemal Demiray'ın bu tanıklığının Fakir Baykurt'un edebi bir şahsiyet oluşunda muhakkak etkisi olmuştur.

Doğan Hocam, müsaadeniz olursa bir de İlber Ortaylı'nın ortaokul yıllarına ait bir anısını paylaşmak istiyorum. Yine Sarıhan'ın aynı adlı

kitabından, İlber Ortaylı'nın ağzından aktarıyorum: "Ankara Atatürk Lisesi'nde iki yıl boyunca (1960-1962) orta iki ve üçüncü sınıfta Türkçe-Edebiyat Bilgisi öğretmenimiz Türkan Bengisu idi. Milli Eğitim yönergelerini ya kusursuz uyguladığından veya tersine hiç itibar etmediğinden olacak, öğrencilerin yaratıcılığını ve kişilik kazanmasını teşvik eden özel bir ders programı uygulardı. Öğrencinin biri, oyun, öykü veya bir şiir mi yazdı? Türkan Hanım derhal bu oyunu temsil ettirir, öyküyü okutur, şiiri alkışlarla dinleyip ciddiyetle eleştirir, över, konuyu tartışırdı. Sınıfın yarısı şiirle, öyküyle, tiyatroyla ilgilenmeye başladı. (...) Derse ve ortama uyum sağlamayan asi veya kaba tavırlı birkaç çocuğun kısa zamanda uyumlu, saygılı ve uygar davranışa girdiğini görmek mümkündü. Öğretmen bunları takdir etmekle kalmıyordu, bu çocukları izliyor, bazen basit bir-iki soru yöneltiyor, doğru cevabı takdir ediyor veya başarı ışıltısı bulunan ödevlerini sınıf önünde övüyordu. Senenin bir ayında her öğrenciye bir konuda konferans hazırlatıp kürsüde verdirtirdi..."

Bu da güzel bir tanıklık örneği değil mi Doğan Hocam?

Evet. Bu paylaştığın öykülerden sonra, yetkim olsaydı eğer şu sözü pirinç bir levha üzerine yazdırtıp bütün okulların kapısına astırırdım: Ey öğretmenler, öğrencilerinizin güzel davranışlarına ve başarılarına tanık olunuz! Sevgili Türkan Bengisu öğretmenin iyi davranış avcısı olduğu nasıl da belli oluyor!

Bu sözü, okul kapısının üzerine olmasa da en azından bu sohbeti okuyacak binlerce öğretmenin kalbine yazmış oluruz diye ümit ediyorum. Doğan Hocam, son olarak kendimle ilgili bir anımı paylaşmak istiyorum.

Sizi dinliyorum İrfan Hocam...

Columbia Üniversitesi'nde, 1987 yılında "Karşılaştırmalı Eğitim" adında bir ders almaktaydım. Dersin hocası, alanın kurucularından

biri sayılabilecek, Max Eckstein adında ünlü bir profesör idi. İlk yedi hafta, hocanın enfes anlatımlarıyla geçti. Daha sonra öğrenciler sunumlar yaptılar. Ben de Türkiye üzerine bir sunum yaptım. Sınıf kalabalıktı ve hocanın beni pek de tanımadığını düşünüyordum. Sunum bittikten sonra çantasından National Geographic dergisinin, kapağında Kanuni Sultan Süleyman'ın olduğu bir nüshasını çıkarıp bir süre Türkler hakkında konuştu. Bu arada beni de yüceltti. Unutamayacağım bir andı. Sınıfta bulunan öğrenciler bir taraftan beni tebrik edip, bir taraftan da "Magnificant* İrfan" diye bana takılıyorlardı. Hepsi bir tarafa, Profesör Eckstein, "Karşılaştırmalı Eğitim" adıyla bir kitap yazmamı tavsiye etti bana. Aslında unutmuş gibiydim ama ilginçtir, aradan yıllar geçtikten sonra, yayınlanan ilk kitabımın adı *Çağdaş Eğitim Sistemleri: Karşılaştırmalı Eğitim* oldu.

İrfan Hocam, tanıklık konusunu başınızdan geçen güzel bir anıyla taçlandırmış olduk; teşekkür ediyorum.

Hocam, herhangi bir konuda örnekleri çoğaltmanın öğrenme adına pek yarar sağladığını düşünmüyorum ama bizim için çok anlamlı olduğunu düşündüğüm son bir örnek daha vermek istiyorum müsaadeniz olursa.

Tabii ki...

Mustafa Kemal, Askeri Rüştiye'ye başladıktan kısa bir zaman sonra zeki ve çalışkan bir öğrenci olduğunu gösterir. Özellikle matematik öğretmeninin gözünde bambaşka bir yeri vardır. Matematik öğretmeni, Yüzbaşı Mustafa, küçük Mustafa'nın çalışkanlığına, karakterine ve zekâsına hayrandır. Bir gün Yüzbaşı Mustafa, öğrencisi Mustafa'ya şöyle der: "Benim adım da, senin adın da Mustafa. Aramızda bir fark olsun. Bundan sonra senin adın Mustafa Kemal olsun." Kemal; yani

* "Magnificant" sözcüğü, "muhteşem" anlamına gelmektedir. Batılılar tarafından Kanuni Sultan Süleyman için kullanılagelmiştir.

bilgisiyle, görgüsüyle olgun kişi... Tanıklık, işte böyle bir şey olmalı değil mi Hocam?

Evet. hem de çok güçlü bir tanıklık... Öğretmenin tanıklığını çok anlamlı, tarihi bir örnekle açıkladığınız için teşekkür ediyorum size.

İrfan Hocam, sohbetlerimizin sonuna yaklaştık...

Evet Doğan Hocam, bildiğiniz gibi önümüzdeki hafta İstanbul Üniversitesi'nde, Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi öğrencileri için bir konferansınız olacak. Dilerseniz, konferanstan sonra, genç öğretmen adaylarından alacağımız enerji ile son bir genel değerlendirme yaparız.

Çok iyi olur İrfan Hocam. Öğretmen olmayı son bir kez de gençler için değerlendirmeye çalışırız. Beyazıt'taki sahafları özledim. Eşe dosta uğrar, biraz kitap alır, sonra da çaylarımızı içerken sohbet ederiz.

Bu sohbeti, Refet Angın'a adadık.

Öğretmen Olmaya Hazırlanmak 20

İstanbul Üniversitesi'ndeyiz... İletişim Fakültesi'nin konferans salonu, Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi'nin öğretmen olmaya hazırlanan öğrencileriyle dolmuş vaziyette. Öğrencilerden bazıları yerlere oturmuş, bazıları ise ayakta. Bu buluşmayı sağlayan İrfan Hoca, İstanbul Üniversitesi'nde hem öğrenci hem de hoca olarak bulunmuş bir konuşmacıyı misafir etmenin mutluluğuru yaşadıklarını belirterek beni takdim etti. Yaklaşık bir saat süren bir sohbet gerçekleştirdik; hayatımın bir saatini öğretmen olmaya hazırlanan öğrencilerle geçirmekten mutluydum. Konferans sonrası gerçekleşen ayaküstü etkileşimlerin ardından İrfan Hoca ile birlikte Beyazıt'a doğru gitmek üzere okuldan ayrıldık.

İstanbul Üniversitesi'nin tarihi kapısının önünden geçip ağır adımlarla Sahaflar Çarşısı'na ulaştık. Sıcaklığını ve zarafetini hiç kaybetmeyen, insana bambaşka bir enerji veren yayınevlerine uğrayıp çalışanlarına ayaküstü hal hatır sorduk. Burası, geçmişten bu yana pek çok şeye tanık olmuş bir yer. Eskiden bu kitabevlerinin her biri, entelektüel sohbetlerin yapıldığı birer akademiydi adeta.

Yayınevlerindekilerle eski zamanları yâd ederek yaptığımız kısa sohbet, İrfan Hoca'yı da beni de epey duygulandırdı. Belki de, öğretmen olmaya dair yaptığımız sohbetler dizisinin yavaş yavaş sonuna yaklaşmamızdı bizi hüzünlendiren. Kolay değil, bir süredir yaptığımız bu sohbetlerin her biri bizde tutku haline gelmişti.

Sahaflardan birkaç kitap aldıktan sonra çalışanlarla vedalaşıp oradan ayrıldık. Eski Çınaraltı Çay Bahçesi kaldırıldığından, Sahaflar Çarşısı'nın hemen girişindeki yeni çay bahçesinde sakin bir köşe bulup oturduk ve sohbetimize başladık.

Hocam, öğrencilerimize hitap ederek bizi onurlandırdınız. Üniversitemiz, fakültemiz ve öğrencilerimiz adına size öncelikle teşekkür etmek istiyorum.

İrfancığım, havasını soluduğun ortamda bulunup öğrencilerinize hitap ettiğim için mutlu oldum.

Doğan Hocam, konferansta coşkuluydunuz; öğrenciler sizi can kulağı ile dinlediler, esprilerinize güldüler, bir sonraki cümlenizin ne olacağını merakla beklediler. Konuşmanızda çocukluk yıllarınızdan çarpıcı küçük öyküler paylaşmanız çok hoştu, fakat öğretmenliğe dair manidar ipuçları da verdiğinizi düşünüyorum. Bakmasını bilirse, kişinin öğretmenlik için zengin malzemeleri kendi hayatında bulabileceğini söylediniz; en önemlisi buydu. Öğretmen olmaya hazırlanan gençler de sizin gibi kendi hayatlarına bakıp, ilk derslerini kendi hayatlarından çıkarabilirler.

İrfan Hocam, her insanın bir öyküsü vardır. Bizim de sohbetlerimizde sıkça vurguladığımız gibi, öğretmenliğe hazırlanan genç öğrenciler ellerinin altındaki kaynağa, yani kendilerine bakarlarsa eğer, muhakkak bir şeyler bulurlar.

Umarım konferans esnasındaki coşkum, gençlerin de dikkatini çekmiştir. Öğretmenliklerini coşkuyla, enerjik bir şekilde yapmaya gayret etmeleri önemlidir. Yıllardır konferanslarımda şunu görüyorum: Konuşmacı kişi dinleyici ile sıcak bir ilişki oluşturursa, söylenenler daha etkili oluyor. Aynı şekilde öğretmen de öğrencisiyle can cana bir etkileşim kurabilirse, dersi verimli geçer.

Daha önceki sohbetlerimizin birinde, "Önce ilişki kurmak gerekir," demiştiniz. Öyle sanıyorum ki birçok öğrenci sizi dinledikten sonra, "Bir konferans dinledim, hayatım değişti," demiştir kendi kendine.

Öyle olduysa ne mutlu bana. Genç öğretmen adaylarının daha şimdiden bunu hedeflemelerini; öğrencilerine, "Bir ders dinledim hayatım değişti," dedirtecek dersler vermenin heyecanını yaşamalarını diliyorum.

Doğan Hocam, konuşmanızın bir yerinde, ilkokul birinci sınıftayken ilk derste öğretmeninizin "Mehmet Doğan Cüceloğlu" diyerek adınızı telaffuz etmesinden çok etkilendiğinizi söylediniz. Bunu açar mısınız biraz?

Âbii ben o zamana kadar çocuktum; başka kimliğim yoktu. Çocukluktan öğrenciliğe geçeceğim diye düşünürken, bir ada sahip olduğumu fark etmemiştim adeta. O yüzden adım ilk söylendiğinde duymadım sanki. Bu yüzden öğretmenim yüksek sesle ikinci kez söyledi. İrkildim ve "burada" dedim. Biraz korkmakla birlikte, öğrenci olmanın ötesinde "Doğan Cüceloğlu" olduğumu, yani kendi başıma bir birey olduğumu fark etmiştim ve içimi bir haz kaplamıştı. Bir insana ismiyle hitap etmenin ne kadar önemli olduğunu bilmek gerekir. Sınıfta kaç öğrenci olursa olsun, öğretmenin her bir öğrenciye ismiyle hitap etmesi ölçülemeyecek kadar değerli ve etkilidir. Bu yüzden öğretmen olma hazırlığının en asli unsurlarından biri, öğrencilerin adlarını öğrenmektir.

Evet Doğan Hocam, ben de bir kimseye ismiyle hitap etmenin o kişide "ben varım ve biriciğim" duygusunun oluşmasında etkili olduğunu düşünüyorum. Bu noktada, öğretmen olmaya katkı sağlayacağına inandığım bir öngörüde bulunmak istiyorum: Öğretmenlerin ismiyle hitap ettikleri öğrenci sayısını bilmiyoruz ama diyelim ki on milyon öğrencinin ismi öğretmenleri tarafından biliniyor. Önümüzdeki yılın

sonunda bu sayıyı on beş milyona ulaştırmış olsak, eğitim sistemimiz hızla canlanıp ruh kazanır diye tahmin ediyorum. Bu denli basit ve maliyetsiz bir hamlenin, bize ne getireceğinden emin olunmadan milyarlar harcanarak uygulanan projelerden çok daha olumlu bir değişiklik yaratacağına eminim.

Katılıyorum. Keşke, ismiyle hitap edilen öğrenci sayısını artırma seferberliğine girişilse...

İrfan Hocam, siz yıllardır öğretmen yetiştiriyorsunuz. Belki de şu an öğretmen olarak görev yapan on binlerce kişi öğrenciniz olmuştur. Eminim ki halen öğretmen olmak için yetişen gençler için söyleyecekleriniz vardır...

Teşekkür ederim. Sanırım şu âna kadar elli bine yakın "öğretmen adayı" öğrencim olmuştur ve umarım bunların çoğu şu an öğretmendir. Sizin konferansta dile getirdiklerinizden de yararlanarak, öğretmenliğe hazırlanan genç öğrenciler için birkaç hususu dile getirmek istiyorum.

Konferansta tam bir saat konuştunuz. Yıllara dayanan tecrübelerinizden damıttığınız bir ders işlediniz. Bir öğretmen, verdiği bir dersi iki dönem halinde, tam bir yıl boyunca işler. Her bir dersi dönemin bir parçası olarak verir. Bunda bir sorun yok; doğrusu da budur. Ancak öğretmen, verdiği her bir dersi kendi bütünlüğü içinde tek başına bir ders gibi vermelidir. Dönemin hangi haftasında olursa olsun hiçbir ders yarım kalmamalı, sadece bir önceki dersin devamı, bir sonraki dersin de ön adımı gibi olmamalı, kendine özgü bir bütünlüğe sahip olmalıdır. Dersi öyle şekilde işlemelidir ki öğretmen, bir daha gelmeyecek olsa bile öğrencide bir iz bırakmalıdır. Ben, öğrencilerin ileriki hayatlarını, süresi bir saat bile olsa, o iz bırakan derslerin etkilediğine inanıyorum.

Bir de öğretmenliğe hazırlanan öğrenciler, almaları gereken derslerle ilgili henüz birinci sınıftayken bile önemli-önemsiz ayrımı yapmakta, kendilerine faydalı olmayacağını düşündükleri dersleri ötekileştir-

mekteler. Oysa öğretmen adayları, bütünlük içinde hareket etmeli, kendilerini olabildiğince geniş bir çerçeve içinde geliştirmeliler. Eğitim fakültesinde yararsız herhangi bir ders veya konu yoktur. Öğretmenlik için her ders bütünleyici ve yararlıdır.

Yani, öğretmen olmaya hazırlanırken kendilerini aşırı sınırlamamalılar, diyorsunuz. Bilhassa temel ve orta eğitimlerinde, onu takip eden üniversite eğitimlerinde heybelerini olabildiğince doldurmalılar...

Evet, onu demek istiyorum. Genç öğretmen adaylarının, şimdi elde ettikleri her bilgiyi ileride büyük bir ihtimalle kullanacaklarını düşünmeleri gerekir.

Değinmek istediğim bir husus daha var. Doğan Hocam, bana öyle geliyor ki son yıllarda öğretmen yetiştirme programlarında herkesin aşina olduğu seçilmiş bir ana eserler listesi bulunmamaktadır. Programların çoğunda, ilgili alanın birikiminden, ruhundan, tarihinden ciddi bir kopuşun olduğu gözlenebilmektedir. İstiyorum ki genç öğretmen adayları bu sorunun bilincinde olup kendi donanımları ile bu eksikliği gidersinler.

İrfan Hocam, işaret ettiğiniz husus önemli bir eksiklik. Yükseköğrenim kurumlarımızın bu eksikliğin farkına varıp giderebileceklerine inanıyorum. Öğretmen adayı isterse mevcut koşullar içinde kendi ufkunu geliştirmek için girişimlerde bulunabilir.

Doğan Hocam, bir öğretmen adayı, fakültede elde edeceği kazanımlar paralelinde ileride görev yapacağı okulu, muhatap olacağı öğrenciyi, veliyi, işbirliği içinde olacağı öğretmeni tanıma olanağına da sahiptir. Genç öğretmen adayları için bu müthiş bir şanstır. Öğretmen adayları, sahip oldukları gözlem gücünü mümkün olduğunca hızlı kullanarak kendileriyle ilişkili kişi ve kurumları önceden tanıyabilirler.

Bu söylediklerinizi öğretmen adayları nasıl yapacaklar? Yani genç öğretmen adayı, görev yapacağı okulu, muhatap olacağı öğrenciyi, veliyi, birlikte çalışacağı öğretmenleri nasıl tanıyacak?

Bunların önemini kavramış ve bu konularda gelişmeyi hedeflemiş bir öğretmen adayı için bu fırsatlar eğitim süreci içinde yaratılmaktadır. Gelişmeyi hedeflemiş olanlar, fırsatı tanımakta ve yararlanmaktadır.

Belirtmek istediğim bir başka husus da şudur: Öğretmen adaylarının, öğretmenlikle ilgili derinlikli, kapsamlı ve nitelikli eserler okuması önemlidir. Öğretmenliğe dair yayınların sayısı artmış gibi görünse de aynı şey nitelik açısından söylenemez. Cumhuriyet'in ilk kurulduğu yıllardan 1970'li yıllara kadar MEB'in yayınladığı "Öğretmen Kitapları" dizisi düzeyinde bir kitap dizisi maalesef yayınlanamamaktadır. Dolayısıyla eski kitaplar, yeni kitaplara göre olumlu anlamdaki farklılığını korumaktadır. Ancak genç öğretmen adayları, devam ettikleri programlarda klasik haline gelmiş öğretmenlik kitaplarından mahrum kalmaktadırlar. Bu önemli bir eksikliktir. Umarım genç öğretmen adayları eğitim bilimleri alanındaki klasik eserlere ulaşıp bu eksikliği tamamlarlar.

Doğan Hocam, eğitim ve öğretime dair yazılmış eserlerin çoğunu gözden geçirmiş bir eğitimci olarak şunu ifade etmek istiyorum ki eğitim tarihinin her döneminde güçlü ve etkili düşünceler ortaya atılmıştır. Yeni olarak takdim edilen birçok düşünce ve uygulama daha önceki çağlarda da dile getirilmiştir. Birkaç örnek vermek istiyorum: Antik filozoflara kadar geri gidebiliriz, mesela Aristoteles, "İnsanlara aynı eğitimin verilmesi aynı faziletleri meydana getirmez," der. Ünlü pedagog John Amos Comenius'un 1657 yılında yayınlanan *Didactica Magna* adlı eserinin birinci cümlesi şudur: "Öğretimin alfabesi, öğretmenlerin mümkün olduğu kadar az öğretmelerini; öğrencilerin ise daha çok kendi kendilerine öğrenmelerini sağlayacak öğretim tarzlarını araştırmak ve keşfetmektir." Comenius'un bu düşüncesinin, bugün dile getirilen, öğrencinin öğrenirken olabildiğince kendi kendine öğrenmesi düşüncesi ile aynı şeyi önerdiğini söylemek yanlış olmaz.

Seneca, "İnsan okul için değil, hayat için öğrenmelidir," der. Erasmus

da, "Çocuklara her şey bir anda öğretilmemelidir. Öğretim oyun ile birleştirilmelidir. Çocukların bireysel farklılıkları dikkate alınmalıdır," der. Aydınlanma düşünürlerinden John Locke şunu söyler: "Eğitim, hayatta işe yarar olma durumuna göre hazırlanmadır. Eğitimde elden geldiğince az kural verilmelidir. Basit metot kullanılır. 'Doğa'nın yolunu izlediği takdirde eğitim, otoriter ve baskıcı olmaz; aksine, bireysel özelliklerin gelişmesi için tüm özgürlükleri kişiye sağlar, öğretmen ve öğrenci arasında karşılıklı güven gerçekleşir." İsviçreli pedagog Pestalozzi'ye de kulak verelim isterseniz: "Öğrenim, ana-babaların anlayabileceği ölçüde basitleştirilmeli ve herkesçe anlaşılıp telkin edilebilmeli. Çocuğun bulup keşfetmesi öğretimin temeli olmalı. Öğrenim sadece bilmeyi değil, bildiğini yapabilmeyi de hedeflemelidir."

Diğer taraftan, büyük Türk pedagogu İsmail Hakkı Baltacıoğlu da *Pedagojide İhtilal* adlı kitabında şunları söylemektedir: "Eğitim işi bahçıvan işine benzer. Bahçıvanın yapması gereken iş, elma ağacına armut verdirmek değildir. Bahçıvanın yapacağı iş, elma ağacının elma vermesi için gerekli olan dış şartları sağlamaktır. Toprak, hava, güneş, su, gübre gibi şartlar sağlanınca ağaç yemişini kendi kendine verecektir. Eğitim işinde de böyledir. İnsan dışarıdan yetiştirilemez. Yetişme şartları var olunca insan kendi kendine yetişir. Terbiye etmek yoktur, terbiye olmak vardır."

Bir başka büyük eğitimci Hüseyin Hüsnü Cırıtlı da *Güneşli Mektep* adlı kitabında şöyle söyler: "Öğrenme; öğretenin değil, öğrenenin yapımıdır."

Mustafa Satı Bey'in 1911 yılında dile getirdiği şu düşünceler için kim eskimiş diyebilir ki! "Anlaşılmadan ezberlenen şeyler, kabuklarıyla beraber yutulan ve sonuçta hazmedilemeyen çekirdeklere benzer. Bilginin gerçekten bir manevi gıda olması için hazmedilmesi, yani anlaşılıp zihnin malı haline getirilmesi gerekir."

Eski dönemlerde yaşamış yerli ve yabancı otoritelerin düşünceleri sadece genç öğretmen adaylarının değil, bütün öğretmenlerin dikkatini çekecek güçte. Bu güçlü, anlamlı ve işlevsel düşünceleri okuyan bir öğretmenin, öğretmenliğini daha etkili hale getirmek ve zenginleştir-

mek için eğitime dair yazılmış bütün klasiklere ulaşmak isteyeceğine inanıyorum.

Doğan Hocam, öğretmenin, tabir caizse kendini zenginleştirmek için bir gözüyle klasik eğitim düşüncelerine, bir gözüyle de bugüne ve geleceğe bakması gerektiğini düşünüyorum.

Aslında bu öneriniz, yaşamın birçok alanı için geçerli bir öneri. Nurdoğan Arkış, *Mümkün* isimli kitabında bunu örnekler vererek işlemektedir.

Doğan Hocam, bugünkü sohbetimizin çıkış noktası öğretmen olmaya hazırlanan gençler olduğu için, hayatımın bir kesitiyle ilgili anılarımı ve gözlemlerimi paylaşmak istiyorum.

Gazi Eğitim Fakültesi'nin Eğitim Bilimleri Bölümü'nden 1985 yılında mezun olduktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nın yurtdışı lisansüstü eğitim sınavlarını kazanmıştım. Gazi Eğitim'de okuduğum yıllar boyunca, Anadolu'nun ücra bir köşesinde hizmet etmeyi dört gözle beklerken, Amerika'da alacağımız eğitimi de Türkiye'nin eğitim sistemini çağdaşlaştıracak bir ülkü olarak görmeye başlamıştık. Böyle bir havayla eğitim bilimlerinin çeşitli dallarında ileri öğrenim görmek üzere Amerika'ya gittik. Ben, Columbia Üniversitesi'ne kayıt oldum. Benim dışımda iki arkadaşım daha vardı; aynı okulda altı yılı aşkın bir süre içinde yüksek lisans ve doktora eğitimlerimizi tamamladık. John Dewey'in çalıştığı bölümde öğrenci olmak bilhassa beni iyiden iyiye havaya sokmuştu. Columbia'da geçen verimli yıllarımız biter bitmez ülkemize dönüp baştan sona yeni bir eğitim sistemi yaratacaktık. Yani o kadar "çok" biliyorduk ki döner dönmez bildiklerimizi öğretecek ve uygulayacaktık.

Bu heyecanla nihayet 1992 yılının sonlarına doğru Türkiye'ye döndük. İlk yıllar sarsıcıydı, uyum sorunları yaşadık. İtiraf etmeliyim ki bu sorunlar, Türkiye'yi, yurtdışında öğrendiklerimi öğretebileceğim bir yer olarak görmeme dayanmaktaydı. Oysa yurtdışında öğrendik-

lerimizden sonra ülkemizdeki eğitim sistemini incelemeliydik. Neyse ki bizzat yerinde gözlem yaparak, geçmiş deneyimleri inceleyerek yeniden öğrenmeye başladım. Amerika'ya giderken eşe dosta dağıttığım MEB yayını kitapları tekrar edinmek için sahafların kapısını aşındırdım. Yabancı bir ülkedeyken ülkemizdeki birikimleri ötekileştirerek bilgi ve görgü kazanmanın ne kadar eksik olduğunu kahredici bir şekilde gördüm. Dolayısıyla, Türk eğitim sisteminin dinamiklerini tarihsel bir akış içinde araştırmam ve öğrenmem, yurtdışında öğrendiklerimi tekrar anlamlandırmamı sağladı. Öğrenmenin devam etmesi gerektiğini çarpıcı bir şekilde yaşamıştım. Yapmaya çalıştığım uyarlamalar, transferler yeni boyutlar kazandırmaya başladı. Sonuç olarak, işe yarayacağını düşündüğüm kitaplar ve makaleler yazmaya başladım.

Doğan Hocam, daha önce, kendinden hareket eden öğretmeni konuşurken bu hususa değinmiştik, belki tekrar oldu ama eğitimcinin keşfe ve öğrenmeye sürekli devam etmesini vurgulamak için paylaştım. Bu çaba, öğretmen olmanın özüdür. Öğretmenlik zor kazanılan bir statü olduğu için, bu statüyü kazanan kişiler nezdinde varılan son nokta olarak algılanabilir. Ancak statüyü elde ettikten sonra donanımına bir şey eklemeyen öğretmenler ancak öğretmenlik yapabilirler, öğretmen olamazlar. Öğretmenlik formasyonunu elde eden kişilerin öğretmenliğe dair algısı önemlidir. Yeni öğretmenlerden bazıları öğretmenliğe başlamayı "hizmet etmeye atılmak", bazıları da "öğrenmeye atılmak" olarak görür. Hizmet etmeye atılan kişi, ulvi bir hisse sahip olsa da öğrencilerine bildiklerini kazandırmaya yoğunlaşır. Diğer taraftan "öğrenmeye atılan" öğretmenin ise yolculuğu devam eder. Öğreten kişi rehavete girip öğrenme ile bağını zayıflatabilir. Diğer taraftan, işi öğretmek olan diğer kişi, öğretirken öğrenmeye devam eder.

Öğrencilere, "Bugün okulda ne öğrendim?" sorusunu kendi kendilerine sormayı hiç akıllarından çıkarmamaları söylenir. Aslında bu soru, en az öğrenciler kadar öğretmenin de aklından çıkarmaması gereken bir sorudur. Bu nedenle öğretmenler, her gün her dersten sonra kendi kendilerine ne öğrendiklerini sormalıdırlar.

Öğretmenlere yönelik çalışmalarda verilen sertifikalar, öğrenmeyi ve

gelişmeyi açık veya örtük bir şekilde söz konusu çalışmalara katılmayla özdeşleştirir. Bazen öğretmenler, özyeterliliklerini, sahip oldukları sertifikalar ve belgeler ölçüsünde değerlendirebilirler. Öğrenmenin belgeyle özdeş hale gelmiş olması yanıltıcı olabilir. Öğretmenler, mesleki gelişmeyi sürekli öğrenen bir öğretmen olmaya dayandırmalıdırlar. Öğretmen olmak için sertifikalar yeterli olmayabilir.

Tekrar olacak ama bir kez daha altını çizerek söylemek istiyorum: Bir öğretmenin en büyük gücü gözlem yapmaktır. Öğretmen, öğrenmek için sahip olduğu gözlem gücünü kullanır ve sürekli gözlem yapar.

Madem öğretmen adaylarına yönelik konuşuyoruz, o halde okumanın, yazmanın ve konuşmanın altını tekrar çizmek istiyorum. Bacon'ın deyişiyle, "Okumak olgunlaştırır, konuşmak ustalaştırır, yazmak ise daha somut bir bilgi sağlar". Öğrenmeyi sağlayan bir başka potansiyel de liderlik yapmaktır. Nasıl ki öğrenme herkesin başarabileceği bir süreç ise, aynı şekilde liderlik de her insanın yapabileceği bir şeydir. Bu, bilhassa öğretmenler için geçerli bir olgudur. Yani her öğretmen liderdir. Liderlik ise öğretmenliktir. Lider öğretmen, her halükarda öğrenir. Bu açıdan öğrenen öğretmenin, kendi kendine liderlik yaptığı bir durumun olup olmadığını sorması gerekir.

Öğretmenin liderliği meselesi, bu kitabın sınırlarını aşacak, kendi başına bir kitap olacak kadar derin ve kapsamlı bir konu. Sohbetimizi bitirmeden önce burada bir inancımı ifade etmek istiyorum: Öğretmen olmak bir ayrıcalıktır.

Bir sohbetin daha sonuna gelmiş olduk. Hava güzeldi, Cağaloğlu'na doğru yürümek üzere Beyazıt'tan ayrıldık.

Bu sohbeti, sağlık ve mutluluk dileklerimizle birlikte Fatma Varış'a adadık.

Öğretmenler İçin Çağımızın Özgürleşme Sorunu 21

Çınaraltı'nda gerçekleştirdiğimiz sohbetin ardından Sultanahmet'e doğru yürümeye başladık. Günün kalan kısmını biraz da tarihi yarımadanın sokaklarını dolaşarak geçirmek istedik. Kapalı Çarşı'nın Beyazıt kapısından girip Nuruosmaniye'ye doğru yöneldik. İkimiz de, sohbetlerimizi tamamlamış olmanın iç huzurunu yaşıyorduk.

Yenilenmiş ve trafiğe kapatılarak daha da güzelleşmiş olan Halıcılar Sokağı'na girdik. Az ileride, sloganların birbirine karıştığı farklı bir hareketlilik yaşanıyordu. Oraya yaklaşınca, bir grup öğretmenin Cağaloğlu yokuşundaki İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün önünde gösteri yaptığını anladık. Yeni çıkan bir yönetmeliğin hak ve özgürlüklerini kısıtladığını düşünen öğretmenler, seslerini duyurmak istiyorlardı.

Karşılaştığımız bu tablodan İrfan Hoca'nın etkilendiğini fark ettim. Aşina olduğum o ışıltıyla önce gözleri konuşmaya başladı, daha sonra gözlerinin söylediklerini söze dökmeye başladı. Yalnız bu kez bir köşeye çekilip içeceklerimizi yudumlayarak değil, tarihi Cağaloğlu'nda yürürken sohbet ediyorduk.

Doğan Hocam, tarih ruhunun yoğun bir şekilde hissedildiği sokaklardayız şu an. Aklıma, "Ayak Divanı" adıyla bilinen Osmanlı'daki bir uygulama geldi. Ayak Divanı'nda padişahlar, önemli veya acil konuları vezirlerle birlikte ayakta konuşurlarmış. Biz de şimdi Saray'a yakın

sayılabilecek bu sokaklarda, bir anlamda kendi Ayak Divanımızı gerçekleştiriyoruz; hem yürüyoruz hem de konuşuyoruz.

Sanırım öğretmenlerin protesto gösterisiyle ilgili söylemek istediğiniz şeyler var.

Doğan Hocam, sayıları az da olsa bir grup öğretmen, sekiz yüz bine yakın öğretmenin hakkını arıyor. Toplumsal bir bilinç içinde haksızlık olarak değerlendirdikleri bir şeylere karşı ses çıkarıyorlar. Aradıkları hak doğruysa ve onların dışındaki yüz binlerce öğretmeni de ilgilendiriyorsa, ortada gözle görülür bir özveri var. Bu öğretmenleri takdir ediyorum.

Çok sayıda insanı ilgilendirdiği halde az sayıda insanın tepki vermesinin nedenleri vardır herhalde. Aklıma birçok konu başlığı geliyor: korku kültürü, eğitimde çevre sorunu, biz bilinci eksikliği, bunlardan birkaçı.

Bence gösteride az sayıda öğretmen olmasının altında "eğitim çevresi yokluğu" sorunu var.

Bir süre sessiz kaldıktan sonra, aklındakini söylemekle söylememek arasında tereddüt eden İrfan Hoca konuşmaya karar verdi:

Hocam, aklıma takıldı, söylemek istiyorum: "Öğretmenlerin özgürlüğü" konusu da önemli bir sorun. Fırsatımız olmadı, buna değinemedik.

Evet, şimdi değinelim. Ne de olsa yürüyerek konuşabiliyoruz.

Özgürlük, anlamlı bir sözcük. Özün gür olmasını ifade ediyor. Öğretmen, eğer özgürse öğretmen olabilir. Özgürlüğü kısıtlanmış bir öğret-

menin özgün bir şey ortaya koyabilmesi zordur. İnsan toplumlarının özgürleşme öyküsü, sanırım öğretmenlerin de özgürleşme öyküsüdür; çünkü insan üzerinde baskı kuran tüm otoriter rejimler, uygulamalar ve dogmatik inançlar, öğretmen ve öğretmenlik üzerinde de baskı kurmuştur.

Son zamanlarda öğretmenlerin özgürlüğünü kısıtlayan unsurlar kamuoyunda sıkça tartışılıyor. Otoriter eğilimlerin yoğun olduğu dönemlerde öğretmenler, çeşitli baskılara boyun eğmek, müfredatın dışına çıkamamak, belli düşünceleri dile getirememek gibi özgürlük sorunları yaşıyorlardı. Bugün otoriter eğilimlerden kaynaklı özgürlük sorunlarını eskisi kadar yoğun yaşamıyoruz, ama farklı türden bir tehdit var.

Ne gibi bir tehdit bu?

Bence öğretmenlik, bugün çok fazla tarif edilen bir şeye dönüştü. Öğretmene katkı sağlayacağı düşüncesiyle geliştirilen öneriler ve yöntemler, aslında öğretmeni kalıplamaktadır.

Bir dakika İrfan Hocam; sohbetlerimizin en başından beri, öğretmen şöyle düşünürse öğretmenlik yapmış olur, böyle yaklaşırsa öğretmen olur dedik. Yani biz, öğretmenlerin özgürlüğüne mi saldırmış olduk? Sizin az önce dile getirdiğiniz düşünce ile bu kitabın hazırlanış niyeti birbiriyle çelişmiyor mu?

Böyle algılanabileceğini hiç düşünmemiştim; şaşırdım şimdi. Tam tersine bu kitabı öğretmenleri özgürleştirmek için hazırlıyoruz, kısıtlamak için değil.

O zaman ne demek istediğinizi biraz açın, sizi dinliyorum.

Öğretmen olma yetkinliği bizde zaten var olan bir şey. O yetkinliği geliştirmek yerine, onu bir kenara itiyoruz. Öğretmen-öğrenci ilişki-

sini göz ardı ederek sürekli yeni modeller ve sistemler geliştirdikçe, değişiklikler yaptıkça, öğretmeni kalıplamış oluyoruz.

Neden böyle bir tavır var? Yani neden öğretmenin yetkinliğini geliştirmek yerine öğretmen modelliğine yönelinmekte?

Sanırım öğretmenin temel yetkinliğiyle ilgili bir kuşku var. Bu kuşkudan kurtulmak için öğretmenin özgürlüğünü elinden alıyoruz. Mütemadiyen değişen sistemlere uyacağım diye kalıplanan öğretmen, kendisinde var olan öğretmen olma potansiyelini kaybetmeye başlıyor.

Evet ama, "Ben yetkin bir öğretmenim" tavrı içinde, kendinden başka hiç kimseyi önemsemeyen öğretmenle karşılaşma olasılığı da var; bu öğretmenin özgür oluşunu düşünmek dahi istemiyorum.

Erich Fromm, *Özgürlükten Kaçış* adlı eserinde, olumlu ve olumsuz özgürlüklerden söz eder. Sizinle daha önce konuştuğumuz kavramlar aklıma geliyor: "Sen bilinci", "ben bilinci" ve "biz bilinci"... "Sen bilinci"ne sahip öğretmen, kendi yaşamıyla ilgili hiçbir sorumluluk almaz, o nedenle kendisine yol gösterecek bir yapıya ihtiyacı vardır.

Ve o öğretmen, zaten özgür değildir...

Katılıyorum. Aynı şeyi "ben bilinci"ne sahip öğretmen için de söyleyebiliriz. Taşıdığı dogmalardan ve kendi bildiğinden başka hiçbir doğru tanımayan, "Ben her şeyi en iyi şekilde bilirim" diyen öğretmenin özgürlüğü, Fromm'un ifadesiyle, olumsuz bir özgürlük olur ve ne kendisi, ne de öğrencisi için yapıcı olamaz.

Kesinlikle katılıyorum.

"Biz bilinci"ne sahip öğretmense; kendinin, ilişkilerinin ve yaşamının

büyük resminin bilince ulaşmış biridir. Bu öğretmenin özgürlüğü, olumlu bir özgürlüktür ve onun için hava gibi, su gibi gereklidir. Görüyorum ki ne zaman yeni bir model, yöntem veya teknik sunulsa, "biz bilinci"ne ulaşmış öğretmenin sahip olduğu donanım ötekileştiriliyor ve küçümseniyor.

Öğretmenin özgürlüğüyle ilgili tartışmamız yeni bir düzeye ulaştı. Var olan bir soruna farklı bir boyuttan yaklaşıyorsunuz, lütfen devam edin.

Bence bu, fark edilmeyen bir özgürlük sorunudur.

Irvin Yalom, *Varoluşçu Psikoterapi* adlı eserinde, "Varoluş, değiştirilemez bir biçimde özgür ve bu nedenle belirsizdir," der. Şöyle bir akıl yürütüyorum: Dikkat edilecek anahtar kelime burada "belirsiz"dir. Belirsizlik, kaçınılmaz olarak kaygı uyandırır. Bu kaygı karşısında tavır alış, "sen bilinci"ne sahip öğretmen için özgürlükten kaçıştır: "Özgür olmak istemiyorum, sen benim hayatımı yönet, ne yapacağımı bana söyle, nasıl öğretmenlik yapacağımı, neyi, ne kadar, nasıl, ne zaman öğreteceğimi bana söylersen çok mutlu olurum. Yeter ki beni belirsizlik içinde bırakma..."

Peki, "ben bilinci"ne sahip öğretmen, belirsizlik karşısında nasıl bir tavır sergiler? O, kaygı duymaz mı?

"Ben bilinci"ne sahip kişi, belirsizliği kendi dogmatik tavrıyla ortadan kaldırır. "Bu budur, şu şudur, böyle olmalıdır, en doğrusu benim söylediğimdir," der. Böyle deyince, belirsizliğin ortadan kalktığına inanır ve böylece kaygısı da ortadan kalkar. Ortaçağda dogmalarla yönetilen yaşamlarda belirsizlik yoktu ve bu nedenle kaygı da pek yoktu.

O zaman "ben bilinci"ne sahip öğretmen, kendisine önerilen yeni model ve yönteme karşı tavrını koyar, sevmez! Özgürlük, kişinin canı

ne isterse onu yapması mıdır? Elbette ki hayır. Şüphesiz, ülkenin siyasi iktidarı ulusal eğitimle ilgilenecek ve takip edecektir. Ayrıca, biliyoruz ki bağımsızlık, özgür olmak için yeterli değildir. Krishnamurti, *İç Özgürlük* adlı kitabında, "Dünyada pek çok bağımsız insan var, ama gerçekten özgür olanlar çok az," der. Daha önce konuştuğumuz gibi, kendi paradigmalarının bilincine varmış ve onların üstüne çıkmış insan özgürdür. Evet, bir öğretmenin sınıftaki davranışını ve etkileşimini çok ayrıntılı planlamaya yönelebilirsin, ama bütün bu çabalar anlamını öğretmenin bilincinden alacaktır, bunu unutmamak gerekir.

Evet, kesinlikle. Benim korkum, bu sohbeti okuyacak bazı okurlarımızın bizi "ben bilinci" taşıyan insanlar olarak görmesi. Şimdi siz, öğretmenin özgürlüğü hakkında konuşurken bir tavır koyuyorsunuz, ancak sizin tavrınız, "biz bilinci" içinde gelişmiş, bilimsel bir tavır!

Bir tavır koyuyorum, çünkü iyi ve işlevsel gibi görülen pek çok yeni model, yöntem ve tekniğin, öğretmeni birçok açıdan zayıflattığını düşünüyorum. Bunlar, öğretmenin en azından sahip olduğu potansiyeli kullanma cesaretini kırdığı için, öğretmeni kendisine sunulan pakete mahkûm ediyor, bir anlamda esarete sürüklüyor. Son dönemlerde ileri sürülen teknik modellerin çoğu, beraberinde böyle bir özgürleşme sorunu da getiriyor: Hangi iyi niyetlerle hazırlanmış olursa olsun ve belli şartlar altında ne denli yararlı görünürse görünsün, Öğretmen Çalışma Kitabı, gelişmiş olgun öğretmenin özgürlüğünü kısıtlayan bir uygulamadır.

Aklıma şöyle bir sakınca da geldi: "Sen" ve "ben" bilincine sahip öğretmenleri daha etkili ve verimli kılmak amacıyla hazırlanan Öğretmen Çalışma Kitabı, dikkati öğretmenden kitaba çevirdiği için, "biz bilinci"ne sahip öğretmen yetiştirmeyi engelleyen bir tavrı da beraberinde getirmiş oluyor.

Bu görüşe katılıyorum ve bu nedenle diyorum ki, özgür olmak, öğ-

retmen için önemlidir. Ancak bugünün öğretmeni, kendisine sunulan yeni modellerle bir şekilde özgürlüğünü kaybetmektedir.

Sözünüzü bölüyorum, ancak bu tavrınızla, Kemal İnal'ın *Eğitim ve İdeoloji* adlı kitabında incelediği önemli bir konuyla ilgili görüşünü de ifade etmiş oluyorsunuz. Bir ülkenin eğitimi, siyasi iktidarı elinde bulunduran gücün ideolojik dogmalarıyla değil, ülkenin genel kültürü içinde eğitim filozofları ve bilim insanlarının etkileşimiyle oluşmuş bir çerçevenin içinde yönlendirilmeli, gelişmeli, oluşmalı demiş oldunuz.

Evet, öyle diyorum ve o yüzden öğretmenin özgürleşmesinin bugün de bir sorun olduğunu anlatmaya çalışıyorum. Özgürleşmeye, öğretmenin özünü bastıran yaklaşımlardan sakınarak ve ona fazla gölge etmeyerek, başlanmalıdır.

Özgürlük sorunu, insanlık tarihi boyunca uygarlıklara ve kültürlere yön vermiş, felsefi derinliğe sahip, önemli bir kavram. Bu kavramı bütün yönleriyle ele almadan kısaca işlemek, kavramın kendisine yapılmış bir haksızlık olur. Hele söz konusu olan eğitim ve öğretmen ise, daha da ayrıntılı düşünmek zorundayız. Ama önemli bir bakış açısının altını çizdiğinizi de burada belirtmek istiyorum.

Biz, sizin belirttiğiniz anlamda öğretmeni özgürleştirmek için düşünüyoruz, fikir üretiyoruz ve bunları bir diyalog içinde dile getiriyoruz. Peki, öğretmeni nasıl özgürleştiriyoruz? Önce dört alanı hatırlamamız gerekiyor: varoluş, bilgi, eylem ve estetik. Diyoruz ki, öğretmenin varoluşu esas alınır. Bu bir kenara bırakılırsa eğer, bilgi ve beceri sistemleri hem öğretmeni hem de öğrencileri kalıplar. Davranışlarıyla öğretmenlik yapmak zorunda bırakılan öğretmen, var olma özgürlüğü elinden alınmış bir öğretmendir. Son sohbetimizi, öğretmenliğe dair önemli bir sorun olabilecek "özgürlük" kavramına ayırmamız bence isabetli oldu. Bu yüzden size özellikle teşekkür ediyorum. Ve öğretmenlerimizin, onları kalıplayan, özgürlüklerini kısıtlayan, tıpkı

"kuzu postuna girmiş kurtlar" gibi işlev gören yeni yöntem ve modellerin esaretinden kurtulup özgürleşmelerini önemli bir vizyon olarak görüyorum.

Bu sohbeti, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na adadık.

Neler Konuştuk? 22

İrfan Erdoğan ile uzun bir süreye yayılan ve elinizdeki kitapta bir araya gelen sohbetlerimizin kavramsal içeriklerini son bir kez gözden geçirerek kitabın bir kuşbakışı manzarasını ortaya koymak istiyorum. Bu yazdığım bölüm, İrfan Hoca tarafından okunmuş ve onaylanmıştır.

Bu kitabı, eğitim sisteminin en önemli ve vazgeçilmez öğesinin öğretmen olduğunu söylemek için hazırladık. Peki, neden bunu söylemek, altını çizmek istedik? Çünkü bir süredir öğretmenin göz ardı edilmeye başlandığını; eğitim araçları, müfredat, eğitim teknolojileri, sınıf düzenlemeleri, yönetim tarzları gibi unsurlarla daha fazla önem verildiğini ve bu şekilde öğretmenin eğitimdeki yerinin ve rolünün gölgelendiğini düşünüyoruz.

İşte bu kitapta, İrfan Erdoğan ile birlikte, öğretmen olmayı anlamlandırmak ve öğretmen olmaya katkı sağlamak istedik. Bunu da, "yapmak" ve "olmak" kavramları arasındaki ayırımın altını çizerek gerçekleştirmeye çalıştık. Bu nedenle, ilk sohbetlerimizde "öğretmen olmak" ile "öğretmenlik yapmak" arasındaki farkları gözden geçirdik. Bu farkları aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

> Öğretmenlik yapan için her şeyden önemlisi mevzuattır; öğretmen olan için ise öğrenci.

Öğretmenlik yapanın sorumluluğu yasalar ve programlarla sınırlıdır; öğretmen olan ise yasalar ve programların ötesinde zaman ve mekânı aşan vicdanıyla da sorumluluk duyar.

Öğretmenlik yapan, "şimdi" ve "burada" ile sınırlı bir bilince sahiptir; öğretmen olan ise sınıfa girerken o ânın açtığı kapının arkasında yılların, on yılların, hatta çağların etkilenme potansiyelinin bilincindedir.

Öğretmenlik yapan "yüz" merkezlidir; öğretmen olan ise "can" merkezlidir.

Öğretmenlik yapan, verilen hedefler çerçevesinde öğrenciyi kalıplamak ister; öğretmen olan ise öğrencinin var olan potansiyelini geliştirmek ister.

Öğretmenlik yapan, her koşulda şikâyet edecek bir şeyler bulur; öğretmen olan ise her koşulda şükredecek bir şeyler bulur.

Eğitime ayrılan kaynakların artırılması, müfredatların ve ders kitaplarının değiştirilmesi, yeni okulların ve dersliklerin yapılması, teknolojik donanımın iyileştirilmesi... Bize göre bunlardan hiçbiri, eğitim sisteminin kaderini etkilemede "öğretmen olan" öğretmenler kadar etkili değildir.

Öğretmenliğin yaşamda ne denli yaygın bir işlevselliğe sahip olduğu konusunda da konuştuk. Anne ve babalar, isteseler de istemeseler de doğal birer öğretmendirler; işyerlerinde yöneticiler, siyasi liderler aynı zamanda birer öğretmendirler, dedik.

Ardından, eğitimde çerçevenin, kendi içinde yer alan tüm unsur ve faaliyetlere anlam veren, bunları birbiriyle ilişkilendirip bir bütün haline getiren bir düşünsel sistem, bir büyük resim oluşturduğunu örnekleriyle anlatmaya çalıştık. Böyle bir çerçeve yoksa, eğitim faaliyetlerinin bölük pörçük, birbirinden kopuk ve etkisiz olacağını söyledik. Türkiye'nin ulusal bir eğitim çerçevesine ihtiyaç duyduğunu defalarca vurguladık. Eğitim çerçevesinin oluşturulmasının, bir grup düşünür ve bilim insanının sürekli etkileşimiyle mümkün olabileceğine dikkat çektik.

"Ev, Aile, Mahalle" başlıklı sohbetimizde, İhsan Öğretmen adında kurgusal bir karakterden söz ettik. İhsan Öğretmen, aile yaşamında sınırların ve sorumlulukların bilincinde olan biri; onun okuluyla, mesleğiyle, eşiyle, çocuklarıyla, mahallesiyle ilişkileri bir çerçeve içine oturmuş ve anlamlı bir bütün oluşturuyor. İhsan Öğretmen örneği üzerinden, bilinçli bir öğretmenin değerlerini günlük yaşamına nasıl yansıttığını sergilemeye çalıştık.

"Çevre ve Topluluk" başlıklı sohbette, toplumumuzda eğitim çevresinin doğası ve yeterliliği üzerinde durduk. Halen, İstanbul Üniversitesi Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi'nde öğretim üyesi olan İrfan Erdoğan'ın bu konuda dile getirdiği hususların üzerinde önemle durulması gerektiği kanısındayım. Türkiye'de, bizim tartıştığımız bağlamda bir "eğitim çevresi"nin eksikliği devam ettiği sürece, eğitim çerçevesi sorunu da çözülemez. Eğitim çerçevesi sorunu devam ettiği sürece eğitim sistemi de, herhangi bir dönemin siyasi iktidarının ideolojisi, politik çıkarı, keyfi, isteği içinde anlamlandırılıp biçimlendirilecektir; ta ki her şeyi sil baştan değiştirecek bir başka iktidar gelinceye kadar. Özetle, düşünsel yönden güçlü, felsefi ve bilimsel temelleri sağlam, uygar bir dünyanın içinde yer aldığının bilincinde insanlardan kurulu bir eğitim düşünürleri kadrosu, bir eğitim çevresi, Türkiye'nin en hayati ihtiyaçlarından biridir. Bu kitap, işte bu eksikliğin altını çizerek belki de Türk eğitim tarihinde önemli bir misyonu yerine getirmektedir.

Sohbetlerimiz ilerledikçe, ilk başlarda yaptığımız makro düzey gözlemlerden daha mikro alanlara geçme niyetiyle, iletişim ve ilişkiler konusunu tartıştık. Öğretmenlik yapanla öğretmen olan arasındaki ayırt edici farkı tanımladık: Öğretmen olan, öğrencisiyle can cana ilişkiye önem veriyor; gerçek bir eğitim sürecinin, ancak can cana ilişki kurulduktan sonra başlayacağına inanıyor. Öğretmenlik yapan ise, ya umursamadığı için ya da bilmediği için sadece "yüz"de kalıyor ve eğitimci olarak etkili olamıyor. Ne demek "yüz"de kalmak? Şu demek: Öğretmenlik bir roldür, öğrencilik bir roldür, can cana iletişim ve ilişki yoktur. Bu roller içinde öğrenci, önceden belirlenmiş bir "yüz"e kalıplanmak istenir.

Öğretmen olan, kendini ve yaşamı ciddiye alarak öğrenme sürecinin içine girince, yaşamın dört ana alanıyla karşılaşır: varoluş, bilgi, eylem ve estetik. Sekizinci sohbetimizde, bu alanların her birini tanımladık ve yaşamdaki yerlerine işaret ettik.

"Tanık Olmak" başlığı altında, "denge"yi tartıştık. Yaşamın dört alanından herhangi birine aşırı yüklenip bu alanlar arasında dengeyi kaybedersek ne gibi zararlara yol açabileceğimizi gözden geçirdik. Aynı şeyin, öğretmenlik ve eğitim sistemi için de geçerli olduğunu; ileride bir gün şekillenebilecek bir Türk eğitim çevresinin, yeni bir eğitim sistemi geliştirirken yaşamın bu dört alanını ve aralarındaki dengeyi bilmesinin hayati bir önem taşıyacağını vurguladık.

Öğretmen olmak için "kendinden hareket etmek" ne demektir? Daha önce bu kavram üzerinde düşünmemiştim. Zevk aldığım bir sohbetle, kendinden hareket etmenin öğretmen için ne kadar zenginleştirici ve özgürleştirici olabileceğini keşfettim. Toplumumuzun her yöresinin zengin bir yaşamsal deneyim alanı vardır ve her ne kadar farkında olmasa da öğretmen, kaynağını kendi çocukluğundan, gençliğinden, ailesinden, komşusundan, mahallesinden alan bu zenginliklerle donanmıştır. Kendinden hareket eden öğretmeni irdelediğimiz sohbette, öğretmenin bu zenginliklerin farkına varma ve eğitim amaçlı kullanma bilincine ulaşması hakkında konuştuk, örnekler verdik.

İnsan ilişkilerinde tanıklıktan söz ettiğimiz sohbette, benim şahit olduğum bir anekdotun kahramanı olan Küçük Hakan'ın, babasına büyük bir geminin geçtiğini göstermek için nasıl çırpındığını anlattık. Hepimizin yaşamında çeşit çeşit tanıklıklar vardır; hepimiz, farkında olarak ya da olmayarak başka insanlara tanıklık yaparız. Bir öğrenci için öğretmenin tanıklığı önemlidir ve güçlüdür. Öğretmen olan, tanıklığının gücünün farkındadır.

Kendinden hareket eden öğretmenin, bir bilim insanının düşünsel yaklaşımı ve tutumu içinde olduğu zaman etkili olabileceğini konuştuk. Yani her kendinden hareket eden kişi, etkili bir öğretmen olamıyor: iç dünyasını ve dış dünyasını gözlemleyen, verilere saygılı

sistemler oluşturan, hipotezler kuran ve bu hipotezleri gözlemleriyle test eden, deneyen bir bakış tarzının önemini vurguladık.

Öğretmenin yaşayan değerlerini konuştuğumuz sohbette, önce değerin tanımını yaptık ve değerler; duygu, düşünce ve davranış seçimlerimizin altında yatan "inançlar"dır dedik. Değerlerin hayatımızdaki yerini gösterdikten sonra, öğretmenin temel değerlerini belirttik:

- Hakikat saygısı ve sevgisi;
- Sınırlar ve sorumluluk bilinci;
- Şevkle gayret etmek;
- Sevgi;
- Güven;
- Hizmet etme bilinci;
- Teşekkür etmek, şükür duygusu;
- İç huzuru;
- Denge;
- Empati;
- Adil olmak;
- Dürüstlük;
- İşbirliği.

Öğretmenlik yapan ile öğretmen olan bir kimse arasındaki en belirgin fark, derse hazırlanırken kendini gösterir. "Öğretmenin Hazırlığı ve Gelişmesi"ni ele aldığımız sohbette, öğretmen olan kişinin derse hazırlanırken nelere dikkat ettiğini, nelerin farkında olarak derse hazırlandığını irdeledik. Kendisini, sahip olduğu bilgileri öğrencisine aktaracak kişi olarak gören öğretmenin, dersine hazırlanmayı pek aklına getirmeyeceğini; öğretmenliği her anlamda bir öğrenme ve keşfetme yolculuğu olarak gören öğretmeninse, ister mesleğe henüz başlamış, isterse yıllarını vermiş olsun, sunacağı derse muhakkak hazırlanacağını belirttik. Öğretmen, her şeyden önce, anlatacağı konunun seviyesiyle öğrencilerinin seviyesi arasında uyumlu bir ilişki dü-

şünür. Şevkini dersin içine yayar. Öğretmen, öğrencilerin yaşamlarını zenginleştirmeye ve onları güçlü kılarak yaşama hazırlamaya çalışır. Ne, niçin, nasıl sorularının cevaplarını arayarak dersini stratejik olarak planlar. Bütün bunların üstünde hazırlık, öğretmen için bir amaç değil, araçtır. Dersi, sınıftaki sosyopsikolojik dinamikler içinde işler.

Dört grup gereksinme nedir ve insan yaşamında karşılığını nasıl bulur? Bu soruyu ele aldığımız bölümde, önce insanın gereksinmelerini tanımladık ve öğretmenin tüm bu gereksinmeleri bilinçli bir denge içinde tanıyıp karşılamasının, onun bireysel ve mesleki hayatında "biz bilinci"ne sahip olmasını mümkün kıldığını belirttik.

Bir filozof olarak öğretmen konusunu irdelediğimiz sohbette; düşünen, soru soran, olayları irdeleyen öğretmenin, öğrencisinin düşünmesini, soru sormasını, olayları irdelemesini destekleyeceğini belirttik. Bunun için, adından başlamak üzere verdiği dersin içeriğini çeşitli tanımlamalar yaparak sorgular, derste hedeflenen kazanımları ve bilgileri, "Doğru nedir, yanlış nedir?" gibi sorularla irdeler; sınıf içi etkileşimleri, "İyi nedir, kötü nedir?" gibi sorularla değerlendirir. Bunun, filozof öğretmenin altından kalkabileceği bir iş olduğunu belirtip, başka pek çok meslek için elzem olmasa da öğretmenliğin temelinde filozof olmak yatar, dedik.

Sınıf, eğitim sürecinin en fazla somutlaştığı yerdir. Öğretmenin sınıfa girmesiyle nasıl bir süreç başlar? Öğretmen nelerin farkındadır? Sınıfa girer girmez yaptığı veya yapmadığı, söylediği veya söylemediği her şeyin bir anlamı olduğunu bilir. Çünkü öğretmenin duruşu, görünüşü, giyim tarzı, jestleri, yüz ifadesi, ses tonu, konuşma tarzı... Öğrenciler için bunların tümü belli bir anlama denk düşer. Öğretmen, girdiği sınıfın sosyal yapısının da farkındadır. Sınıfın sosyal yapısının görünen tarafının yanı sıra, bir de örtük bir ilişkiler ağından oluşan ve görünmeyen bir tarafı vardır. Öğretmen, her ikisini de bilir.

Öğretmen, sınıfındaki her öğrencinin kendini değerli ve muktedir hissetmesini amaçlar; tüm öğrencilerinin farklı zamanlarda, farklı konularda başarıyı tatmasına olanak sağlar. İlk adım olarak, her bir öğrencinin adını öğrenir ve her öğrenciye adıyla hitap eder. Öğret-

men, öğrencilerin sadece dersten derse okulda karşılaştıkları biri değil, onların saygın, onurlu bireyler olarak yetişmelerine baş koymuş yaşam koçudur.

Öğretmenler odasındaki etkileşimleri ele aldığımız sohbette, okulun kültürünü yansıttığını vurguladığımız öğretmenler odasının, aynı zamanda okuldaki kültürün oluşmasına ve değişmesine de hizmet ettiğini söyledik. Elbette bu oluşum ve değişim iyi yönde olabileceği gibi kötü yönde de olabilir. Bir okulun kültürel değerlerinin neler olduğu ve bu değerlerin gerçekten yaşayıp yaşamadığı, öğretmenler odasındaki etkileşimlerden anlaşılabilir: Dedikodu, şikâyet etme, ötekileştirmeye rastlanabileceği gibi, geliştirici sohbetlere ve samimi dostluklara da rastlanabilir. Bu sohbet sırasında İrfan Hoca, her branş öğretmeninin kendi dersliğine sahip olmasının yararlarını dile getirdi ve öğretmenlerimizi bu konuda girişimci olmaya çağırdı.

Bir sohbetimizi de tanıklık kavramına ayırdık. Bu sohbette yer verdiğimiz kısa öyküde, bir öğrencinin yaşadığı sorun karşısında takındıkları tutuma bağlı olarak birbirinden farklı üç öğretmen karakterini ayırt ettik ve bunları bir tabloda gösterdik. Korku kültürünü ve ilgisiz tavrı temsil eden iki öğretmenin antitezi olarak, sevgi-saygı kültürü içinde tanıklık yapan bir öğretmeni betimledik. Umuyoruz ki bu kitabı okuyan her öğretmen, geçmişte öğrencisi olduğu kendi öğretmenlerini hatırlayarak sevgi-saygı kültürünü taşıyan öğretmen ile diğerleri arasındaki farkı daha net bir şekilde görür. Sevgi-saygı kültürü içinde tanıklık yapan öğretmen, öğrencisinin aklının ve ruhunun gelişmesini güçlü bir şekilde etkiler.

Kendinden hareket eden öğretmen kavramını ele aldığımız son sohbetlerimizden birinde, İrfan Hoca şöyle bir vizyonu dile getirdi: "Öğretmenlerin ismiyle hitap ettikleri öğrenci sayısını bilmiyoruz ama diyelim ki on milyon öğrencinin ismi öğretmenleri tarafından biliniyor. Önümüzdeki yılın sonunda bu sayıyı on beş milyona ulaştırmış olsak, eğitim sistemimiz hızla canlanıp ruh kazanır diye tahmin ediyorum. Bu denli basit ve maliyetsiz bir hamlenin, bize ne getireceğinden emin olunmadan milyarlar harcanarak uygulanan projelerden çok daha olumlu bir değişiklik yaratacağına eminim."

Sohbet dizimizin sonuncusunda ise öğretmen için özgürlüğün ne anlama geldiğini ele aldık. İrfan Hoca, öğretmenlerin özgürlüğü konusunda sıra dışı bir yaklaşım geliştirdi ve içinden geçtiğimiz süreçte öğretmenliğin haddinden fazla tarif edilmeye başlandığını, öğretmenlere katkı sağlayacağı düşüncesiyle geliştirilen önerilerin ve yöntemlerin, aslında öğretmenleri kalıpladığını ifade ederek bunun, öğretmenler açısından gerçek bir özgürlük sorunu doğurduğuna dikkat çekti.

Van depreminde yitirdiğimiz genç öğretmenlerin, yüreklerimize dokunan anılarıyla başladığımız bu uzun soluklu sohbet boyunca, bir cana dokunmanın anlamını aradık. Dileriz, bunu başarmış ve öğretmen olmaya dair geliştirdiğimiz bakış açısıyla sizleri de bu yolda cesaretlendirmişizdir.

Elinizdeki kitapta bir araya getirdiğimiz her bir sohbeti, ülkemizin tarihine adını altın harflerle kazımış bir eğitimciye adadık. Bu kitabı okumaya zaman ayırıp emek veren okurların, bütün bu kıymetli insanların kim olduklarını, neler yaptıklarını araştırmaya da zaman ayıracaklarını ümit ediyoruz.

kaynakça

Alison Gopnik, *The Philosophical Baby,* New York: Farrar Straus Giroux, 2009.

Annette Breaux ve Todd Whitaker, *Fifty Ways to Improve Student Behavior: Simple Solutions to Complex Challenges,* New York: Eye On Education, 2010.

Annette Breaux ve Todd Whitaker, *Seven Simple Secrets,* New York: Eye On Education, 2006.

Bülent Akdağ ve Muhsin Hesapcıoğlu, *Eğitimin Felsefi Temelleri: Öğretmenlik Mesleğine Giriş,* Konya: Eğitim Kitabevi, 2004.

Canan Dilâ, *İnsanı Ararken Damdan Düşen Psikolog,* İstanbul: Alfa Yayınları, 2011.

Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi,* İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2010.

Doğan Cüceloğlu, *İnsan İnsana,* İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991.

Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı,* İstanbul: Remzi Kitabevi, 1991.

Doğan Cüceloğlu, *İçimizdeki Çocuk,* İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992.

Doğan Cüceloğlu, *İçimizdeki Biz,* İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.

Doğan Cüceloğlu, *Yetişkin Çocuklar,* İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.

Doğan Cüceloğlu, *Anlamlı ve Coşkulu Bir Yaşam İçin Savaşçı,* İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.

Doğan Cüceloğlu, *İletişim Donanımları: Keşkesiz Bir Yaşam İçin İletişim,* İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.